

București
22
Decembrie
1989

magazin istoric

SERIE NOUĂ — MAI 1990

Sîntem independenți; sîntem națiune de sine stătătoare.

M. KOGĂLNICEANU

**Înainte dar cu inima românească și lumea să ne judece
după faptele noastre.**

CAROL

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică — anul XXIV nr. 5 (278) mai 1990

SUMAR

● Dimitre Onciul — istorie și unitate națională... 2 ● 16-22 decembrie 1989 — o cronică a Revoluției la Timișoara: Florin Medeleț, Mihail Ziman... 3 ● Deșteptarea României: Paul E. Michelson... 7 ● Tiranul bilbiit: Zoe Petre... 8 ● Constituțiile începuturilor vieții politice moderne: Constantin Antip... 9 ● Punturile națiunii române transilvane votate în adunarea națională de la Blaj în 15-17 mai 1848... 12 ● Carol I: pe frontispiciul edificiului independenței române... 13 ● Drepturi și responsabilități depline: Dinu C. Giurescu... 16 ● 23 august 1944-12 mai 1945. Din cronica Victoriei ... 18 ● „Războiul trebuie dus până la capăt”... 19 ● Cel de-al treilea Reich se prăbușește: Albert Seaton... 25 ● Miercuri, 9 mai 1945. Pacea este redobândită: Maurice Vaisse... 30 ● Mareșalul Jukov povestește... 33 ● Aprilie 1945. Cîteva ore la comandamentul frontului: P.I. Troianovski... 33 ● Octombrie '44, într-o vilă din Herrlingen: Contesa Waldeck... 40 ● Manfred Rommel: „Cea mai grea zi din viață”: Cristian Popișteanu... 43 ● Norvegia, aprilie 1940 — campania ignorată (II): François Kersaudy... 44 ● August 1940. Așteptîndu-l pe de Gaulle: Gaston Palewski... 44 ● În București, acum 50 ani... 48 ● Iunie 1941-august 1944. Ministrul Elveției la București transmite... (II): Andrei Șiperco... 51 ● Ion Ghica, bei de Samos și arheolog pasionat: Radu Greceanu... 55 ● Cetatea lui Dumnezeu... 61 ● Cărți sosite la redacție... 61 ● Concursul Magazin istoric, ediția 1989. Cîștigătorii... 62 ● Dialog cu cititorii... 63

COPERTELE NOASTRE

① La 20 mai vor avea loc primele alegeri libere din România. Ele au devenit posibile datorită Revoluției din decembrie 1989 (**Deșteptarea României**, p. 7)

② 20 august 1877, ora 12. Litografie de epocă înfățișînd pe domnitorul Carol trecînd în revistă trupele române în fața podului întins peste Dunăre la Corabia (**Carol I: pe frontispiciul edificiului independenței române**, p. 13)

③ Viața revoluționarilor pașoptiști a fost extrem de densă și agitată, punîndu-i în cele mai felurite ipostaze. Ajuns bei de Samos, Ion Ghica, arheolog pasionat, a scos din pămîntul insulei prețioase vestigii, cum este și acest cap de statuie din sec. V i.e.n., aflat astăzi în colecția familiei Radu Greceanu. Și poate că a găsit și alte vase, la fel de măiestrit lucrate, precum cel din imagine, pastrat în colecțiile Muzeului Ermitaj, din Leningrad (**Ion Ghica, bei de Samos și arheolog pasionat**, p. 55)

④ Miniatură din sec. XV, înfățișînd o comparație între Cetatea lui Dumnezeu și cetatea oamenilor (**Cetatea lui Dumnezeu**, p. 61)

Istorie și unitate națională

Interesul unui popor pentru istoria sa este totodată măsura cea mai sigură pentru gradul său de cultură. Un semn din cele mai mari ale culturii deșteptate și dezvoltării ascendente a unui popor e când în el învie simțul istoric și începe să pătrundă în viața lui, când în el se deșteaptă conștiința unei generații vii, că ea, ca rind din un lung șir de generații trecute, are să cultive mai departe în anumită direcțiune moștenirea primită de la generațiunile precedente... De aceea, fiecare istorie națională, ca parte a unui întreg de ordine mai departe, trebuie să nu scape din vedere dezvoltarea generală a căreia e subordonată și cu care are să fie ținută în neîntreruptă legătură. A trata istoria națională ca ceva izolat, suspendat în aer, fără nici o legătură cu dezvoltarea generală a celorlalte popoare cu care a fost în atingere, aceasta nu e istorie...

Istoria deprinde pe om a privi viața particularilor totdeauna în raport cu întregul, niciodată ca ceva izolat; ea deșteaptă în el de nenumărate ori sentimente mai înalte, îi suscită abnegațiunea, ea dezvoltă priceperea că, în această viață, faptele bune își găsesc mulțumirea în sine înseși. Istoria procură și satisfacțiunea morală că marile idei susținute de reprezentanți lumați și energici au rămas învingătoare, eternizând cu ele oamenii nobili cari le-au stabilit. Conștiința de stat, conștiința de responsabilitate a cetățenilor

față cu statul nu se cîștigă decît din studiul istoriei, pentru că istoria ne arată a cunoaște ființa și valoarea statului și, prin urmare, studiul istoriei, mai ales cel al istoriei naționale, servește din punctul de vedere al societății mai mult pentru educațiunea politică. Iar educațiunea politică totdeauna trebuie să puceadă de la problemele speciale ale națiunii și cutărei epoci istorice, dacă voiește să servească într-adevăr interesele naționale...

Dar cu privire la națiune, problemele istoriei naționale trec și peste marginile statului național, istoria noastră cuprinde și partea însemnată a neamului nostru afară de regat, părți cu care legături strînse de sînge, legături culturale ne unesc în prezent, ca și în trecut, și nu vor înceta de a ne uni și în viitor! Studiul istoriei noastre, din care această parte nu poate să lipsească, are menirea să întărească deci conștiința națională și, în această direcțiune, acea conștiință fără de care

nu-i conservare națională, nu e dezvoltare națională. Așa fiind, istoriograful nostru nu poate să lase din vedere și conștiința de unitate națională, ca și culturală, a românimii întregi și fiecare progres în răspîndirea cunoștinței noastre naționale e totdeauna un progres pentru întărirea acestei conștiințe de națiune. Iar din vederea progresului ce vedem că se realizează azi din generațiune în generațiune, cunoștința istoriei noastre ne va da tărie și credință în viitor....

În un timp ca al nostru, unde din toate părțile puterile înăbușitoare ale egoismului tind să răzbată la stăpînire, nu putem destul accentua că cunoștința istorică e cel mai bun factor științific al simțului de comunitate și cum istoria statelor e cea mai importantă parte a științei istoricești, istoria națională ține locul întii. Prin ea mai ales, cultura istorică face educațiunea politică, educațiunea națională. Dar dacă accentuăm atît de mult constituțiunea pentru stat și națiune, patriotismul și naționalismul să nu turbure concepțiunea obiectivă în istorie. Ea trebuie să fie obiectivă în cel mai înalt grad posibil. „Nimic fals să nu cuteze, nimic adevărat să nu se sfîiască a spune istoria”. Acesta trebuie să fie principiul suprem al istoricului; căci numai prin cunoștința adevărului asupra trecutului putem înțelege adevărat prezentul și pregătim viitorul și numai din adevăr naște adevărata iubire de țară și de națiune.

(Din *Prelegere inaugurală a cursului de istorie veche a românilor*, note de curs stenografiate de Henri Stahl și litografiate în anul 1899, potrivit datei de mină înscrisă pe volumul aflat în fondurile Bibliotecii Academiei Române).

4. Luni, 18 decembrie 1989, ora 7.00 - marți, 19 decembrie 1989, ora 7.00.

Vremea ȋine cu timișorenii, rămânând primăvăratecă și ucsată, chiar dacā într-o dimineată a fulguit ușor. Toți spun: „Ne ajută Dumnezeu”. După noaptea morților și bătăliilor, timișorenii sînt puși în fața unor adevăruri aspre. Nimeni, pină atunci, din oamenii cînstiți ai orașului, nu și-a închipuit cā s-ar fi putut întîmpla așa ceva. Dar se întîmplase. Oamenii își cer morții, răniții și arestații. Orașul este practic ocupat de trupe represive ce formează cordoane sau circulă în patrulare conduse de ofițeri ai Ministerului de interne îmbrăcați civil, înarmați. Piața „Dacia” este blocată ca și fosta județeană de partid. Tot astfel întreprinderea de Rețele Electrice, Piața Libertății, Piața „Maria” și Primăria orașului. Șoselele de acces în oraș sînt blocate, iar convorbirile telefonice interurbane întrerupte. Poșta mare este închisă și, în ea, la ora 10.00, zace încă un cadavru. Spitalul județean este de asemenea gardat de trupe. Ultimii studenți din cămine sînt evacuați și trimiși în localitățile de baștină. Sedlul miliției și închisoarea sînt blocate cu trupe. La Fabrica Electromotor, muncitorii intră în grevă, situație semnalată și în alte întreprinderi din oraș. Pe tabloul locaților clădirii unde a stat pastorul Tőkés, care fusese arestat, un cartonaș fixat cu o pioneză indică numele noului locatar al apartamentului. La Spitalul județean lumea întreabă deja de morți.

În acest cadru sumar schițat, o Timișoară izolată complet de țară continuă să lupte încă, de una singură, împotriva celei mai odioase dictaturi din istoria României. Este în această luptă atît curajul, cit și disperarea acelor care nu mai aveau nimic de pierdut.

În după-amiaza zilei de luni și în noaptea spre marți, se desfășoară alte trei bătălii împotriva forțelor represive.

Bătălia de la Catedrala ortodoxa română (orele 16.00-23.00).

După ce la orele 14.00 un securist în civil trage focuri de intimidare în

Pentru o arhivă a Revoluției

16-22 decembrie 1989:

O cronică a Revoluției la Timișoara

aer și în asfalt pe strada Măcieșilor și pe strada Paris, ca să împrăstie grupurile tot mai dense de oameni din centrul orașului, între Operă și Catedrală se înmulțește numărul securiștilor înarmați, îmbrăcați în civil, dar și al oamenilor orașului. Semnele bătăliei plutesc în aer. Către 16.30, pe treptele Catedralei și în jurul acestora, se adună un grup de cca. 30 copii, cărora li se adaugă și foarte mulți tineri și maturi. Copiii flutură un steag tricolor și scandează: „Jos ceșușescul”, „Vrem o țară liberă!”, „Libertate!”. Sînt peste 1 000 oameni în jurul Catedralei. Gheorghe S. rela-

Vineri, 22 decembrie 1989 în balconul Operei...

...și pe bulevardul Republicii

tează cum a împărțit luminări luate din Catedrală celor de pe scări. Unii martori susțin că focul asupra celor de pe scări a fost deschis dintr-un transportor blindat. Alții că s-ar fi tras prima rafală dintr-o mașină ARO, care a trecut prin fața lăcașului sfânt, în fața Catedralei, dincolo de carosabil se află un cordon de trupe înarmate. După primele focuri, copiii și o parte dintre oameni se refugiază în Catedrală și după coloanele de la intrarea acesteia. Alții se adăpostesc în Parcul central al Catedralei ca și în bufetul Express din colț. Pe treptele Catedralei zace un tânăr împușcat în cap. Balta de singe din acel loc se mai vedea și a doua zi. În Catedrală, un rănit grav este îngrijit de o femeie și o adolescentă. Este chemată Salvarea, dar forțele represive interzic accesul ei la treptele Catedralei, amenințând că vor trage. Ofițerul sub ofițerul din Ministerul de Interne care amenință șoferul Salvării este recunoscut de un manifestant: cu o seară înainte, în civil, spargea vitrine. Gheorghe S. are curajul să infrunte forțele de represivă și dirijează mașina Salvării în fața lăcașului, ca să fie transportat rănitul. După aceea fuge în Parcul central. Pe străzile din jurul parcurilor se învârtesc transportoarele blindate care trag cu armamentul de bord asupra oamenilor din parcuri, aruncă petarde și gaze lacrimogene. Din Catedrală, mulți ies pe ușile din spate și fug în parcul acesteia. Tirul continuă în zonă. Se înregistrează răniți și morți. Printre manifestații se răspindesc și zvonul că nicolae ceaușescu a fugit în Iran. Se strigă: "Țicalosul de oltean a fugit la Teheran". Trupele represive pătrund în parcuri, împușcând și arestând oameni care sînt batuți cu brutalitate. O parte dintre manifestații, cărora li se adaugă și alții, se retrag în Piața Operei, unde demonstrează pașnic în continuare și unde, între orele 19.00-22.30, nu se trage. Dar, după

această oră, se trage din nou și se înregistrează alte victime.

Bătălia din Calea Girocului (noaptea de luni spre marți).

Pe la orele 1.00-1.30, în zona întreprinderii Electromiș, este observat un incendiu. Apar transportoarele blindate dinspre Fabrica Banatul, care trag puternic vreme de o jumătate de oră. Focurile răzlețe continuă pînă la orele 4.00 dimineața. Nu deținem alte amănunte.

Bătălia din Calea Girocului (orele 18.00-24.00).

Muncitorii ies din blocurile de locuințe de pe Calea Girocului și de pe străzile adiacente. Pe strada Albac, un grup de adolescenți și tineri, înarmați cu bite și pietre, opresc cu forța mașinile ce trec și cer șoferilor cite un litru de benzină. Cu excepția unuia, care încearcă să fugă și este oprit, ceilalți dau benzină. Femeile coboară din case și aduc sticle care să fie umplute. Se scandează pe Calea Girocului, „Jos ceaușescu!”, „Libertate!”, „Criminalii!” ș.a. Apar trupe de represivă, soldați de vîrstă incertă și securiști în înșuță civilă. De la un megafon de mină se ordonă lumii să plece acasă. Se trage o rafală în aer, dar oamenii rămîn neclintii. Apare un autoturism Dacia alb, din care coboară trei civili ce trag în oameni și apoi fug cu mașina. Se trage intens în oameni, în zona alimentarei și a librăriei de pe Calea Girocului, spre treptele blocurilor și în casele scîrilor, pe străzile laterale, cum sînt Lidia, Albac, Naturii și altele. Se înregistrează morți și răniți. Mulți dintre răniți evită să meargă la spital, de teamă că vor fi arestați și anchețați acolo de securiști. Unii credeau că vor fi pur și simplu omorîți.

În aparență, autoritățile dictaturii „au liniștit” orașul, punîndu-l călcîi pe grumaz. S-au făcut instrucții conducătorilor de întreprinderi și secretarilor organizațiilor partidului comunist privind organizarea unor adunări cu muncitorii, în care să fie condamnați participanții la Revoluție ca huligani, inconștienți, naționaliști șovini unguri și ca elemente decăzute, care jeluiesc și distrug orașul. În realitate, autoritățile au pierdut totul. Lozinca „Nu plecam acasă, morții nu ne lasă!” constituie chintesența atitudinii

populației din Timișoara. Pentru nici un timișorean de bună-credință dictatura nu mai putea guverna România și poporul în care trăsesse.

Pe planul tactic al luptelor, forțele represive și-au epuizat toate mijloacele, de la pistol la tanc, de la provocare la zvon și demagogie verbală. În același timp, populația Timișoarei abia acum pornește la luptă în totalitatea ei. În cursul zilelor de luni și marți, centrul de greutate al Revoluției se mută treptat în marile fabrici ale orașului, în colectivele puternice de muncitori. Practic încă de duminică seara, odată cu primele gloanțe trase, partidul comunist român a fost lichidat la Timișoara ca formație politică, iar pentru timișoreni aceasta echivala cu întregul partid comunist. Un proces de precizare a opțiunilor fundamentale, naționale, umane și politice s-a petrecut și în armata de la Timișoara. De marți, orele 24.00 focul armelor a încetat total la Timișoara pentru trei zile. Trebuie să amintim și faptul că sub focul gloanțelor, sectoarele vitale ale orașului (lumină, apă, termoficare, telefoane, transport public și spitale) au continuat să funcționeze neîntrerupt. Este felul în care mulți muncitori din Timișoara au luptat în Revoluție.

5. Marți, 19 decembrie 1989, ora 7.00-miercuri, 20 decembrie 1989, ora 8.00.

Începînd de marți, întregul oraș este în grevă. Principalele puncte ale urbei sînt blocate de trupe. Continuă arestările. Se zvoneste că noaptea au fost furați morții de la Spitalul județean, zvon care se va confirma. În toate întreprinderile orașului muncitorii, mai ales cei tineri, se organizează, hotărîndu-se să iasă de miercuri pe străzi. În unele întreprinderi, ieșirea în stradă va avea loc abia joi sau vineri. Două sînt principalele bătălii ale zilei și amîndouă au loc la mari întreprinderi.

Bătălia de la Electrobanat (ELBA).

Încă de dimineață, muncitorii intră în grevă, adunîndu-se în curtea fabricii. Porțile dinspre Gara de Nord și dinspre Canalul Bega ale fabricii sînt blocate de trupe ale Ministerului de Interne. Oamenii se tem de provocatori, care ar fi putut intra în incintă pentru a declanșa incendii, ceea ce ar fi dat prilejul forțelor de represivă să tragă în plin. Muncitorii renunță la ideea de a se duce la întreprinderea alăturată, Electromotor, pentru a se uni cu cel de acolo, și se baricadează în spatele porților, scindînd lozinci anticeaușiste și fluturînd steaguri tricolore curate. În exteriorul fabricii, în zona pieței alimentare din Josefîn și lîngă pod se adună o mulțime de tineri dornici să-i ajute pe muncitorii de la ELBA. Se blochează podul pentru a se opri manevra transportoarelor blindate, punîndu-se de-a curmezisul mașini, un tractor cu remorca răsturnată, camioane. Unele dintre ele sînt aprinse, ca să nu mai poată fi mutate. Se trage asupra mulțimii de pe pod, care se refugiază în halele pieței. O femeie și o fetiță, lovite de gloanțe, cad în Bega. Poșeta femeii plutește pe apă și este recuperată de un manifestant. Securiștii trag spre piață. Sînt înregistrate victime omenești — morți și răniți. Muncitorii nevinovați care veneau de la lucru cu

¹ Operațiunea, se pare, a fost condusă de Ion Coman venit din București, însoțit de trei camioane cu trupe speciale de securitate. Acesta, văzută de unii martori pe un transportor blindat, cu arma în mînă, în uniformă de general, a ordonat soldaților și ofițerilor care trăgeau în aer să traga în plin, amenințîndu-i cu tribunalul militar și degradarea.

tramvaiul sint arestați sub pretextul că ar fi vrut să-l detuneze. Bătălia durează până după orele 18.00. Se fac numeroase arestări, oamenii fiind urmăriți pe străzi cu mașinile.

Bătălia de la Electrotimis (Calea Buziașului).

Muncitorii de la Electrotimis îi s-a promis încă de luni, dar și marți dimineață, că nu se va mai trage. Dar s-a tras și luni noaptea. De marți dimineață, fabrica intră în grevă. La 16.30, cca. 300 tineri din fabrică sint în curte, lund gardul dinspre stradă. Pe trotuarul din sensul giratoriu, din afara întreprinderii, se adună mulțimea. Se ridică o nouă baricadă pe Calea Buziașului, la ieșirea din oraș. Sint blocate mașini și tramvaie și puse cap la cap. Doar unui camion care aducea lapte în oraș i se dă drumul să treacă. Pe la orele 17.00 apare un microbuz, din care coboară cca. 15 oameni înarmați, în frunte cu un securist civil care somează lumea să plece. Sint amenințați cu împușcarea atit cei din stradă, cit și cei din curtea fabricii. La 17.15 se trage o primă rafală în aer. Lumea huidule forțele de represiune, scandează lozinci și se agită. Către orele 17.30 mai apar două mașini cu trupe. Se trage în plin în oameni. Sint înregistrate victime și bătălia continuă pînă la orele 19.00. Mărturiile despre aceste evenimente pe care le deținem sint departe de a fi suficiente.

6. Miercuri, 20 decembrie 1989, ora 8.00 - joi, 21 decembrie 1989, ora 8.00.

Chemarea la grevă generală este urmată de numeroși oameni din Timișoara. Încă de dimineață, în Calea Buziașului, muncitorii se organizează pe întreprinderi. La 9.30, muncitorii de la Întreprinderea Optica se unesc în stradă cu cei de la Electrotimis și AEM. Sint înlăturate ultimele lozinci ceaușiste și mulțimea se îndreaptă fluturind steaguri tricolore fără stemă, cu eșarfe negre, spre Fabrica Banatului, adunînd, pe rînd, muncitorii de la Fabrica de autoturisme, de la cea de detergenți, Azur, Ambalajul Metalic, și mai apoi, pe cei de la Cooperativa Progresul și de la Guban. O adevărată avalanșă umană crește pe străzile orașului. Fabrica Banatului avea zi liberă. De pe această platformă industrială, coloana trece pe lângă Abatorul orașului, o parte din ea o ia spre centru, dar cei mai mulți ajung la spitalul de pe bulevardul Victor Babeș, scandinav: „Aveți grijă de copii!”. Coloana se oprește și la Spitalul ortopedic de pe bulevardul Mihai Viteazul, unde sint internați mulți răniți. Aici se cîntă Deșteaptă-te, române. De acolo, coloana se îndreaptă spre Consulatul iugoslav, cerînd diplomaților să comunice în exteriorul țării adevărul despre Timișoara și despre ce vor oamenii din acest oraș. Un reprezentant al consulatului, tînăr și emoționat, le promite îndeplinirea cererii. Din acest loc, mulțimea se îndreaptă spre Fabrica ELBA, unde ajunge cam în vremea cînd deja muncitorii de la ELBA, Electromotor și CFR se îmbrățișau în stradă, ieșînd la marea demonstrație a libertății. Chiar dacă în acea zi nu se trăsese, chiar dacă autobloadele de la ELBA se retrăgeau, cei mai mulți dintre oameni nu știau că încetarea focului este reală. În drum spre Catedrală, după ce de la Căminul de

fete se mai iau drapele tricolore cu stema decupată și cu eșarfe negre, mulțimea scandează „Fără violență!”, „Armata e cu noi!”, „Noi sintem poporul!”, „Pe cine apărați?”, „Jos dictatura!”, „Jos dinastia!”, „Jos ceaușescu!”, „Vrem alegeri libere!”, „Democrație!”, „Libertate!”, „Unde ne sint morții?” ș.a.

Între Catedrală și Primărie, mulțimea se apropie de cordonale de militari, se urcă pe transportoarele blindate, fraternizează cu militarii care plîng, luîndu-i în brațe. O parte din militari se retrag în Cinematograful Capitol. Împodobind transportoarele blindate cu steaguri, dîndu-le mîncare la militari, oamenii intră din nou în Piața Operei, printre Muzeu și hotelul Central. În Piața Operei, lumea îngeneunează pentru un moment de reculegere în memoria celor morți în zilele Revoluției. O parte din mulțime rămîne pe loc, iar o altă parte se îndreaptă spre Piața Libertății. Nimeni nu se împotrivește, cînd se pîtrunde în clădirea Garnizoanei, oamenii convîngîndu-se că armata este alături de ei. Din Piața Libertății, coloana înaltea spre sediul fostei județene de partid. Ajunsă în fața sediului, mulțimea cere stabilirea unui dialog cu autoritățile. Apar, în balconul de la etaj, cîteva persoane. Lumea huidule și cere să nu se tragă. Se anunță că de marți, orele 24.00 nu s-a mai tras. Mulțimea cere retragerea armatei din fața județenei, unde sint trei șiruri de militari. Cordonale de trupe se retrag. În balcon sint recunoscuți Radu Bălan (pe atunci prim-secretar al comitetului județean al partidului comunist), Emil Bobu și Constantin Dăscălescu (pe atunci prim-ministru al guvernului). Acesta din urmă vrea să vorbească și este huiduit. Se aduce un megafon de mină, inefficient pentru miile de oameni. Ulterior se montează megafone mai puternice. Urcă în balcon un reprezentant al mulțimii, bărbos, cu un poncho din pînă albă, pe care scrie „Jos ceaușescu!”, care face linște și încearcă să-i dea cuvîntul lui Dăscălescu. Acest prim-ministru de operetă nu știe să spună altceva decit că a venit să „analizeze” și să „rezolve” pe rînd problemele Timișoarei și că lumea ar trebui să plece la locurile ei de muncă. Lumea îl huidule. Se scandează în lozinci principalele dezide-

rate ale mulțimii. Dăscălescu minte, afirînd că nu cunoaște situația din Timișoara. Se alege spontan un comitet din mulțime, care urcă în sediu. Între ei sint muncitori și intelectuali. Mulțimea așteaptă rezultatul tratativelor, a căror primă condiție este înlăturarea lui ceaușescu și a familiei sale. Fără îndeplinirea acestei condiții, reprezentanții mulțimii consideră că primul ministru nu mai reprezintă conducerea țării. Reprezentanții ajung revin în balcon și citesc toată lista de revendicări formulate în fața lui Dăscălescu. În linii mari ele sint cele formulate de Frontul Democratic Român constituit la Timișoara, în 19-20 decembrie 1989, care peste cîteva zile aderă la Frontul Salvării Naționale.

Aproximativ cu aceleași formulări și la aceeași oră — dacă nu cumva cu un ceas mai devreme — aceste revendicări sint citite adunării populare din Piața Operei de la balconul acesteia. Revenind la județeană de partid, Dăscălescu tergiversează orice răspuns pînă seara, așteptînd întoarcerea dictatorului din Iran și discursul acestuia radiotelevizat de la orele 19.00.

În mulțimea din fața județenei roiesc securiți în civil. Unii dintre ei sint descoperiți. Oamenii din adunare jură să nu plece de acolo (lozincă: „Jurăm, jurăm, jurăm să nu plecăm!”) și să nu-și lase reprezentanții singuri în sediu. Pericolul arestării și omorii lor este foarte mare. Membrii acestui comitet anunță că în jurul lor se învîrtesc persoane dubioase, că există pericolul provocărilor. Tineri, cătără pe zidurile județenei, scriu lozinci anticeaușiste cu spray-uri colorate. Se acoperă cu lozinci și portrete de copii — simboluri ale nevinovaților omorîți — firmele de instituții. Este înlăturată stema partidului comunist. Se pun în portdrapele tricolore cu stema decupată și cu eșarfe negre. Vin noi și noi coloane de la IMT și de la întreprinderi. Dinspre centru sosește un transportor blindat, împodobit cu steaguri naționale și cu oameni urcați pe el. Ceva mai tîrziu, pe la orele 20.00 este descoperit la intrarea laterală un autoturism ARO cu număr fals de circulație, 1-AB-1238 și un număr de rezervă militar. În el se găsesc arme, care sint arătate mulțimii. Prin spatele clădirii se semnalează pîtrunderea peste garduri, în sediu, a

Piața Operei, pe 23 decembrie 1989

(fotografii executate de Szasz Istvan, Remus Trăilescu, Stan Constantin)

unul grup restrins de securiști, mențiți probabil să-l protejeze pe Dăscălescu și Bobu. Multimea își organizează corădoane de ordine din tineri. Va sta în fața județului până dimineața. Comitetul mulțimii lese noaptea din județeană și se unește cu cel din balconul Operei.

Balconul Operei

Cealaltă mare adunare populară care continuă până vineri neîntrerupt se desfășoară în Piața Operei. În balconul acestuia, din dispoziția lui Ilie Matei, fost prim secretar al județului și secretar al comitetului central al partidului, aflat la Timișoara, au fost instalate megafoane. Acest individ, urit de tot județul, intenționa să organizeze un miting în Piața Operei de coloratură proceasistă. Reprezentanții mulțimii care intră în Operă au la dispoziție aceste megafoane. Sînt citite de la balconul Operei revendicările mulțimii, așa cum au fost ele scandate de zile întregi pe străzi, devenite puncte ale proclamației Frontului Democrat Român, constituit la Timișoara. Înaintea orărei discuții cu guvernul, se cere înălturarea tiranului ceaușescu, a soției și familiile sale și judecarea lor publică. În cazul în care nu se va îndeplini această primă condiție, adunarea de la Timișoara nu mai recunoaște guvernul. Pe plan național, se cere organizarea de alegeri libere, libertatea cuvintului, presii, radioului și televiziunii, deschiderea imediată a granițelor de stat, integrarea României în rîndul statelor care garantează și respectă drepturile fundamentale ale omului, eliberarea deținuților și dizidenților politici, revitalizarea economiei naționale, reforma învățămîntului în spirit democratic, dreptul liber de manifestare, libertatea reală a cultelor religioase și îmbunătățirea asistenței sanitare și a alimentației publice. Pentru Timișoara se cere tragerea la răspundere a celor care au dat ordin să se tragă în popor, restituirea corpurilor celor decedați pentru îngroparea lor după dătină, cu doliu național și ridicarea de monumente în memoria lor, eliberarea imediată a arestațiilor și recunoașterea oficială a Comitetului de acțiune al Frontului Democrat Român, constituit la Timișoara în 19-20 decembrie 1989.

De miercuri de la prînz și pînă vineri seara, Adunarea populară din Piața Operei de la Timișoara durează continuu. Se organizează oamenii pe schimburi, ca să poată pleca pe rînd acasă pentru odihnă și hrană. Se aduc alimente și apă. Se formează corădoane de ordine care-l controlează pe toți cei ce intră în Piața Operei. Este adevărat că miercuri noaptea spre joi a existat o perioadă cînd în Piața Operei s-au aflat numai cîteva sute de oameni — mai ales copii și adolescenți — și cînd pericolul unei represiuni sălbatice era foarte mare.

Paralel cu cele două adunări, mulțimea demonstrează miercuri în fața închisorii. Cei închiși aud lozincile scandate în afara zidurilor, doar scurtă vreme; în curtea penitenciarului pornesc să duduie motoarele unor mașini. În seara și noaptea zilei de miercuri forțele represive eliberează arestații: unii sînt aduși în fața județeanului de partid, alții lăsați în diferite cartiere ale orașului. Multimea era conștientă încă de miercuri că în ca-

zul în care nu se va ridica și restul țării împotriva dictaturii, soarta timișorenilor, civili și militari, ar fi fost îngrozitoare.

Joi, 21 decembrie 1989-vineri, 22 decembrie 1989.

În declarația radiotelevizată de miercuri seara, dictatorul ceaușescu îi numește pe timișoreni grupuri de elemente huliganice care au săvîrșit acte cu caracter net fascist. În megalomania sa criminală și paranoică, nu rostește un cuvînt despre oamenii care au fost uciși la Timișoara. Starea de necesitate declarată pentru județul Timiș, miercuri seara, este extinsă, joi, în toată țara. În Timișoara, participanții la demonstrații și adunări sînt convinși că tot poporul, toți oamenii cinstiți din România au înțeles care este adevărul ascuns în spatele cuvintelor dictatorului. Autoritățile dictaturii încearcă să organizeze contra-mitinguri proceasiste în întreprinderi, joi dimineața, care urmau să fie și televizate. Acestea nu trec de fața izvoarelor. La Electromotor, muncitorii sînt pregătiți să-l bată pe cel care ar fi participat la o asemenea inscenare.

Miercuri noaptea, muncitorii din mai multe orașe din Oltenia (Craiova, Calafat, Caracal, Băilești ș.a.), sînt luați la leșle din schimburi li sau aduși de acasă, îmbrăcați în uniforme ale gărzilor patriotice, imbarcați în trenuri speciale, însoțite de ofițeri de securitate și expediții spre Timișoara, pentru a înăbuși mișcarea așa-ziselor „huligani unguri”. Cel peste 150 000 timișoreni, cărora li s-au adăugat oameni din Buziaș, Arad, Jimbolia, Comloșu Mare și alte localități din jurul Timișoarei și care se aflau în Piața Operei, joi înainte de prînz, află cu stupeoare de existența acestor trenuri în garile Timișoarei. Grupuri de manifestații pleacă după muncitorii olteni, pe jos sau cu autobuze. În Piața Operei sînt aduși numeroși oameni din aceste trenuri pentru a vedea adevărul. Li se dă de mîncare, căci sînt flămînzii; își cumpără din magazine mezeluri și carne, pe care unii n-au mai văzut-o de ani de zile. Unii dintre ei sînt găzduiți peste noapte în cămine studențești. Alții pleacă înapoi, rîspîndind adevărul și flacăra revoluției în țară. Într-un interviu radiodifuzat, preotul Tökés spune de altfel că, după 16 decembrie, consideră Hora Unirii și cîntec național al maghiarilor din România. La Timișoara nu au luptat românii, maghiarii, germanii și sîrbi cu interese diferite, ci cetățenii României — adunați sub steagul libertății. De altfel niciodată în istoria sa modernă Timișoara și Banatul nu au cunoscut conflicte naționale grave. Toți timișoreni află joi la prînz de așa-zisul miting organizat de ceaușescu la București, care ar fi urmat să probeze monstruosul mîcel de la Timișoara, și de eşecul acestuia, care marca momentul ridicării la luptă a Bucureștilor. O mare bucurie ne cuprinde pe toți în Piața Operei. Oamenii plîng, rid, se sărută, își string mina, strigă și țipă. Apoi aflăm de luptele de la Cluj, Sibiu și din alte orașe și răsuflăm ușurați: nu mai sîntem singuri. Țara este, toată, cu noi! Pericolul ca dictatorul paranoic să aducă la Timișoara toate forțele de represiune din țară, transformînd-o într-o basie de sînge, este înlăturat. În după-amiaza și seara zilei de joi, pe treptele Operei se nasc pri-

milii copii ai revoluției. Se pare că primul este un băiat, botezat, prin strigătul a peste 80 000 de oameni, Victor — în numele speranței oamenilor în victorie. Noaptea, în piață, circula, duse — mai ales de copii și adolescenți — tăvi cu mîncare, ceal cald și apă. Se distribuie lapte și fructe din camioane. Nu ostenesc nimeni. Și nimeni nu aude de avertismentele de la megalofonul din Piața Libertății, privind declararea stării de necesitate și soamează lumea să se răspundească fiindcă alături se va trage. Nu se trage. Nu are cine să tragă. Armata este cu noi.

Vineri dimineața se răspîndește manifestul Frontului Democrat Român, intitulat A căzut tirania, tipărit în limbile română, maghiară și germană. Un alt manifest din aceeași dimineață, numit Rezoluția finală a Adunării populare din Timișoara, cere încă de atunci instituirea unui guvern provizoriu, separarea puterilor în stat, democratizarea țării ș.a. La amiaza zilei de vineri, dictatorul fuge și, la București, prin lupta eroică a sute de mii de oameni, se proclamă România. Această Românie este și a noastră, a timișorenilor. Pentru ea ne-am rugat în timpul slujbei de vineri dimineața, oficiată în balconul Operei. La Timișoara, sub cerul albastru, oamenii plîng de bucurie și de durere. Poporul a învins. Se apropiere sărbătorile Crăciunului. Și nimeni nu știe că vor fi și ele stropite cu sînge.

Încheiem vineri la prînz, în 22 decembrie, microcronica revoluției timișorene. Considerăm că evenimentele ce au urmat în orașul nostru, după această dată, aparțin procesului de făurire a noii României și că istoricul va trebui să le interpreteze în lumina acțiunilor desfășurate aici, a actelor legislative și a activității pe multiple planuri a organelor noii puteri de stat. Această analiză poate fi făcută și mai tîrziu. Pentru ea vor exista documentele justiției. Paginile de mai sus au fost scrise acum, spre a nu se uita sau răstălmăci adevărul.

Sîntem conștienți că această primă cronică va suferi numeroase corecții și adăugiri. Ținem să mulțumim celor care prin mărturiile lor ne-au ajutat să o întocmim și Studioul de Radio Timișoara liberă, care a intrat în emisie vineri 22 decembrie 1989 și care a popularizat acțiunea de strîngere a mărturiilor privind Revoluția la Muzeul Banatului din Timișoara.

Revenind la zilele Revoluției, nu avem dreptul să uităm că în luptele din Timișoara s-au jertfit, laolaltă, românii, maghiarii, germanii și sîrbi, indiferent de credințe, ocupații, vîrstă și convingeri politice. Dar, mai presus de toate, nu trebuie să uităm singele copiii, adolescenții și tinerii lăsați pe străzile orașului, faptul că această revoluție a fost, în primul rînd, de la început și că pentru ei trebuie să reconstituim o țară și o societate în care ei și copiii lor să se poată realiza liberi și demni.

Trăiască Timișoara liberă!

Trăiască România liberă! ■

Redactarea întregului text a fost încheiată în 25 ianuarie 1990, orele 15.00

Florin MEDELEȚ,
Mihail ZIMAN

Deșteptarea României

„O ce veste minunată!” Care ar putea fi alta reacția noastră despre evenimentele petrecute în România în ultimele zile dintr-un an care va intra în istorie, alături de 1776, 1789 și 1848. Plecarea pentru a treia oară în România, în toamna anului 1989, cu o bursă de cercetare Fulbright, a fost primită de familie cu anumită ezitare și temere. De la prima ședere a noastră în țară, în 1971, și până acum, atmosfera și condițiile culturale, spirituale cit și cele materiale din România au devenit din ce în ce mai apăsătoare și mai neprielnice. În 1983, de pildă, când ne-am întors acasă, în Statele Unite, am simțit nevoia de o oarecare perioadă de recuperare morală și psihică. Familia mea n-a fost, așadar, cu totul entuziasmată când am primit bursa pentru 1989-1990.

Totuși, mi-a fost dor de țara în care am trăit mulți ani, unde există o cultură și o civilizație care a devenit și a noastră și unde avem atîta prieteni dragi și colegi buni. Iar evenimentele din Ungaria, Polonia, U.R.S.S. și din alte țări din est anunțau un timp extraordinar de interesant pentru a dori să fim în Europa. Intimplător, în studiile mele despre Anul 1848 în România am dat peste poezia lui Vasile Alecsandri *Cătră români*, unde vestitul poet moldovean întreabă: „Pină cînd să creadă lumea, o copii de Românie! / C-orice dor de libertate a perit, s-a stins din voi? / Pină cînd să ne tîd plece cruda, oarba tiranie! / Și la caru-i de trufie! / Să ne-njuge ea pe noi!” (*Apud* Cornelia Bodea, 1848 *la români. O istorie în date și mărturie*, vol. I, București, Editura științifică și enciclopedică, 1982, p. 358).

O întrebare pusă în 1848.

dar valabilă și pentru 1989! Oare putea apărea o mișcare pentru libertate într-o Românie ținută sub o dictatură de tip modern totalitar? Poate după moartea tiranului. Dar românii au o fire foarte răbdătoare și sistemul era așa de crunt și fără milă, încît chiar atunci ar fi fost greu de imaginat o revoluție.

Nici studențimea română nu ne dădea multe speranțe în această privință. Mulți se arătau atrași de posturi și

Dr. Paul E. Michelson este profesor universitar la Huntington College, statul Indiana, S.U.A., și secretar al Societății de studii românești din Statele Unite. A venit în România în anii 1971-1973 și 1982-1983, cu burse de cercetare Fulbright și IREX. A sosit din nou în țara noastră în decembrie 1989, fiind însoțit, și de astă dată, de soție, Jean, și de cei doi băieți, David și Paul-Philip. S-a specializat în istoria politică a României din perioada modernă, temă pe care a scris mai multe studii între care: *Mit și realitate în dezvoltarea națională a românilor*; *Teme în istoriografia românească modernă și contemporană*; *Lección inaugurală a lui Gheorghe Brătianu asupra istoriografiei medievale*. 1923; *Conflict și criză: dezvoltarea politică românească, 1861-1871*, apărută la New York, 1987. În prezent, lucrează, împreună cu istoricul Apostol Stan, de la Institutul de istorie „Nicolae Iorga”, la o monografie privind istoria revoluției române de la 1848.

Martor al eliberării poporului român de sub tirania ceaușistă, domnia sa a ținut să încredințeze revistei Magazin istoric, spre publicare, textul următor, scris în limba română.

ciștiguri. Păreau în multe cazuri tineri fără convingeri, fără principii, așa cum au învățat de la părinții lor. Li se părea că, într-adevăr, „orice dor de libertate a perit, s-a stins” în România.

Dar ce am văzut în București în zilele de decembrie 1989? Am avut cam aceeași uimire cu cea care a apărut pe fața dictatorului ceaușescu cînd a fost huiduit

și fluierat la 21 decembrie. Am văzut studențimea românească, înarmată numai cu speranța pentru un viitor mai demn și dorința pentru o libertate adevărată, înfruntînd milițieni, soldați și securiști în fața Hotelului Intercontinental, după prînz, în ziua de joi. Am văzut, cu emoție mare, oameni înălțînd în aceeași zi tricolorul cu stema R.S.R. răput. Am simțit recunoștința profundă a populației Capitalei față de martirii din Timișoara, cei care au început revoluția cu curajul lor. Am văzut cum nici elicopterele, nici amenințarea armelor nu a intimidat mulțimea în Piața Bălcescu și în Piața Unirii. Am văzut, în sfîrșit, o unitate într-adevăr neclintită împotriva regimului ceaușist, chiar din prima zi, în București.

Am fost profund impresionat, pe urmă, la 22 Decembrie, cînd și în Piața Universității și în Piața Palatului am văzut poporul insistînd că revolta lui o să fie „fără violență”, chiar cînd a știut că în Timișoara au fost masacrați copii și cînd a știut că în noaptea precedentă în București au fost bătuți și împușcați zeci de studenți și alți protestatari pașnici. Am asistat cu durere la întilele memoriale apărute în fața Școlii de Arhitectură, unde am putut să văd găurile gloanțelor făcute în ziduri cu mai puțin de o zi înainte. Am asistat la intrarea în Piața Palatului, prin str. Onești, a acestei revoluții spontane și fără altă ideologie decît dorința de libertate de aici înainte. Am observat și am participat la atmosfera într-adevăr festivă din piață și de pe bulevardul Magheru, în după-amiaza zilei de vineri, cînd Mintuitorul a dat un splendid cadou de Crăciun unui popor care a suferit

(Continuare în p. 17)

Tiranul bîlbîit

Scriam într-un text precedent că uzurparea puterii este modul propriu de instaurare a tiraniei și că marginalitatea este condiția naturală a tiranului. Într-un anume sens, orice răsturnare a puterii neagă legitimitatea acesteia și deci apare ca o uzurpare; această ruptură poate fi justificată ca o *restaurare* a legitimității anulate de regimul politic răsturnat, dar creează oricum un moment de haos pe care trebuie să-l recupereze. Reflecția — fie ea populară și implicită ori cultă și explicită — despre tiranie izolează acest moment de haos și-l transformă în atribut definitoriu al guvernării tiranice, care apare ca antiguvernare.

Mitul lui Oedip, rețrăit de orice spectator al lui Sofocle ca un mit al tiraniei, exacerbează această conștiință a haosului, alăturându-i în chip indisolubilul contrariul său: Oedip este în același timp urmașul legitim al părintelui său, regele Laios — ca fiu, ca eliberator al cetății de blestemul Sfinxului, ca soț al reginei văduve — și cel mai puțin legitimat dintre regi — ca unul ce-a fost blestemat de zei să-și ucidă tatăl și să se însoare cu propria-i mamă. Dubla natură a instaurării — haos și ordine deopotrivă — se exprimă prin această dublă determinare, contradictorie și aporetică, a eroului. Pe drumul de la Delfi la răs-cruce, Oedip nu a mers *în urma* lui Laios, cum merge un fiu în urma părintelui său; el s-a înfruntat cu Laios și l-a ucis pe acesta, întrerupând ordinea firească a generațiilor și declanșând un meca-nism generator de haos și moarte; regina cu care s-a

împreunat era propria-i mamă, și pruncii lor îi erau și fii, și frați, într-un vîrtej de nedeterminare pe care timpul, în curgerea lui firească, nu i-a putut îndura.

Legende, anecdotele, istoriile despre tirani reali pun în joc aceeași percepție a drumului întrerupt sau deviat: Battos, tiranul Cyrenei se bîlbîie — adică nu poate comunica verbal; Cypselos, tiranul Corintului, are o mamă șchioapă și care e măritată în afara uzanțelor — adică rezultă dintr-o „comunicare” nereglementară față de norma comunicării prin căsătorie; marginalitatea tiranului față de regimul nobiliar pe care îl răstoarnă și-l uzurpă este în alte părți ale Greciei exprimată prin anecdote despre obîrșia lui nearistocratică sau despre moravurile lui strani.

În fața acestei realități a imaginarului, tiranul se silește, dimpotrivă, să-și afirme legitimitatea. El face apel la tradiție — nu la cea pe care tocmai a răsturnat-o, ci la cea anterioară, fondatoare de ordine: pretinde că se trage din regii legendari și le imită comportarea prin dărnicie și construcții somptuoase; pretinde că e mai aproape de zei decît oamenii obișnuiți — Pisistrate, la Atena, este reinstalat la putere de o femeie deglăzită în zeița Atena, pe un car triumfal amintind de hierogamiile ritualurilor și procesiunilor publice, și trece drept expert în oracole. În același sens, toți tiranii se apropie de popor ca să contracareze opoziția aristocraților, căutînd astfel o legitime-nemijlocită, prin con-

sens majoritar, și care înlocuiește tradiția prin sentimentul unei acțiuni directe de binefacere și-solicită afecțiunea întregii cetăți.

Toate acestea nu scapă ochiului public, care percepe *artificialul* constitutiv al acestei solicitări a legitimității: Aristotel scria că tirania care rezistă în timp este doar cea care *mimează bine regalitatea*, și atenienii care-l vedeau pe Pisistrate instalat de zeița Atena în fruntea cetății știau bine că e vorba, de fapt, de un spectacol simbolic, nu de o epifanie. Puterea politică devenea astfel perceptibilă ca *joc*, ca artificio și convenție; deținătorii ei nu mai erau purtători de har, ci meșteri îndeminateci în tehnica manevrării maselor. Ceva esențial despre natura politicului — sau, mai bine-zis, tocmai despre non-natura lui, despre caracterul artificial, convențional și „cultural” al jocului politic — devenea evident. Chiar dacă epoci mai tirzii, ostentive de laicitate, vor reafirma *charisma*, harul celor puternici — numească-se ei Alexandru sau Charlemagne — ceva esențial va rămîne, de la Aristotel la Machiavelli, din această percepție laică a puterii, obiect de negociere și domeniu al controlului rațional asupra haosului și iraționalului. Gestul suveran al lui Apollon, pe frontonul templului de la Olympia, cu brațul întins deasupra violenței agitate a centaurilor, căreia îi impune, imobil, ordinea, exprimă în transcendent raționalitatea immanentă cu care oamenii inventă în fine, *politica*.

Zoe PETRE

CONSTITUȚIILE ÎNCEPUTURILOR VIEȚII POLITICE MODERNE

Perspectiva apropiată a elaborării Constituției României; așa cum se prezintă ea după Revoluția din decembrie 1989, îndeamnă la reflecții asupra a ceea ce va fi noua lege fundamentală a țării. Aceasta înseamnă că, prin supunerea unei largi dezbateri publice, Constituția viitoare trebuie să fie emanația înțelepciunii colective a întregii națiuni. De la un asemenea colocviu general nu pot lipsi reprezentanții științei istorice. Revista Magazin istoric se înscrie la discuții cu prezentul articol, care își propune să întreprindă o incursiune în istoria constituțiilor ce stau la începuturile vieții politice moderne pe plan universal și național. Articolul se va mărgini să prezinte în datele esențiale laboratorul de creare a constituțiilor luate în considerare, principiile directoriale și prevederile lor mai importante, fără a intra în analiza efectelor avute prin aplicarea lor în practica politico-socială a statelor.

Potrivit definițiilor în general acceptate, Constituția este legea fundamentală a unui stat, cu forță juridică superioară celorlalte legi, care reflectă gradul dezvoltării politice, sociale, economice la un anumit moment al

țării date, cuprinde principiile organizării statului, ale raporturilor putere-societate, putere-individ, stabilește drepturile și datoriile cetățeanului, sistemul electoral, configurația organelor centrale și locale etc. Se poate vorbi de Constituție — sublinia cunoscutul jurist român Constantin Dissescu — atunci când se realizează separația puterilor în stat și responsabilitatea guvernamentală.

Dar prin Constituție — remarca aceeași personalitate — se înțelege și organizarea socială. În acest sens se vorbește de constituții și în antichitate și în evul mediu. Istoria marchează „constituțiile” Atenei, Romei și altele, devenite tot mai consistente o dată cu organizarea statală teritorială și cu așezarea vieții societății nu numai pe temeiul moralei, ci mai cu seamă pe cel al legii. „Constituții” de organizare socială găsim și în evul mediu, între care adunările de stări, cum au fost Statele Generale în Franța, compuse din reprezentanți ai nobilimii, clerului, burgheziei și ai altor elemente din mediul urban sau rural — așa-numita stare a treia. Cercetînd instituțiile medievale românești, Nicolae Iorga vorbește de o dezvoltare constituțională la noi, cuprinsă în accepția de stat bazat pe ideea națională și pe cea a

unui teritoriu definit, precum și pe ideea domniei, pe existența unui Stat al țării.

Constituțiile de organizare socială au fost însoțite de proiectarea unor constituții ideale de către mari gânditori ai lumii, căutând să răspundă întrebărilor în legătură cu cele mai bune temelii ale organizării statului, guvernământului, cu sistemul de legi care ar putea asigura viața cea mai fericită. Așa au apărut celebrele sinteze: Statul lui Platon și Politica lui Aristotel. Pe baza studiilor a peste 150 constituții reale, a numeroase proiecte de constituții ideale, Aristotel conchide: „Constituția este ceea ce determină în Stat organizarea regulată a tuturor puterilor, dar mai ales a puterii suverane”, „toate constituțiile care au în vedere folosul obștesc sînt pure, pentru că sînt conforme cu dreptul absolut; din contră acelea care

au în vedere numai folosul guvernanților sînt defectuoase, și numai niște forme corupte ale constituțiilor bune, căci sînt despotice, adică tratează pe guvernați ca pe niște sclavi, pe cîtă vreme cetatea este o asociație de oameni liberi”.

Gîndirea marilor filosofi ai antichității va avea iluștri continuatori în reprezentanții umanismului, raționalismului și iluminismului. Două tratate despre arta guvernării (1690) a lui John Locke, Spiritul legilor (1748) a lui Charles Secondat, baron de Montesquieu, Contractul social al lui Jean Jacques Rousseau, de exemplu, dau expresie principiilor constituționalismului modern, opunînd dreptul natural celui de origine divină, libertatea și democrația opresiunii și absolutismului, voința generală și separația puterilor în stat despotismului și tiraniei.

De la Magna Charta...

Cea mai veche constituție în vigoare este Constituția engleză, vestita constituție nescrisă, ale cărei începuturi se plasează acum 775 de ani. Să ne întoarcem dar în timp. 15 iunie 1215: pe pajiștea de la Runnymede, spre Windsor, stau față în față regele Ioan fără Țară, înconjurat doar de șapte devotați puterii sale absolute, și baronii englezi, avînd sprijinul acelor „liberi homines”, în care se includeau aproape toate straturile sociale (exclusiv șerbii). Pentru prima oară, notează cunoscutul istoric britanic G.M. Trevelyan, poporul englez era de partea baronilor și împotriva Coroanei. Nu era, așadar, o simplă adunare, ci o veritabilă mișcare, care va obliga monarhul să-și pună iscălitura, chiar în acea zi, pe *Magna Charta Libertatum*¹, document prin care Coroana recunoștea „libertățile” supușilor ei. Dar „libertățile” de atunci nu aveau înțelesul celor din epoca modernă, ele neînsemnînd decît respectarea cutumelor, a așa-numitelor drepturi cîștigate, în fapt vechile privilegii ale seniorilor, care, treptat, au putut fi cumpărate și de orășeni bogați. Fapt este că, din omni-potentă, monarhia devenea limitată; regele era ținut să respecte legea, încălcarea ei

justificînd revolta, și era supus controlului unui consiliu de nobili.

Cu timpul, controlul prin Consiliul baronilor s-a transformat în control prin intermediul Parlamentului, compus din nobili și nenobili, instaurat efectiv de Eduard I, la 1295, care își va extinde permanent prerogativele, devenind, spre miezul secolului celor două revoluții, din 1640-1648 și 1688, dintr-un mediu de discuții cu valoare consultativă un for legislativ decisiv.

În tot acest proces s-a făcut deseori apel la *Magna Charta Libertatum*, formulările ei nefiind marginite la rezolvarea concretă a unor situații proprii sec. XIII, ci atribuindu-li-se o vocație de generalitate, faimosul document din 1215 fiind considerat drept o „Chartă a libertăților engleze” dintotdeauna, care și-a căpătat o necontenită dezvoltare în succesele statute fundamentale: *The Petition Right* (1628), *Instrument of Government* (1653), *Habeas Corpus Act*² (1679), *The Bill of Rights* (1689) și altele. *Magna Charta*, alonul principal al căii constituționale, și toate legile de importanță deosebită ulterioare, la care se adaugă diferitele obiceiuri încetățenite în practica guvernării sau chiar hotărîri judecătorești, formează constituția nescrisă a Marii Britanii. Prin însuși faptul că nu e

scrisă, apreciază Nicolae Petrescu, cunoscutul cercetător al istoriei civilizației Angliei, Constituția engleză exclude orice normă rigidă, are un caracter elastic, fiind, prin aceasta, cea mai flexibilă formă de organizare politică din lume.

Reglementarea constituțională a revoluției „glorioasă” din 1688 a avut un exeget și apărător în Locke și entuziaști admiratori în Montesquieu și Rousseau. Doctrina liberalismului clasic conturată de ei va avea un prim debut în revoluția americană de independență dintre 1776-1783 și în Constituția Statelor Unite ale Americii din 1787.

Consolidarea cuceririlor dobîndite de cele 13 colonii americane care luptaseră în războiul de independență³ reclama asigurarea unui sistem național de guvernare puternic pentru a înlătura carențele vagii unități stabilite prin așa-numitele *Articole ale Confederației*. Acestui scop i-a fost consacrată Adunarea Constituțională care și-a început lucrările la sfîrșitul lui mai 1787, în Pennsylvania State House din Philadelphia, unde fusese semnată *Declarația de Independență*. Erau de față 55 delegați, aleși și trimiși de state, care însă nu reprezentau un corp omogen, între ei existînd deosebite de vederi apreciable.

¹⁻³ Magazin istoric, nr. 9/1970, 3/1973; 1-6/1976.

...la cele 4 400 cuvinte

Spre a se putea realiza un consens în cadrul diversității de interese și păreri care se ciocneau s-a apelat la autoritatea lui George Washington, căruia i s-a încredințat președinția, iar dezbaterile s-au desfășurat în secret, deoarece dezvăluirea dezacordurilor sau voturilor ar fi ațâțat patimi și ar fi împietat asupra scopului scontat. Așa se explică de ce atmosfera lucrărilor Adunării, care au durat de la 29 mai până la 15 septembrie, zilnic (în afară de duminică), de la 6 la 8 ore, nu este cunoscută decât din însemnările lui George Madison, publicate la o jumătate de secol de la consumarea marelui eveniment. Cu toate tensiunile și controversele, până la urmă s-a realizat ceea ce istoricii numesc *Marele Compromis*, datorită căruia Constituția a putut fi definitivată. Îndemnând să fie adoptată, bătrînul Franklin spunea: "Cînd aduni un număr de oameni pentru a beneficia de avantajul înțelepciunii lor colective te afli inevitabil laolaltă cu acei oameni, cu toate prejudecățile lor, pasiunile lor, erorile lor de opinie, interesele lor locale și vederile lor egoiste. Este oare de așteptat ca o asemenea adunare să producă ceva perfect? Mă surprinde deci faptul că sistemul elaborat aici este atît de apropiat de perfecțiune... În consecință, domnilor, accept această Constituție, întrucît nu mă aștept la una mai bună și, de asemenea, nu sînt sigur că nu este cea mai bună".

La 17 septembrie, într-o adunare solemnă, delegații, mai puțin trei, și-au pus semnătura pe pergamentul pe care erau frumos caligrafiate, de funcționarul Jacob Shallus, cele 4 400 cuvinte ale Constituției, devenită astfel legea fundamentală în virtutea căreia se desfășoară guvernarea Statelor Unite ale Americii de 202 ani. Dînd o apreciere globală Constituției, cu prilejul bicentenarului elaborării ei, celebrat în 1987, Everett Carl Ladd, director

executiv al Institutului Roper Center for Public Opinion Research din S.U.A., reliefa că ea este o operă strălucită de inginerie politică și, totodată, expresia unui consens de opinie ce definește ființa națională, a cărei longevitate se explică prin valorile conservate în filele ei — putere de stat limitată dar validată cu consimțămîntul poporului, libertăți individuale și drepturi de proprietate, pluralism pe arena politică. Societatea în general și statul în special există — sau trebuie să existe — pentru a înăptui dreptul fiecărui om la "Viață, Libertate și căutarea Fericirii". Exemplificînd cu principiul separării puterilor în stat, Ladd arată că materializarea lui în Constituție nu reprezintă doar o măsură prudentă de apărare împotriva tiraniei de stat, ci și o precauție judicioasă împotriva oficialităților insuficient de competente și informate. Această măsură își are asigurare tocmai în faptul că Congresul — puterea legislativă —, președintele — șeful puterii executive —, Curtea Supremă — exponentul puterii judiciare —, continuînd să existe ca instanțe separate care îndeplinesc sarcini comune, fiecare dintre ele dispune de un întreg arsenal de control una asupra celeilalte.

În rîndul autorilor celei mai vechi constituții scrise se cer introduși și cei care au proiectat și ratificat amendamente de importanță cardinală, care au sporit, în două secole!, numărul cuvintelor Constituției de la 4 400 la 7 567. Drepturile omului, cele civile și politice, nu și cele economice, au fost prevăzute în cei patru ani care au urmat semnării. Abolirea sclaviei, prin amendamentul 14, a necesitat un război civil cu jumătate de milion de jertfe, care a reprezentat în fapt o a doua Adunare Constituțională. Dreptul de vot s-a universalizat treptat, femeile l-au primit doar după 133 ani. Decizia Curții Supreme în cazul Dred Scott, cu valoare constituțională, care a statuat, în 1857, că negrii nu au drepturi

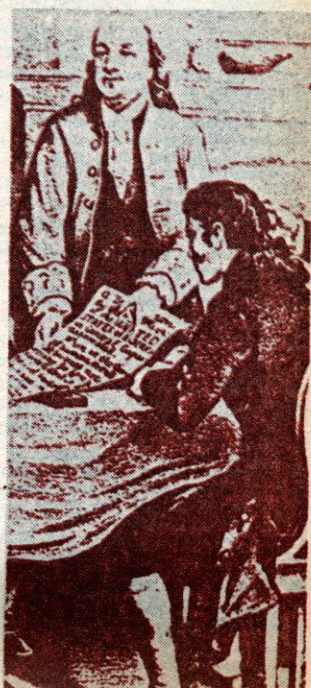
cetățenești a fost înlăturată abia în anii '60 și '70 ai secolului nostru, ca urmare a amplelor manifestații și proteste între organizatorii cărora s-a aflat Martin Luther King jr.

Prezentînd asemenea exemple, revista *Time*, în numărul special dedicat bicentenarului, din 6 iulie 1987, menționa: Constituția este încă o treabă neterminată. Autorii ei, scrie revista, nu puteau să prevadă America sfîrșitului de secol XX, cu enormul guvern național, cu corporațiile multinaționale, cu crima, tehnologia computerelor, ingineria genetică, poluarea, mass-media, armele nucleare și restul. De aceea, *Time* este de părere că ceea ce au creat fondatorii a fost un extraordinar program de civilizare, că geniul Constituției constă, între altele, în capacitatea ei de a se schimba în timp ce structurile ei de bază rămîn la fel. ■

(Va urma)

Constantin ANTIP

Benjamin Franklin și R.R. Livingston redactează Declarația de independență a celor 13 colonii americane

Punturile națiunii

române transilvane votate

în adunanza națională de la Blaj

în 15-17 mai 1848*

Documente ale istoriei

1. Națiunea română, răzimată pe principiul libertății, egalității și fraternității, pretinde independența sa națională în respectul politic ca să figureze în numele său ca națiune română, să-și aibă reprezentanții săi la dieta țării în proporțiune cu numărul său, să-și aibă dregătorii săi în toate ramurile administrative, judecătorești și militare în aceeași proporțiune, să se servească cu limba sa în toate treburile [cauzele] ce se ating de dinsa, atît în legislațiune, cit și în administrațiune. Ea pretinde pe tot anul o adunare națională generală. La acestea s-au adaoș că de aci înainte în lucrările legale ale celorlalte națiuni transilvane și în limbile lor români să se numească români, iar nu olăh, walach și bloc.

2. Națiunea română pretinde ca biserica română, fără distincțiune de confesiune, să fie și să rămîna liberă, independență de la oricare altă biserică, egală în drepturi și foloase cu celelalte biserici ale Transilvaniei. Ea cere restabilirea mitropoliei române și a sinodului general anual după vechiul drept, în care sinod să fie deputați bisericăști și mirenești. În același sinod să se aleagă și episcopii români, liber, prin majoritatea voturilor fără candidație.

(La aducerea-amine despre vechiul drept al românilor de a avea mitropolie și sinod general anual s-a proclamat de popor mitropolia română transilvană cu aplaus unanim. Dacă episcopii celorlalte națiuni și confesiuni vor avea pe venitoriu scaun în dietă ca reprezentanți ai bisericilor lor și dacă capitulurile lor vor fi reprezentate, națiunea română cere aceleași drepturi pentru episcopii și capitulurile lor.)

3. Națiunea română, ajungînd la constința drepturilor individuale, cere fără intîrziere desființarea de iobăgie fără nici o despăgubire din partea jăranilor iobagi atît în comitate, cit și în district, scaune și granița militară. Ea cere tot deodată și desființarea dijmelor ca a unui mijloc de contribuire împedecătoriu economiei.

4. Națiunea română pofteste libertatea industrială și comercială cu ridi-

careja țeiturilor [restricțiilor] și a privilegiurilor și a tuturor pedecelor și stavilelor cu țările convecine de care se ține desființarea vămilor la graniță.

5. Națiunea română pofteste ca dajdea ce s-a pus de la un timp incoace asupra vitelor — care din pricina strimtorii hotarelor gremiale [corespunzînd intînderii hotarelor comunale] se țin și se pasc în țările vecine cu mari cheltuieli și nespusa greutate și însuși cu pericolul vieții —, ca o vederată pedecă a industriei și a comerțiului activ, să se șteargă cu totul, și tractatele care s-au încheiat între înalta Casă austriacă, Poarta otomană și Principatele Române pentru economia vitelor să se păzească cu toată scumpătatea.

6. Națiunea română cere desființarea dijmei, adică a zecuieliei (Zehendt) metalelor create în patria aceasta, care zecuiuala e o adevărată pedecă pentru lucrarea minelor. La toți proprietarii de fodine [mine] să li se dea același drept în privința măsurii hotarului fodinei.

7. Națiunea română cere libertatea de a vorbi, de a scrie, și a tipări fără nici o censură, prin urmare pretinde libertatea tiparului pentru orice publicare de cărți, de jurnale și de altele, fără sarcina cea grea a cauțiunii, care să nu se ceară nici de la jurnaliști, nici de la tipografi.

8. Națiunea română cere asigurarea libertății personale; nimenia să nu se poată prinde supt vreun pretest politic. Cu acestea dinpreună cere libertatea adunărilor ca oamenii să nu cadă la nici un prepus [bănuală] dacă se adună numai ca să vorbească și să se înțeleagă în pace.

9. Națiunea română cere tribunale de jurați (Jury) cu publicitate, în care procesele să se facă verbale.

10. Națiunea română cere înarmarea poporului sau gardă națională spre apărarea țării în lăuntru și din afară. Militia română să-și aibă ofițerii săi români.

11. Națiunea română cere denumirea unei comisii mixte compusă din români și alte națiuni transilvane pentru cercetarea cauzelor de mezu-

line [hotărnicie] ale moșilor și pădurilor, de ocuparea pămîntului comun și a sesiunilor colonicale [sesiilor] și altele cite se țin de categoria aceasta.

12. Națiunea română cere dotarea clerului român întreg din casa statului, intocma cu clerurile celorlalte națiuni.

13. Națiunea română cere înființarea școalelor române pe la toate satele și orașele, a gimnasioilor române, a institutelor militare și tehnice și a seminarelor preoțești, precum și a unei universități române dotate din casa statului în proporțiunea poporului contribuînt, în dreptul deplin de a-și alege directorii și profesori și de a-și sistemisa învățăturele după un plan școlastic [școlar] și cu libertate de a învăța [docere] [libertatea de a ține cursuri].

14. Națiunea română pretinde purtarea comună a sarcinilor publice după starea și averea fiecăruia și ștergerea privilegiurilor.

15. Națiunea română pofteste ca să se facă o Constituțiune nouă pentru Transilvania prin o adunare constituantă din națiunile țării, care Constituțiune să se întemeieze pe principiile dreptății, libertății, egalității și fraternității, să se lucreze codici noi de legi civile, criminale, comerciale. ș.c.î. tot după aceleași principii.

16. Națiunea română cere ca conlocuitorale națiuni nicidecum să nu ia la desbatere cauza uniunii Transilvaniei cu Ungaria, pînă cînd națiunea română nu va fi națiune constituită și organizată cu vot deliberativ și decisiv, reprezentată în Camera legislativă; iar din contră, dacă dieta Transilvaniei ar voi totuși a se slobozi la pertractarea aceleiași uniunii de noi fără noi, atunci națiunea română protestează cu solenitate.

* Document adoptat la Blaj, în unanimitate, de către cei 40 000 români adunați din toate colturile Transilvaniei pe Cîmpia Libertății. Adunarea de la Blaj, de la începutul lunii mai a dat programul revoluției de la 1848 de dîncolo de Carpați.

CAROL I:

PE FRONTISPICIUL EDIFICIULUI INDEPENDENȚEI ROMÂNE

De-a lungul anilor, începînd chiar cu prima sa apariție, revista noastră a scris pe larg — folosind o mare bogăție de documente, mărturii și însemnări memorialistice inedite, relatări din presă și din alte surse de arhive¹ — despre un reprezentativ act al istoriei românești din a doua jumătate a veacului trecut: Războiul de Independență din 1877-1878. Cîstînd eroismul vitejilor ostași români care, în condiții deosebit de grele, au consfințit cu jerta lor neatrîrnarea țării, ne-am străduit să prezentăm în lumina adevărului istoric desfășurarea evenimentelor de pe cîmpurile de bătălie din sudul Dunării din 1877-1878. Spunem ne-am străduit, deoarece — cum prea bine știu înșii autorii studiilor, evocărilor, articolelor publicate — nu era deloc ușor să rostești adevărul nici despre aceste fapte, cum nu se mai puteau rosti pe deplin de ația ani multe dintre adevăturile istoriei românești. În ultimii ani, fusese interzisă chiar folosirea termenului de neatrîrnare (intrat în uzul literaturii noastre istorice), afit pentru definirea războiului din 1877 cit și, în general, pentru numeroase alte momente din istoria patriei.

Străduindu-se să înfățișeze istoria în adevăratele ei dimensiuni, Magazin istoric a fost publicația în care s-au prezentat pe larg împrejurările chemării dinastiei Hohenzollern-Sigmaringen la tronul României (inclusiv episodul refuzului prințului Filip de Flandra, fiul regelui Leopold I al Belgiei; Magazin istoric, nr. 9-12/1976), precum și rolul lui Ion C. Brătianu în aceste evenimente decisive pentru viața de stat a României moderne, ceea ce a atras asupra revistei repetate admonestări și incriminări publice și interdicții de a publica alte articole pe aceeași temă (Magazin istoric, nr. 11, 12/1983, 2, 3/1984).

Ca și în atîtea alte cazuri, înfruntînd barajul „indicaiilor”, am reușit să publicăm totuși, într-unul din numerele revistei (5/1977) — închinat, în totalitate Războiului de Independență —, cîteva fragmente din însemnările domnitorului Carol I referitoare la întîlnirile sale cu țarul Alexandru II și cu cîțiva generali ruși. Nu am putut publica însă niciodată mărturia directă a celui care s-a aflat, în acele luni, la comanda supremă a trupelor româno-ruse din fața fortăreței Plevnei.

O facem acum, reproducînd partea finală dintr-o co-

municare prezentată de regele Carol I la Academia Română (reprodusă în Analele Academiei Române, seria II, tomul XXVI, 1903-1904) în care, sub titlul Nicopole 1396-1877-1902, evoca prezența românilor sub zidurile acestei cetăți din sudul Dunării, în timpul campaniei cruciate, la care a participat și Mircea cel Bătrîn, în timpul Războiului de Independență și, apoi, la un sfert de veac de la începutul acestuia, cînd s-a făcut pomenirea eroilor căzuți în acele lupte. Comunicarea suveranului român este semnificativă prin valoarea sa memorialistică, conferită de faptul că relatarea, prezentată la două decenii jumătate de la desfășurarea evenimentelor, aparține unei persoane aflată la nivelul cel mai înalt de coordonare și cunoaștere a faptelor.

Înainte de a urmări textul acestei comunicări, să facem cîteva mențiuni cronologice din anul 1877. 9 mai: sesiunea extraordinară a Adunării Deputaților proclamă independența României, în urma constatării stării de război cu Imperiul otoman; 10 mai: printr-un înalt ordin de zi, domnitorul Carol I cheamă armata să fie la înălțimea momentelor grele prin care trece Țara: „Drapelul sub care luptați este în mijlocul vostru însăși imaginea Patriei. Urmăriți-l, dară vitejește și cînd odată laurii păcii vor reinverzi pe munții și cîmpurile României, Patria cu recunoștință va înscrie numele bravilor ei apărători pe frontispiciul edificiului independenței române”; 14 iunie: trupele ruse forțează Dunărea la Zimnicea, sprijinite cu trageri de artilerie ale unităților românești; 19 iulie: marele duce Nicolae, comandantul suprem al armatelor rusești, îi cere cu insistență, printr-o telegramă, domnitorului român să treacă Dunărea cit mai urgent pentru a-l salva de la dezastru; iulie-august: bătălii grele pentru cucerirea Plevnei și a sistemului ei de fortificații; 20 august: Carol I preia comanda trupelor româno-ruse de pe frontul Plevnei (Armata de vest); 28 noiembrie: Plevna este cucerită, trupele otomane predîndu-se fără condiții.

Precizăm că am transcris fragmentele ce urmează din textul apărut în Analele Academiei Române conform normelor ortografice actuale; intervențiile explicative din paranteze drepte ne aparțin.

¹ Magazin istoric, nr. 1/1967, 4-5/1972, 5/1975, 1-5/1977, 5/1982, 5/1987.

In războiul de la 1877 pentru neatinare, vechea cetate Nicopole a devenit o poziție strategică de mare însemnătate în tot timpul luptelor dimprejurul Plevnei, căci ea a fost baza de operație a oștirilor aliate și punctul lor de legătură cu România.

Hotărârea luată de armata rusească de a trece Dunărea între Sîstov și Nicopole impunea supravegherea de aproape a acestei din urmă cetăți. Pentru acest sfîrșit s-au concentrat o brigadă și trei baterii din corpul al nouălea rusec la Turnu-Măgurele, unde se aflau deja stabilite șase baterii de asediu.

La 14/26 iunie, în prezența împăratului Alexandru II, focul se începu asupra cetății Nicopole, care nu întîrzie a răspunde. În același timp, toate bateriile de pe linia Dunării, de la Calafat pînă la Oltenița, deschid un foc viu ca prevestire a unei acțiuni serioase.

La 15/27 iunie, trupele rusești trec Dunărea la Sîstov și așază apoi un pod pe vase. Flancul lor sting, dincolo de Dunăre, amenințat prin vecinătatea cetății Nicopole, impunea stăpînirea ei cit mai grabnică.

La 18/30 iunie, marele duce Nicolae îmi scrie la Zimnicea că corpul al nouălea rusec este gata de a trece Dunărea și roagă ca divizia a patra română să ocupe Flămînda și Turnu-Măgurele, unde va rămîne artileria rusească. La 19 [iunie] /1 [iulie], răspund că al șaptelea regiment de linie și o baterie, cari se aflau la Islaz, vor trece Oltul și se vor duce la Turnu; fac totuși oarecare rezerve în privința întîinderii prea mari a liniei române și asupra necesității de a avea aceste trupe în mîna pentru o eventuală operație între Calafat și Corabia. Totodată înștiințez pe marele duce despre ieșirea lui Osman Pașa din Vidin și înaintarea lui spre răsărit cu cincisprezece batalioane și două baterii.

La 23 [iunie] /5 iulie, în urma unei noi cereri, mai pornesc la Flămînda al cincilea de linie, al treilea de călărași și o baterie.

La 26/8 iulie, un regiment de cazaci intră în Plevna, de unde gonesc pe turci, puțin la număr; a doua zi însă citeva batalioane trimise din Nicopole alungă pe cazaci și reiau Plevna.

În sfîrșit, la 29/11 iulie, corpul al nouălea rusec, acoperit de cavaleria sa, înaintează spre Nicopole. La 1/13 iulie, bateriile de asediu și bateriile române de la Turnu, Flămînda și gura Oltului deschid focul asupra Nicopolei. Spre seară, avant-gardele rusești sosesc înaintea cetății, o brigadă de cazaci ocupă drumul spre Plevna, iar noaptea se așază baterii pe locuri

acoperite cu lucrări de pămînt. A doua zi dimineață, din ambele țărături ale Dunării, nouăzeci și două tunuri aruncă ghiulelele lor asupra Nicopolei. O divizie a corpului al nouălea înaintază spre valea Osmei și, în urma unei lupte înverșunate, ocupă satele dimprejurul cetății, precum și podul de peste Osma. Turcii se retrag spre Nicopole, lăsînd în stăpînirea rușilor înălțimea de la Samovit. De la răsărit, o brigadă de infanterie, susținută de cavalerie, atacă retranșamentele înaintate cu atîta voinicie, încît turcii, după o bărbătească împotrivire, sînt siliți a da înapoi spre cetate, care se află astfel înconjurată din toate părțile și strînsă de aproape. Noaptea puseseră capăt acestei lupte sîngeroase, la care infanteria și bateriile române participaseră cu un foc viu, mai ales în momentul retragerii turcilor din poziția de la Samovit. Seara înștiințez iarăși pe marele duce că o nouă coloană turcească de douăzeci și cinci batalioane cu cavalerie a ieșit din Vidin mergînd spre Rahova.

La 3/15 iulie se hotărîse luarea cetății cu forța și de dimineață tunurile bubuiau din nou spre a pregăti asaltul, însă comandantul cetății ridică steagul alb pe metereze. Focul încetă și un parlamentar oferi predarea sub condiția liberei retrageri a trupelor turcești. Cătrerea fu respinsă și comandantul silit a se închina voinței învingătorului. Doi pași și șapte mii soldați, dintre care trei sute răniți, depuseră armele; șase steaguri, o sută treisprezece tunuri, peste zece mii prusti și două monitoare fură cucerite.

Armata rusească pierdu în această luptă un general, treizeci și unul ofițeri și o mie două sute șaptezeci și nouă oameni. Turcii aveau aproape o mie morți.

Prin înlesnirea ce a dat operațiunilor ulterioare, căderea cetății Nicopole poate fi privită ca unul din cele mai însemnate evenimente ale războiului.

La 8/20 iulie ni se cere ca trupele române de la Turnu-Măgurele să ocupe Nicopole și ni se arată dorința ca prizonierii turci să fie escortați de călărași pînă la cea mai apropiată etapă rusească. Aceste propuneri nu sînt primite. Tot la 8/20 iulie o divizie a corpului al nouălea are o luptă crîncenă la Plevna și e silită a se retrage spre Nicopole, cu o pierdere de șaptezeci și cinci ofițeri și peste două mii oameni. Plevna era ocupată de trupele lui Osman Pașa, despre a cărui plecare din Vidin anunțasem pe marele duce Nicolae.

La 11/23 iulie primesc o nouă

cerere din partea împăratului Alexandru pentru ocuparea cetății Nicopole, spre a face disponibile trupele rusești de acolo. La 13/25 iulie această cerere este reînnoită și primită.

La 17/29 iulie, cei dintîi ostași români pun piciorul pe acest pămînt, unde luptase Mircea cu aproape patru veacuri înainte. Regimentele al cincilea de linie și al patrusprezecelea de dorobanți, cu al treilea și al optulea de călărași, trec Dunărea la Turnu-Măgurele pe vase mari și sînt primite cu toate onorurile de generalul Stolipin, comandantul cetății Nicopole. Regimentele al patrusprezecelea de dorobanți și al optulea de călărași ocupă orașul, un batalion din al cincilea de linie păzește podul de peste Osma spre Rahova, iar celălalt batalion drumul spre Plevna. Regimentul al treilea de călărași este trimis înainte, însărcinat cu serviciul de recunoaștere. Trezirea acestor trupe din divizia a patra pe teritoriul Bulgariei s-a admis, cu condiția ca ele să rămîna sub a mea comandă și cu dreptul de a dispune de ele ori unde vom avea trebuință.

La 19/31 iulie se iverse o nouă ciocnire între două corpuri de armată rusești și trupele lui Osman Pașa. Lupta fu înverșunată și vitejească din ambele părți; spre seară, bătălia era pierdută pentru ruși, cari sînt siliți a se retrage; o sută șaptezeci ofițeri și șapte mii pameni rămîn pe cîmpul de luptă. În aceeași seară țirziu, primesc o depeșă a marelui duce Nicolae, prin care mă roagă a trece grabnic Dunărea cu toată armata spre a veni în ajutorul trupelor rusești amenințate. Se dă diviziei a patra ordinul de a se concentra la Nicopole și de a sprijini armata rusească unde va fi nevoie.

La 22 [iulie] /3 august înștiințez pe marele duce că, cu toate greutatea unei schimbări a liniei noastre de operație, o voi muta, și că sînt gata a coopera cu trupele sale pentru luarea Plevnei, devenită o primejdie permanentă pentru armata imperială. Podul pentru trecerea Dunării va fi stabilit între Islaz și Corabia. Cer însă un răgaz de 8 zile pentru pregătiri și intrarea în acțiune.

La 23 [iulie] /4 august, marele duce îmi mulțumește că am pus divizia a patra la dispoziția sa, cerîndu-mi și pe a treia. Fiind informat că nici o acțiune serioasă nu va fi începută înainte de sosirea a șase divizii noi din Rusia, amîn răspunsul meu.

La 1/16 august, rușii insistă iarăși pentru ca divizia a treia să treacă Dunărea și pentru ca podul nostru să fie așezat nu la Corabia, ci la Nicopole. Ambele aceste cereri nu sînt primite.

Correspondența între marele duce și mine urmează până la 13/25 august și are de obiect cooperarea trupelor române, a căror individualitate ceream să fie păstrată neapărat. Întîlnirea mea cu marele duce la Nicopole este întîrziată din cauza neînțelegerii asupra mai multor cestiuni, pe care doream să le văd rezolvate mai înainte prin înscris.

La 10/22 august, marele duce îmi arată prin o telegramă din Gorni-Studen că situația trupelor sale la Sipca este serioasă și insistă ca armata română să grăbească trecerea Dunării. Fără întîrzieri răspund că podul de la Siliștioara, lângă Corabia, este aproape așezat și că trupele sînt concentrate acolo, gata să intre în Bulgaria.

La 12/24 august, regimentele al patrulea și al cincilea de călărași cu o baterie călărească trec Dunărea la Nicopole. A doua zi, marele duce îmi telegrafiază că împăratul și el doresc a mă vedea cît mai neîntîrziat și că mă așteaptă cu nerăbdare.

La 14/26 august, o parte din divizia a treia trece Dunărea la Corabia pe pontoane spre a ocupa linia Iskerului.

La 15/27 părăsesc Corabia și pornesc spre Turnu-Măgurele; la 16/28 seara sosesc la Gorni-Studen, în marele cartier imperial, unde sînt călduros primit de împăratul Alexandru, care-mi oferă o comandament superior asupra tuturor trupelor dimprejurul Plevnei. Divizia a patra română se află deja acolo. Multumesc împăratului de cinstea făcută Țării, iar la observațiile mele despre răspunderea unei așa grele însărcinări, el îmi răspunde: „Dumnezeu ne va ajuta”.

A doua zi s-a întrunit un mare sfat de război în care s-au hotărît dispozițiunile de căpetenie pentru „detasamentul de la Vest”, denumire ce s-a adoptat pentru armatele aliate dimprejurul Plevnei. Asupra cererii marelui duce am admis ca podul de lângă Corabia, după trecerea armatei române, să fie mutat la Nicopole spre a putea servi și armatei rusești. Prin această mutare ne schimbaserăm pentru a treia oară baza noastră de operație.

După amiază am pornit la Zimnicea, unde am rămas noaptea; pe drum, la podul de la Șistov, am avut o jălnică întîlnire: sutimi de căruțe cu răniți de la Sipca.

La 18/30 august am părăsit Zimnicea, după ce am vizitat pe generalul Dragomirov, grav rănit la Sipca. Seara eram întors la Corabia. A doua zi am ținut un sfat de război în care s-au luat toate măsurile pentru trecerea armatei în

Bulgaria și pentru schimbarea bazei noastre de operațiuni în urma mutării podului la Nicopole. Această mutare era să ne pricinuiască multă trudă și grija.

În aceeași zi o depeșă îmi aduce știrea că turcii au ieșit din Plevna și că s-a încins o nouă luptă serioasă, în care rușii au pierdut 30 ofițeri și aproape o mie de oameni.

La 20 [august] /1 septembrie, în fața podului de la Siliștioara, am trecut armata în revistă. După binecuvîntarea dată de episcopul Rîmniciului și al Noului-Severin, trupele s-au pus în mișcare cu muzicile în cap și steagurile desfășurate. Pline de voieșie și de încredere în izbîndă, ele trec peste marele pod, de o lungime de aproape o mie metri, stabilit pe 120 pontoane de fier. Seara m-am întors la Turnu-Măgurele și a doua zi la șapte ore dimineața am trecut Dunărea pe un mic vaporăș spre Nicopole, unde generalul Stolipin m-a primit în capul unei companii din regimentul Kostroma cu drapel și în sunetul imnului românesc. Apoi, înscălînd, m-am suit pe un drum repede spre a ajunge la cetate, unde filiiia steagului nostru. De acolo am trecut în revistă trupele care ocupau Nicopole, chiar pe marele șes care domină Dunărea și unde se desfășurase bătălia de la 1396. Bucuria mi-a fost mare de a putea saluta acolo pe cei dintîi ostași români care trecuse pe pămînt străin, gata a se jertfi pentru Patrie. Coborîndu-mă în valea Osmei am luat rămas bun de la d-l Aurelian, ministrul lucrărilor publice, și de la prefectul județului Teleorman, și am pornit cu trăsura spre Poradim, escortat de un escadron din al treilea de călărași. În tot timpul călătoriei bubuiau tunurile de la Plevna, ca un fel de salut al sosirii mele pe cîmpul de luptă...

Am tras într-o casuță țărănească care, luni întregi, fu locuința mea. A doua zi soseau trupele pe care le trecuserăm în revistă la Siliștioara. Îndată după trecerea lor în Bulgaria, podul fu desfacut și pluit pe Dunăre, spre a fi așezat între Turnu-Măgurele și Nicopole. O vîjelie, care se deslînțîi atunci, ne strică mult material: pontoanele fură aruncate la mal, unele sfărîmate, altele înecate. Înlocuirea lor ceru mai multe zile și curentul Dunării, mărit prin revărsarea Olteului și a Osmei, ne sili a lucra zi și noapte pentru așezarea podului. În fine, la 30 [august] /1 septembrie, chiar în ziua bătăliei celei mari dinaintea Plevnei, podul era gata și comunicațiile asigurate...

După luarea Rahovei am cerut ca Nicopole să fie pus sub ordinele mele; la 22 [noiembrie] /4 decembrie trupele române înlocuiesc pe

cele rusești, iar un român este numit comandant al cetății...

La 24/6 decembrie vremea se strică din nou; valurile Dunării sînt cît ale mării, numeroase pontoane sînt rupte din pod.

În ziua de 28/10, ziua neuitată a căderii Plevnei, legătura nu este încă restabilă și serviciul se îndeplinește cu un pod umblător.

La 4/16 decembrie începe un viscol îngrozitor, cinci zile de-a rîndul ninge și vîforăște fără încetare, toate comunicațiile sînt tăiate...

În fine, la 10/22 decembrie, vîjelia încetînd, am putut părăsi Poradim, unde stătusem peste trei luni. Drumul pînă la Nicopole — patruzeci kilometri — l-am străbătut în nouă ceasuri, mare parte călare, din cauza adîncimii zăpezii și a frigului. Termometrul arăta optsprezece grade sub zero...

La intrarea în cetate, toți ofițerii trupelor române din Nicopole mi-au ieșit înainte. Stradele erau astupate cu trăsuri și căruțe; pe lingă ele, mulți cărașii și cai morți; în șanțurile cetății unsprezece mii prizonieri gemeau grămădiți; spre paza lor numai o mie cincisute soldați.

Seara am stat cu ofițerii mei, care îmi oferise o masă. Peste noapte regimentul al zecelea de dorobanți a bivouacat înaintea locuinței mele, turcii fiind de opt ori mai numeroși ca românii.

A doua zi dimineața am părăsit această cetate care, de la începutul campaniei, jucase un rol așa de însemnat ca singurul punct de reazem al armatei noastre pînă la căderea Plevnei. În momentul de a mă sui pe micul vaporăș cu care era să mă întorc în Patrie, gîndul meu nevrînd se îndreptă înapoi asupra nopților de grijă și luptelor sîngeroase încununate cu izbîndă prin ocrotirea cerului; sufletul meu, deși amărit de atîtea jertfe omenești ce văzusem cu ochii, totuși înviorîndu-se, se înalță cu mîndrie și recunoștință.

Trecerea Dunării îniu un ceas, pe un vînt pătrunzător și un frig de douăzeci de grade. Vaporășul își făcu drumul său în mijlocul slouurilor, ocolind pe cele mari care l-ar fi răsturnat. Eram pregătit a sări pe ele la caz de nevoie. Neuitatul Ioan Brătianu, cu întreaga populație din Turnu-Măgurele, privea de pe mal cu grijă mersul săvîitor al micului vas. Cînd pusei piciorul pe pămîntul românesc, un strigăt de bucurie izbucni din toate piepturile.

Cu toții ne-am dus la biserica și am înălțat rugile noastre către Atotputernicul care ne păzise în zile de primejdie și revărsase binecuvîntările sale asupra vitezei noastre armate... ■

DINU C. GIURESCU: DREPTURI ȘI RESPONSABILITĂȚI DEPLINE

Visiting professor la William Paterson College, Wayne, New Jersey în anul academic 1988/1989, iar în 1989/1990 la Texas A M University. Cursurile predate privesc: istoria civilizației europene; istoria Europei de răsărit și în mod particular a României; istoria Germaniei de la Bismarck până în 1933.

A elaborat și publicat lucrarea *The Razing of Romania's Past*, precum și o serie de articole, evocări și numeroase interviuri în cotidiene și periodice din S.U.A. și Europa, în principal despre acțiunea dictaturii ceaușescu de distrugere a satelor și monumentelor istorice din România.

După Revoluția poporului român din decembrie 1989 a dat o serie de interviuri și conferințe chiar din 22 decembrie despre semnificația și importanța istorică a evenimentelor din țară.

Aceasta ar fi o succintă carte de vizită profesională a profesorului Dinu C. Giurescu în răstimpul de cind se află în S.U.A., din 1988.

Era deci firesc să-l fi întâlnit cu ocazia

scurtei sale vizite în România, împreună cu alți doi distinși oaspeți americani, domnul Allen Kassof, directorul I.R.E.X. și doamna Lidia Plaks, director adjunct al acestui important organism cultural-științific din Statele Unite. Colaborator și membru în colegiul redacțional al revistei *Magazin istoric* încă de la primul număr din aprilie 1967, prof. Dinu C. Giurescu a onorat în numeroase rânduri congresele și colocviile internaționale de istorie desfășurate în țară sau în S.U.A., Marea Britanie, R.F. Germania, Bulgaria, Elveția, Franța, Ungaria. În perioada de cind se află în S.U.A. (împreună cu întreaga familie), am primit la redacție mai multe scrisori prin care cititorii se interesau de soarta domniei sale, apreciat ca exponentul celei de-a treia generații Giurescu în istoriografia românească. Un motiv în plus pentru a-i solicita — într-un program extrem de încărcat — citeva opinii pentru cititorii revistei noastre, solicitare la care a răspuns cu promptitudine în seara zilei de 14 martie 1990.

— Iată, domnule profesor, la 27 martie se vor implini doi ani de cind ați părăsit țara, rămînînd cetățean român. În ce stare sufletească vă simțiți la această revedere cu România?

— Revin cu sentimentul că sînt acasă. Găsesc că schimbarea este extraordinară, gîndind la ceea ce a fost pînă în decembrie 1989. Am convingerea că acum stă exclusiv în puterea fiecăruia dintre noi ca România să se îndrepte spre o democrație pluralistă, spre un regim constituțional cu separarea efectivă a puterii în stat, spre un sistem de drepturi, dar și de responsabilități civice reale. Înțeleg prea bine (întrucît am trăit aici pînă în 1988) că oamenii se simt traumatizați și schilodiți psihic de 45 de ani de sistem totalitar, dar o asemenea situație nu îndreptățește

ca fiecare să continue să se vaite și să nu-și asume întreaga responsabilitate de cetățean. A cere fără să-ți asumi responsabilități efective, a cere fără să muncești duce la dezintegrare.

— Care a fost credo-ul cu care plecînd din România ați urmărit să faceți cunoscută istoria românilor?

— Crezul meu a fost să întreprind pe tărîmul profesiei mele ceea ce nu putusem în nici un fel — după încercări repetate — să fac în România. M-au ajutat cel de sus și cîțiva americani să public studiul *The Razing of Romania's Past*¹ și mulțumesc din inimă *Magazinului istoric* că a prezentat atît de repede existența acestui document de conștiință — mărturie a vremurilor noastre.

¹ *Magazin istoric*, Serie nouă, nr. 1/1990.

— Ce gînduri de viitor aveți?

— Îmi propun să slujesc istoriografia românească pentru a scrie lucrările pe care am fost împiedicat să le scriem, sau pe cele pe care a trebuit să le prezentăm în versiuni tip. Îmi propun să abordez unele din aceste teme așa cum reies ele din documentele istorice, cu cît mai multă detașare, obiectivitate și cu cît mai puțină implicare sentimentală. Și îmi propun ca la momentul cunoscut să arăt care a fost soarta generației noastre de istorici, cum am lucrat, cum am ținut ștacheta profesionalității; sînt o sumă de lucrări pe care nu le-aș modifica acum în nici un fel. De asemenea, aș vrea să arăt de ce am acceptat anumite versiuni oficiale ale evenimentelor.

De asemenea, pornind de la un caz concret, ca de

exemplu, *Istoria ilustrată a românilor*¹, să explice pe text mecanismul cenzurii — ce a trebuit să omit și de ce. Totodată, de ce am considerat că e mai bine să apară o carte în acele condiții, decît să nu apară deloc.

— **Ce urați revistei Magazin istoric, Serie nouă?**

— La început de Serie nouă — după primele numere — îi urez să nu mai accepte niciodată nici o imixtiune a factorilor politici, a grupurilor de presiune, chiar și din interiorul profesiei noastre, pentru a orienta articolele într-un sens sau altul — chiar cu riscul încetării apariției în cazul agravării unor asemenea presiuni. *Magazin istoric* să rămînă o tribună a opiniei științifice fundamentate, chiar și opuse concomitent una alteia, dar repet fundamentate documentar.

Ar mai fi o dorință: revista să se țină cît mai departe de retorică — nu numai a epocii recente —, dar și de retorică istorică în general.

— **Ce opinie aveți în privința democrației românești?**

— Cel mai tînăr cetățean care are o amintire a ultimelor alegeri multipartite din România are acum cel puțin vîrsta de 73 de ani. O întreagă nație de la 18 pînă la peste 70 de ani nu a cunoscut niciodată votul secret, liber, viața politică multipartistă, dezbaterile cu puncte de vedere opuse, respectul față de cel de altă opinie și, mai ales, arta negocierilor pentru a ajunge la soluții de compromis rezonabile care să țină seama de majoritatea intereselor. Libertățile și drepturile democratice să nu servească de paravan pentru a învrăjbi pe unii împotriva altora.

**Interviu consemnat de
Cristian POPIȘTEANU**

DEȘTEPTAREA ROMÂNIEI

(Urmare din p. 7)

destul. Spre seară, am coborît pe vechea stradă Sărindar (azi Mille), unde am luat un exemplar din primul număr al primului ziar apărut în noua Romînie — semnificativ numit *Libertatea*.

Pe urmă, am stat — alternativ, fericit și îngrozit — toată noaptea de 22 spre 23, ascultînd pe de o parte la radio și pe de altă parte schimbările de focuri extraordinare de intense. Am plîns pentru că perfidele forțe de „siguranță” au tras în oameni neînarmați, chiar în copii, și au avariat monumente de cultură românească. Și am înălțat o rugăciune de mulțumiri pe 24, în ajunul Crăciunului, cînd a devenit din ce în ce mai clar că Revoluția română din 1989 a învins. Cine poate nega că studenții romîni au scris o pagină dintre cele mai frumoase în istoria romînilor și în același timp una dintre cele mai surprinzătoare? Cine poate nega că poporul român a reținut din tradiția lui creștină un înalt simț de comportare morală și spirituală, chiar după o jumătate de secol trăită sub un regim totalitar? Cine poate nega că armata și civilii au luptat pentru libertate cu un curaj impresionant în fața unor indivizi bine organizați și mai bine înarmați.

Tot Vasile Alecsandri a avut de spus cîteva cuvinte foarte potrivite: „Fericit acela ce calcă tirania sub picioare! Care vede-n a lui țară libertatea re-nviind.” Fericit, măreț acela care sub un falnic soare/ Pentru Patria sa moare./ Nemurire dobîndind” (*ibidem*).

România își poate acum re-lua poziția firească de parte integrantă a civilizației europene și cărturarii romîni pot fi reintegrați în circuitul mondial unde fără îndoială au de jucat un rol important. Istoriografia românească ca și cultura românească au, des-

gur, mult de făcut. George Orwell, în vestita carte despre „statul modern totalitar, 1984”, a subliniat cît de importantă este istoria nu numai pentru cultură, dar și pentru libertate. Orwell arată că acela care stăpînește trecutul, stăpînește prezentul și viitorul. (Tocmai din acest motiv, într-un stat totalitar, istoria este întotdeauna cea dintîi supusă controlului). Deci, pentru apărarea libertății acum cîștigate, romîni trebuie să cunoască adevărul istoric. Nu împlîcător, Aleksandr Soljenitin, într-una dintre cele mai importante cărți ale secolului nostru, *Arhipelagul Gulag*, a citat un proverb rusec despre istorie: „Dacă te apleci asupra trecutului, ești orb de un ochi. Dar, dacă ignori trecutul, ești orb de ambii ochi”.

Tot Soljenitin a formulat un îndemn: dacă adevărul este singurul lucru de care dictatorii se sperie, atunci noi trebuie să spunem numai adevărul, fără a ține cont de preț. Dacă nu avem curajul să spunem adevărul, atunci — cel puțin — trebuie să ne ferim de minciuni.

În cartea biblică a *Deuteronomului* (8; 2-3) citim: „Să-ți aduci aminte de toată calea pe care te-a povăuit Domnul Dumnezeuul tău prin pustie de acum patruzeci de ani, ca să te smerească, ca să te încerce și ca să afle ce este în inima ta și de ai să păzești sau nu poruncile lui. Te-a smerit, te-a pedepsit cu foame și te-a hrănit cu mînă pe care nu o cunoșteai și pe care nu o cunoșteau părinții tăi, ca să-ți arate că nu numai cu pîine trăiește omul, ci că omul trăiește și cu tot cuvîntul ce iese din gura Domnului”. Așa a fost și pentru poporul român. Popor care are deschis de acum înainte un drum nou și sper din toată inima că va dovedi înțelepciunea necesară pentru a se ridica spre poziția pe care o merită în lumea de azi și de mîine. ■

**Paul E. MICHELSON,
Huntington College
(S.U.A.)**

23 august 1944—12 mai 1945

DIN CRONICA VICTORIEI

„În ceasul cel mai greu al istoriei noastre am socotit, în deplină înțelegere cu poporul meu, că nu este decît o singură cale pentru salvarea țării de la o catastrofă totală: ieșirea noastră din alianța cu puterile Axei și imediata încetare a războiului cu Națiunile Unite... România a acceptat armistițiul oferit de Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii... Națiunile Unite ne-au garantat independența țării și neamestecul lor în treburile noastre interne. Ele au recunoscut nedreptatea dictatului de la Viena prin care Transilvania ne-a fost răpită... Alături de armatele aliate și cu ajutorul lor, mobilizînd toate forțele națiunii, vom trece hotarele impuse prin actul nedrept de la Viena pentru a elibera pămîntul Transilvaniei noastre de sub ocupație străină”.

Aceste cuvinte cuprinse în proclamația către țară a regelui Mihai I, rostită la postul de radio în seara zilei de 23 august 1944, începînd cu ora 22.20, au avut efectul unui balsam izbăvitor pentru întreaga suflare românească, trezind-o din disperarea în care fusese cufundată vremelnice prin participarea silită la un război devenit profund nepopular, alături de forțele nazismului agresiv și ale cărui urmări tragice populația le resimțea tot mai dureros. Din chiar acea clipă a rostirii Proclamației regale, căreia i-a urmat Declarația noului guvern român condus de generalul de corp de armată Constantin Sănătescu, națiunea noastră, ca un

singur om, ca o singură voință, — armata și poporul în întregimea lui — s-a înrolat activ, alături de tradiționalii săi aliați, în a căror mare familie revenea, în lupta pentru eliberarea țării, pentru înfrîngerea fascismului. O luptă pregătită încă înainte de 23 august, prin consensul forțelor politice democratice, al armatei, al monarhiei și încheiată în ziua de 12 mai 1945, la poartile orașului Praga. O luptă în care, după ce la 25 octombrie 1944 a fost eliberată ultima palmă de pămînt românesc de sub stăpînirea hitleristo-horthystă, ostașii români au acționat eroic pe cele mai grele și incrinenate fronturi, aducîndu-și jertfa lor de sînge la eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei, Austriei. O contribuție eroică, autentică pagină de vitejie și demnitate ostășească, prin care poporul român a grăbit marea victorie împotriva fascismului. Victorie obținută și prin jertfa celor aproape 170 000 ostași români, morți, răniți și dispăruți. Este o contribuție general recunoscută încă din acele zile prin glasul unor istorici, factori politici și militari.

În cele ce urmează, reconstituim cîteva secvențe din eroica participare românească la războiul antihitlerist. În această microcronologie am utilizat fragmente semnificative din documentele arhivelor militare, presă, precum și mărturiile unor participanți la evenimentele.

AI. D.

1944

24 septembrie. Angajată în lupte grele cu trupele inamice, Divizia 1 cavalerie-instrucție trece frontiera româno-ungară la sud-vest de Salonta; acest eveniment marchează începutul participării armatei române, alături de armata sovietică, la eliberarea Ungariei.

11 octombrie. Unitățile Diviziei 19 infanterie intervin eroic, în seara zilei, în capul de pod de la Mindszent, în sprijinul Diviziei 243 infanterie sovietică, aflată într-o situație extrem de dificilă. Din

jurnalul de operații al Diviziei 243: „Inamicul posedă un sistem de luptă foarte bine organizat și avea mulți oameni și armament, dar unitățile Diviziei 19 infanterie, în frunte cu Regimentul 96 infanterie, au înfrînt dîrza rezistență, au atacat în tot cursul nopții, curățînd malul inamic și înaintînd cîțiva kilometri, și-au ocupat poziții de luptă mai favorabile... Merită atenție, deosebită curajul și tactica militară a ofițerilor din această divizie care, disprețuind moartea, au demonstrat cum trebuie înfrînt un inamic”.

19-20 octombrie. Divizia 4 infanterie luptă eroic în zona Szolnok, împotrivîndu-se cu dirzenie contraatacului extrem de puternic executat de inamic cu numeroase forțe blindate, dirzenie sugerată și de considerabilele pierderi umane (119 ofițeri, 272 subofițeri, 4 600 trupa) și în armament. Referindu-se la cauzele care au dus la această situație singulară în cronică participării armatei române la războiul antifascist, un document al statului major al Armatei 1 române menționează: „Inițial, se pare că aliații [comandamentul sovietic] au so-

cotit ca exagerate informațiile noastre [referitoare la tăria atacului inamic]. În momentul cînd s-au convins de realitate, era prea târziu pentru ca să se mai poată realiza un succes fără mijloace puternice. Comandamentul sovietic, de asemenea, a refuzat retragerea la vreme a acestei divizii din capul de pod”.

25 octombrie. Armata română eliberează ultima brazdă din pămîntul străbun al Transilvaniei.

26 octombrie. „Ca împuternicit al guvernului și ca reprezentant al Înaltului Comandament Român — se menționează în nota adițională întocmită de șeful Marelui Stat Major Român, general de corp de armată adjunct Nicolae Rădescu, cu prilejul semnării protocolului militar româno-sovietic — declar că consider fixarea de către Comisia Aliată (Sovietică) de Control a numărului de mari unități române ce pot

rămîne în ființă în interiorul țării ca nederivînd din obligațiile impuse României prin Convenția de armistițiu din 12 septembrie 1944 (art. 1, art. 18 anexa la art. 18), condițiuni care nu pot fi modificate prin acest protocol! Protocolul îl semnez ca fiindu-ne impus de Comisia Aliată (Sovietică) de Control și în scopul de a evita consecințe dăunătoare operațiilor comune contra Germaniei și Ungariei”.

1 noiembrie. Constantin Sănătescu, primul ministru, în discuțiile purtate cu generalul locotenent V.P. Vinogradov, vicepreședinte al Comisiei Aliate de Control în România: „În primul rînd este bine să se știe că opinia publică românească, precum și partidele reprezentative sînt unanime în ceea ce privește politica țării noastre față de Rusia Sovietică. Toți sînt de părere că colaborarea între cele două țări trebuie să se

extindă și să se adîncească în toate domeniile și consideră această colaborare ca element fundamental al politicii externe a României. Oricare ar fi problemele de politică internă ce despart diferitele partide, unitatea este perfectă în ce privește politica externă. Această unitate deplină asupra principiilor esențiale ale politicii externe, care constituie condițiunea cea mai importantă de dezvoltare normală a oricărui stat, România a realizat-o”.

10 noiembrie. Locotenent-colonelul Saveliu, șeful de stat major al Diviziei 108 de gardă sovietică: „Divizia 19 infanterie română, participînd la luptele din prima li-

„Războiul trebuie dus pînă la capăt“

Declanșată chiar prin actul istoric de la 23 august 1944, participarea României la războiul antihitlerist și-a căpătat reglementarea juridico-militară internațională prin semnarea Convenției de armistițiu din 12 septembrie 1944.

Guvernul român, în ședința sa din 27 august 1944, a hotărît ca o delegație formată din Lucrețiu Pătrășcanu (președinte), Ghiță Popp, Ion Christu (miniștri plenipotențieri), Barbu Știrbei și generalul Dumitru Dămăceanu, să se deplaseze la Moscova spre a semna Convenția de armistițiu cu Națiunile Unite. Plecarea din București a avut loc în 29 august, sosirea în capitala sovietică producîndu-se în aceeași zi. După un prim contact cu reprezentanții guvernului sovietic, delegația română este lăsată să aștepte mai multe zile, timp în care au loc contacte și cu reprezentanții la Moscova ai guvernelor englez și american. Abia la 10 septembrie, ora 22, delegației române i s-a prezentat proiectul Convenției de armistițiu, specificîndu-i-se că fusese formulat „pe baza condițiilor oferite anterior guvernului român”, dar că textul era „rezultatul deliberărilor principalelor trei puteri aliate”.

După alte două întîlniri, în cursul cărora observațiile delegaților români nu au fost reținute, decît într-o măsură infimă, Convenția a fost semnată în ziua de 13 septembrie, puțin înainte de ora 5, fiind însă datată 12 septembrie. În cele 20 articole, 6 anexe și 1 protocol erau reglementate probleme politico-militare, teritoriale, economice și administrative, multe dintre ele depășind cadrul unei convenții de armistițiu și căzînd în competența unei conferințe a păcii. Dar așa cum rezultă și din prima parte a stenogramei ședinței guvernului român din ziua de 15 septembrie 1944, pe care o reproducem, în contextul politic intern și internațional respectiv, cu toate împovărătoarele condiții ale armistițiului, România nu se putea sustrage exigențelor concertate ale celor trei mari puteri ale coaliției antifasciste. Guvernul român a aprobat Convenția de armistițiu și s-a angajat la executarea ei în ședințele din 15 și 16 septembrie 1944.

nie a frontului împotriva ocupanților germani și maghiari, s-a arătat o unitate cu desăvârșită tactică militară. În luptele care s-au dat la nord de Alpăr a distrus inamicul pe calea ferată Uj Kecskemét, tăindu-i comunicațiile și punându-l în imposibilitatea să se retragă și să se regroupeze în regiunea Tisei.

Comandamentul diviziei, în frunte cu comandantul diviziei, generalul Lăcătușu, șeful de stat major lt. colonelul Zăgănescu și șeful operațiilor, căpitanul de stat major Sitaru, conducând luptele și fiind în strînsă legătură cu unitățile sovietice, s-au arătat ofițeri cu tactică militară desăvârșită și merită să fie decorați.

23 noiembrie. „Trecînd peste greutatea materiale din ce în ce mai accentuate, răzbind prin terenuri muntoase și acoperite de păduri seculare, învingînd asprimea vremii, vinătorii noștri de munte — se arată în Ordinul de zi

nr. 7, din 31 decembrie 1944, al comandantului Armatei 1 române, general Nicolae Macici —, cu eroismul lor și conduși tot timpul de priceperea și bravura comandanților — au răsturnat prin lupte dirse și continue toate rezistențele inamicului, ascunse la fiecare pas prin păduri și au reușit astfel să străpungă complet masivul Bükk pe toată adîncimea sa de peste 20 km și să intercepteze liniile de rocadă inamice din văile Szilvás și Arlói.

1 decembrie. „Zi de sărbătoare a neamului românesc, în care mindra noastră Transilvanie s-a alipit la țara mamă — menționează generalul de divizie Nicolae St. Stoeneșcu — trebuie să însemneze pentru noi toți un îndemn nou în luptele ce vor să vină. Ostașii diviziilor 2 și 3 munte vor sărbători această zi printr-o victorie care le-o cer să o smulgă dușmanului din față, pentru ca, prin voința lor de a lupta, să do-

vedească voința neamului de a trăi liber și reîntregit”.

18 decembrie. Armata 4 română depășește pe un front larg frontiera ungaro-cehoslovacă cu misiunea de a continua ofensiva, cu o grupare principală spre Rožňava și cu o grupare secundară spre Košice.

Decembrie. „Ultima noapte a anului 1944 — consemnează în memoriile sale maiorul în rezervă lon St. Dascălescu — ne-a găsit la periferiile capitalei ungare, față în față cu inamicul. Noi, din Corpul 7 armată, simțeam în sufletele noastre mindria de a fi reușit să ajungem prin lupte pînă aici. Era un sentiment care ne dădea noi forțe, noi energii, care ne făcea să avem, în continuare, ca și pînă acum, un moral ridicat, determinat în special de dreptatea cauzei pentru care luptam, de căldura cu care ne înconjură întregul nostru popor”.

1944 septembrie 15-16. Ste-nogramele ședințelor Consiliului de Miniștri în care s-au discutat clauzele Convenției de armistițiu

A fost prezent întreg guvernul, împreună cu comisia care a dus tratativele de la Moscova, afară de prințul Știrbei.

Domnul ministru Pătrășcanu citește actul de armistițiu, făcînd la preambul următoarele observațiuni: Delegația noastră a cerut ca să dispară din textul armistițiului cuvintele „recunoscînd învingerea, România a cerut armistițiu”. Dl. Molotov a argumentat că înfrîngerea noastră este o realitate, că trupele sovietice sînt pe teritoriul României și că armatele române se retrag, bătute. Aceasta deci fiind o realitate nu trebuie să se evite argumentele trecute în text.

Delegația română a revenit, arătînd că armistițiul s-a produs nu prin forța înfrîngerii noastre militare, ci prin o acțiune politică și că aceste condițiuni care urmează să fie stabilite în actul de armistițiu

au fost de multă vreme discutate cu Aliații și deci guvernul actual, care este emanațiunea acelor care au ajutat armistițiul și nu este vechiul guvern, care poate fi făcut răspunzător pentru situațiunea militară a României, are o altă bază juridică decît dacă ar fi rămas guvernul vechi.

Punctul de vedere românesc totuși nu a fost recunoscut.

Domnul ministru Buzești arată că textul preambulului vorbește despre România, care a fost în război cu mai multe țări aliate. Textul nu este precis, pentru că noi nu am fost în război cu majoritatea țărilor aliate, ci numai cu trei din numeroasele țări care constituiesc grupul Aliaților.

Domnul ministru Dămăceanu, comentînd articolul 1, arată că primul element pe care l-a ridicat delegația noastră a fost obținerea datei de la care se scurge armistițiul. În proiect au fost trecute în locul datei puncte libere, pentru a se putea completa ulterior data. Delegația noastră a cerut ziua de 24 august, de cînd, în mod

efectiv, România a intrat în război cu Germania și Ungaria.

S-a argumentat că România a luptat și după data de 24 august, întrucît ordinele au sosit pe front tardiv.

Totuși, după lungi discuțiuni, comisiunea noastră a avut satisfacțiunea să se recunoască data de 24 august ca data oficială a încetării ostilităților.

Am considerat că această dată nu oglindește numai o realitate, dar în același timp ne va fi folositoare fie la revindicarea unui drept mai tirziu la încheierea păcii, cit în special la fixarea anumitor detalii de execuție, cuprinse în clauzele armistițiului. Și într-adevăr, în ședința din 11 septembrie, cînd ni s-a înmînat textul definitiv, ni s-a comunicat și verbal că s-a admis data de 24 august, ora 4.

A doua chestiune din art. 1 care se degaje este aceea a cooperării militare româno-sovietice.

S-a admis cantitatea celor 12 divizii de infanterie și a trupelor suplimentare.

Domnul general Sănătes-

1945

1 ianuarie. Diviziile Corpului 7 armată român acționează în strînsă cooperare de luptă cu mari unități sovietice, sfărîmînd ultima centură de apărare a Budapestei; încep grelele lupte de stradă în interiorul capitalei ungare.

2 ianuarie. „Monumentele și obiectele de artă, instituțiile culturale și așezămintele de interes public vor fi cruțate cu grijă — se menționează în ordinul dat de generalul Nicolae Șova, comandantul Corpului 7 armată — în timpul luptelor din interiorul capitalei ungare... Cer trupelor Corpului 7 armată să se bată cu îndrăgire pentru a învinge, dar pretind, în același timp, să se poarte leal, cu demnitate și omenie, pentru a nu micșora cu nimic mărgeia victoriei dobîndite”.

7 ianuarie. Postul de radio Londra: „Diviziile române luptă astăzi alături de trupele sovietice, în Ungaria acțio-

nînd o grupare în regiunea Budapesta, iar celelalte la granița cu Cehoslovacia. Dintre națiunile care luptă împotriva Germaniei, România se situează azi în al patrulea rînd în ceea ce privește numărul de ostași care participă la bătăliile de distrugere a nazismului”.

13 ianuarie. Postul de radio Paris face următoarea apreciere: „Franța socotește că România a adus prin contribuția ei o scurtare a războiului cu cel puțin 6 luni”.

15 ianuarie. La sfîrșit glorioasă participare a Corpului 7 armată român la eliberarea Budapestei. Succesiv, cele trei divizii române au zdrobit, împreună cu corpurile 18 și 30 armată sovietice, cele trei centuri de apărare ale capitalei ungare, parcurgînd prin luptă peste 120 km în sistemul de apărare inamic, de la Tisa pînă la 1,5 km de Dunăre, în centrul Budapestei. Din cei 36 348 militari au fost pierduți — morți, răniți și dis-

păruți — 10 708. „Prin priceperea și vitejia comandanților de toate treptele și a trupelor și prin spiritul lor larg de sacrificiu, prin singele vărsat din abundență — apreciază comandantul Armatei 1, generalul Nicolae Macici — s-a scris cea mai frumoasă pagină de glorie română”.

16 ianuarie. „Ofițerii, subofițerii și trupa din subordinele Corpului 7 armată — menționează generalul Nicolae Șova într-un raport către Armata 1 — care au luptat și sîngerat alături de trupele aliate de la Tisa și pînă în mijlocul Budapestei, sint trimiși în alt sector. Ei interpretează acest lucru ca o îndepărtare nemeritată a lor de la onoarea de a lupta pînă la lichidarea com-

cu: Angajamentul este să cooperăm cu minimum 12 divizii. Dar diviziile formate din prizonierii români intră în numărul acestora? Diviziile organizate în Moldova intră în numărul acesta?

Domnul general Dămăcea-nu: S-a înțeles ca numărul total al diviziilor să fie de minimum 12 divizii, formate din tot ce organizează armata română indiferent. Această chestiune de detaliu însă, precum și altele, urmează să se precizeze într-o anumită convențiune militară ce urmează a se încheia la București între comandamentul român și comandamentul sovietic.

Domnul Dinu Brătianu: Se vorbește de mijloace suplimentare. Acestea ce sint, din ce sint formate?

Domnul general Dămăcea-nu: Acestea sint formate din artilerie grea, transmisiuni, branduri, tancuri, ce se pot da.

Domnul general Potopescu: Din cele ce spune dl. general ar rezulta că diviziile regrupate de sovietici nu intră în acestea.

Domnul general Dămăcea-nu: Nu s-a precizat acest lucru în ședință, urmînd să se precizeze prin convențiunea militară.

Domnul ministru Buzescu: Avem un element de interpretat. Data de 24 august, ora 4, s-a recunoscut ca data armistițiului. Divizia Crețulescu, formată după 24 august, din trupele noastre și cu armamentul nostru, din moment ce la 24 august am încetat starea de război cu sovieticii înseamnă că armamentul nu mai este capturat de război și atunci intră în cele 12 divizii.

Domnul general Dămăcea-nu: Trebuie precizat acest lucru în convenția ce se va încheia între comandamentul sovietic și comandamentul român.

Toate aceste chestiuni și altele care vor urma am vrut să le prevăd în armistițiu, la această chestiune s-a opus dl. Molotov, zicînd că vor face obiectul unor convențiuni militare ce se vor încheia ulterior.

În legătură cu aceste divizii am comunicat cinci chestiuni

și anume: aceste divizii să fie înarmate în total sau în parte echipate și dotate de către Aliați. Dat fiind că mare parte din armament, echipament și materiale, fie că au fost pierdute sau capturate înainte de 24 august, ora 4, fie că au fost capturate prin dezarmarea anumitor unități ulterior acestei date, în special corpurile 1, 5 și 6, între Siret și Valea Trotușului, această înarmare am solicitat să se efectueze într-un termen maximum de 15 zile.

A doua idee: Dat fiind lipsa de mijloace și avînd în vedere caracterul războiului pe care îl ducem am solicitat ca din aceste 12 divizii două să fie blindate, dîndu-li-se materialul necesar.

Al treilea, am solicitat următoarele mijloace aeriene: 50 bombardiere grele, 75 bombardiere ușoare, 175 avioane vînătoare de zi, 50 vînătoare de noapte și 24 baterii antiaeriene grele, cu muniția și accesorile respective.

Al patrulea, am solicitat ca forțele române, inclusiv marina de război, desî luptă sub înalt

pletă a operațiunilor din Budapesta, considerînd că au fost utilizați de aliați numai în momentele grele ale luptei, cînd ei au dat ajutorul lor neprecupețit, marcat prin și-
rul de morminte ale camarazilor lor căzuți în aceste lupte, și sînt îndepărtați ne-
camaraderește atunci cînd momentul victoriei, al recom-
pensei și al onoarei se apro-
pie.

22/23 ianuarie. Trupe din Armata 4 română eliberează orașul Rožňava, important nod de comunicații și punct strategic care deschide căile de pătrundere spre cursul su-
perior al Hronului. În timpul luptelor începute în zorii zilei de 12 ianuarie, desfășurate „într-o regiune muntoasă și stîncoasă, pe ger și viscol, cu un inamic dîr, adăpostit prin lucrări în teren, rețele de sîrmă ghimpată și cîmpuri de mine”, diviziile române pro-
duc inamicului mari pierderi umane, între care peste 2 000 prizonieri, inclusiv coman-

dantul german al zonei Rožňava, cu întregul său stat ma-
jor.

24 ianuarie. Din jurnalul de operații al Diviziei 11 infanterie: „Ziua Unirii! Departe, pe teritoriul Slovaciei, armata română se bate pentru salva-
rea patriei scumpe, sîngerînd greu în fața unui dușman care apără terenul pas cu pas”.

31 ianuarie. Divizia 3 infanterie eliberează orașul Brezno, important nod de comunicații de pe cursul supe-
rior al Hronului.

28 februarie. Din jurnalul de operații al Diviziei 11 infanterie: „Se încheie încă o lună de război. O lună de luptă în munți-pe timp de iarnă, o lună de eforturi ma-
xime, cu pierderi destul de mari, o lună mai puțin pînă la sfîrșitul victorios al acestui război. Speranțele de acum se îndreaptă către noua lună de primăvară, care poate fi începutul unei noi vieți a omenirii, unei lumi noi care

se va crea în urma pîraielor de sînge ce au curs și curg încă pe aproape întreg glo-
bul”.

20 martie. Ordinul de zi nr. 17 dat de generalul V. Atana-
siu în urma luptelor extraor-
dinar de grele purtate de di-
viziile Armatei 1 în Munții Ja-
vorina, la Oremov Laz, Se-
nohrád, Sása, Pliešovce, Do-
bra Niva etc.: „Cu toate greu-
tățile de care v-ați lovit în
munți și păduri, pe viscole
năpraznice, ger și zăpadă
mare, ați luptat neîntrepu-
t, neobosiți, sfidînd moartea și
făcînd eforturi supraomenești
ați învins un inamic dîr și
perfect armat, îndeplinin-
du-vă glorios datorită; strălu-
cilele voastre arme vor ră-
mîne de-a pururi pildă vie în
istoria românismului. Osta-
șii... Vitejia voastră este
perfect cunoscută și admirată
nu numai de toată suflarea
românească, ea este elogiată
și de marii noștri aliați. Glo-
rie eternă și recunoștință
neamului pentru scumpii

comandament rusc, ele însă
să fie comandate direct de către
comandanți români, pînă la
grup de armată inclusiv.

Și, în sfîrșit, ultima che-
stiune, am solicitat ca ori de
cite ori va fi posibil marile
noastre unități să aibă un sector
propriu de acțiune.

Toate aceste acțiuni au făcut
obiectul din seara de 11 sep-
tembrie, în ședința plenară.

În principiu, dl. Molotov fiind
de acord cu anumite lucruri,
rămînînd numai ca toate deta-
liile — mi-a adus argumentul
pentru a nu încarca textul ar-
mistitiului — să fie concretizate
în convențiunea militară
care urmează să aibă loc la
București.

În legătură cu aceste che-
stiuni, înainte de plecare, alai-
tăieri, s-a făcut o notă verbală
d-lui Molotov, solicitînd ca
această comisiune militară so-
vietică să fie instituită imediat
la București, pentru ca de
acolo, cu comisiunea militară
română, să se treacă la discu-
tarea acestor chestiuni.

Față de neacceptarea trecerii
în armistițiu a detaliilor pe

care vi le-am enumerat d-voas-
tră, în nota pe care am înma-
nat-o în cursul zilei de 12, am
prevăzut numai următorul lu-
cru:

„Les alliés contribuïrons
pour armer, équiper et doter
ces forces” [Aliații vor contri-
bui la înarmarea, echiparea și
dotarea acestor forțe].

Nici acest text nu a fost ad-
mis să fie trecut în armistițiu,
rămînînd concluziunea ca toate
chestiunile de detaliu să se
realizeze prin comisiunile mili-
tare.

Acestea aș avea de spus re-
feritor la punctul 1.

Domnul ministru Pătrășca-
nu: Trebuie să atrag atenți-
unea, cînd este vorba de note
verbale, aceste note se fac în
scris.

Domnul ministru Buzești:
Va să zică punctul 1 nu este
lămurit deloc, decît numai
după ce se vor forma comisiile
și se va încheia convențiua mili-
tară.

Domnul general Dămăcea-
nu: Comisia a cîștigat data de
24 august, ora 4, și că aportul
nostru este de cel puțin 12 di-

vizii. Aliații au recunoscut în
principiu, prin Molotov, necesi-
tatea înarmării acestor trupe,
însă toate chestiunile referi-
toare la înarmare, obiective,
urmează să se lămurească în
convențiua militară.

Domnul ministru Buzești:
În propunerile transmise prin
telegramă delegației-era o ex-
presiune cu mult mai precisă.
În textul semnat nu mai figu-
rează această expresiune. Cum
trebuie interpretat „prin duce-
rea războiului pînă la capăt
împotriva Germaniei și Ungari-
ei”?

Domnul general Dămăcea-
nu: În sensul că războiul tre-
buie dus pînă la capăt. El zice
așa: independența și suverani-
tatea României nu pot să fie
asigurate atît timp cît Germa-
nia și Ungaria nu sînt învinse.

Domnul ministru Buzești:
Exact cum ziceau nemții cînd
ne băteau în Rusia.

Domnul general Sănătes-
cu: De altfel este logic.

Domnul Maniu: Domnilor,
țin de la început să constat că
textul acestui armistițiu nu co-
respunde cu acele conversa-

noștri cămarazi căzuți pe cîmpul de bătălie... Pentru binele țării, care se bizuie pe voi!"

27 martie. La orele 16, în momentul în care ajunge la 2 km est de Banska-Bystrica, generalul Nicolae Dăscălescu, comandantul Armatei 4, este prins în focul unor salve de aruncătoare. Un proiectil explodează în apropierea mașinii în care se află, schije lovindu-l la gît, față și ochi. După ce este pansat la ambulanța Diviziei 11 infanterie se înapoiază la postul de comandă al armatei.

1 aprilie. În timp ce conduce personal atacul pentru cucerirea înălțimilor cu coatele 712 și 553, care barează comunicațiile ce duc spre Teková, pe cursul mijlociu al râului Nitra, generalul Mihai Lăcătușu, comandantul Diviziei 19 infanterie, „a căzut grav rănit în mijlocul primei valuri de atac”. Pentru exemplara ținută de comandant și ostaș este citat prin

ordin de zi pe Armata 1.

2/3 aprilie. După șase zile și nopți de atac fără răgaz, diviziile Corpului 2 armată reușesc să elibereze orașul Kremnica.

9 aprilie. Din raportul special pentru propunerea de decorare cu Ordinul „Mihai Viteazul” cu spade, clasa a III-a, a comandantului Armatei 1: „Generalul de corp de armată Atanasie Vasile s-a integrat, o dată cu numirea sa la comanda Armatei 1, de la începutul lunii februarie 1945, efortului neconținut pe care îl fac trupele noastre operative în serviciul țării. În acest cadru generalul s-a acoperit de glorie, atît printr-o conducere pricepută, cît și prin exemplul personal de curaj cu care îmbărbătează trupele, străbătînd de la un capăt la altul linia de luptă. Prin aceste însușiri a contribuit din plin la reușita luptelor pentru eliberarea poporului cehoslovac, distingîndu-se în special în urmă-

toarele operațiuni: bătălia pentru ajungerea pe râul Hron, forțarea râului Hron și forțarea râului Nitra”.

12 aprilie. „Armatele române — declară mareșalul R. I. Malinovski generalului Constantin Vasiliu-Răscanu, ministrul de război român, cu ocazia vizitei acestuia pe front — luptă foarte bine și sînt foarte mulțumii de comandanți, de statele majore și de trupe, care sînt brave și gata de orice sacrificiu”.

1 mai. Din jurnalul de operațiuni al Diviziei 11 infanterie: „O nouă zi, o nouă speranță, un nou început de lună, o lună care poate ne va aduce sfîrșitul victorios al acestui război, mai bine zis al acestui masacru general... În tine,

țării și acele încheieri pe care emisarii noștri din Cairo au convenit cu reprezentanții Aliatî. Lucrul acesta este foarte important. Eu mulțumesc comisiei pe care am trimis-o, prin sîrșintele depuse, pentru rezultatele obținute, desigur cu mare trudă și desigur după multe discuțiuni. Însă aceasta nu mă împiedică să constat că Aliatîi nu și-au respectat înțelegerile de la Cairo. La Cairo s-au făcut înțelegeri precise. Baza acestor condițiuni era fixată în 6 puncte, care conțineau anumite asigurări foarte prețioase pentru România și noi cînd am făcut armistițiul și cînd am trimis comisia la Moscova am fost de credință că aceste stipulațiuni vor fi respectate. Spre marea noastră durere, vedem că acele condițiuni nu au fost respectate. Vedem o situație extrem de grea, în special pentru noi care am lucrat de atîta vreme spre a putea ajunge acest scop de a avea armistițiul de acord cu Națiunile Unite. Tocmai pentru a ne elibera de sub orice învinuire

am ținut să constat acest lucru. Condițiunile care le-am stabilit noi atunci erau neasemuit mai favorabile decît cele de acum, și fiindcă eu am cutezat să recomand partidului și Maiestății Sale să facă acest armistițiu, ne doare foarte mult la ce s-a ajuns. În tot cazul țin să constat că noi aceia care am pregătit această acțiune și care am discutat-o luni de zile nu sîntem vinovați pentru acest text de armistițiu. Ceea ce am preconizat era cu totul altceva. A ieșit însă altceva. Nu poartă vina dumealor din comisie care au discutat la Moscova și nu le fac nici o învinuire, fiindcă sînt convinși că au făcut tot posibilul ca să iasă altfel. Pe de altă parte nu-i învinuiesc pentru că au acceptat acest text de armistițiu, fiindcă nu puteau face altceva. Erau într-o situație într-adevăr tragică: armistițiul declarat, de Axă ruptă, armata rusă în cooperare cu noi pentru dezrobirea Ardealului. Evident că nu puteau să stea la mijloc și trebuiau să accepte aceste puncte care multe re-

prezintă o adevărată capitulație nu un contract liber de armistițiu.

Țin să constat acest lucru pentru a ne feri de învinuirea că noi am dus țara în această situație. Ne-am gîndit bine ce facem, am fixat bine condițiunile, dar firește se întîmplă și altfel fiindcă, repet, ceea ce am stabilit la Cairo nu au respectat domnii din Moscova. Sîntem mici, sîntem slabi, am făcut o politică catastrofală, conducătorii țării noastre de pînă acum au mers cu ochii închiși, ne-au dus în toate privințele în situații absolut imposibile și comisia trimisă de noi nu putea face altfel decît să semneze. Îmi închipui durerea sufletească pe care au simțit-o și sîntem alături de dumealor în această durere. Precizez că condițiunile avute pentru armistițiu, cînd am sfîrșit partidul și pe Maiestatea Sa, nu erau cele care sînt astăzi. Noi toate chestiunile le-am discutat cu multă băgare de seamă. Am luat toate măsurile care se puteau lua în asemenea ocaziuni, dar nu am reușit cu ele.

lună mai, ne punem speranțele să ne aduci bucuria victoriei și să ne redai viitorul fericit al țării, care să spele trecutul apropiat întunecat de cataclismele ce s-au abătut asupra scumpei noastre țări. Orizontul european începe să se însenineze ca și nopțile tale. Semne sînt destule că ne vei aduce sfîrșitul războiului, al suferințelor și îngrijorărilor. Continuăm lupta cu aceeași dirigenție și reînviați în razele soarelui țării de primăvară din amoroșia Munților Tatra vom duce la bun sfîrșit lupta începută".

8 mai. Bucuria victoriei în sectorul de luptă al Regimentului 3 dorobanți: „Soldații, în nebuna bucurie a lor, au întreținut încontinuu bezna nopții cu rachete luminoase de toate culorile. Trag încontinuu cu pistoalele mitralieră și mitralierele. Nici artileria nu tace: tunarii noștri trag sute de proiectile în poziția inamicului, dar, ca o ironie,

fără a monta focoașe. După orele 2 noaptea, se așterne peste tot o liniște cu care soldații noștri s-au dezobisnuit de mult. Pe pleoapele tuturor somnul și-a întins aripile și fiecare a adormit îmbrățișînd cu gîndul pacea, pe care de atîta timp o așteaptă".

„Ora încetării ostilităților — se arată în jurnalul de operații al Diviziei 18 infanterie — se apropie cu pași repezi. S-au trimis parlamentari în linia 1 pentru a cere capitularea inamicului".

9 mai. Ziua Victoriei asupra fascismului, întîmpinată cu bucurie de întreaga omenire, găsește armata română în prima linie de luptă, cu steagurile acoperite de glorie, alături de forțele Națiunilor Unite. „Ostași, luptători din armata de uscat, aer și marină, ostași din stabilimente și industrii! — se arată în Ordinul de zi nr. 88 al ministrului de război. Ziua cea mult așteptată a victoriei a sosit...

Sacrificiile voastre, vitejia voastră, faptele voastre legendare de arme, săvîrșite pe cîmpul de luptă, eforturile depuse în stabilimente și industrii nu au fost zadarnice. Prin ele gustăm astăzi nectarul din cupa de bucurie și tot prin ele sperăm într-un viitor mai bun pentru poporul nostru".

12 mai. Încetează orice acțiune de luptă pe frontul celui de al doilea război mondial în Europa. Trupele fronturilor 1 și 2 ucrainene ale armatei sovietice (cu două zile în urmă realizaseră joncțiunea și încercaseră Grupul de armate german „Centru” din Cehoslovacia, care refuzase să execute ordinul de capitulare) lichidează, împreună cu forțele române, orice rezistență inamică; cele două armate române se regroupează în zone aflate la circa 80 km est de Praga, iar Regimentul 2 care de luptă în zona orașului Znojmo. ■

În special, țin să mulțumesc prîntului Știrbei și d-lui Vișoianu pentru truda și sirguința pe care au depus-o pentru a obține condițiile de la Cairo. Le mulțumesc foarte mult, mulțumire pe care o împărtășiți și dv.

În special la punctul acesta, în condițiile stabilite acolo, a fost bine precizat că Națiunile Unite ne vor înzestra cu toate mijloacele și întreg armamentul modern, pentru a putea duce lupta mai departe. A fost precizat și stabilit că noi ducem războiul pînă cînd el se șterge de pe teritoriul nostru. Din punct de vedere militar este evident că ceea ce spun dumnealor că Germania trebuie zdrobită definitiv este curatul adevăr, și eu nu contrazic acest lucru, totuși aș vrea să avem precizuni ca să se înțeleagă lucrul acesta pînă la sfîrșit, fiindcă, vedeți dv., războiul acesta are multe părți, nu merge numai pe continentul nostru, merge și împotriva Japoniei și în toate părțile și întreb: cum se explică, cum pînă la sfîrșitul războiului?

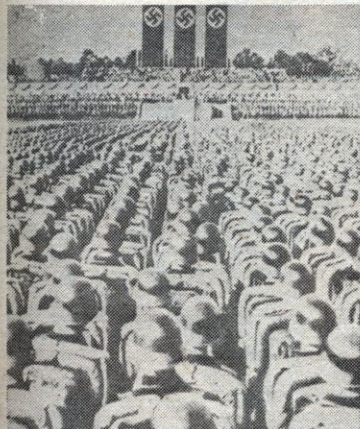
Este bine să știm, căci războiul nostru trebuie să-l purtăm pînă cînd s-a semnat pacea definitivă, sau pînă cînd vor fi ocupate sau vor cere armistițiul Germania și Ungaria? D-voastră știți că America și Anglia vor să zdrobească Japonia. Germania este în legătură de alianță cu Japonia. Noi trebuie să mergem pînă cînd Națiunile Unite vor zdrobi Japonia, sau pînă cînd Germania și Ungaria vor capitula? Aceasta este o chestiune extrem de importantă, fiindcă aceasta ar însemna să mergem cu ani înainte. Dacă s-a hotărît așa, comisia nu avea decît să accepte, clauzele militare se vor stabili în București. Întreb: în comisia militară vor lua parte și Aliații, toate Națiunile Unite ori numai Rusia? Pentru livrările de armament se obligă și Anglia și America, ori numai Rusia? Ca să știm unde să ne adresăm. Aceasta este foarte important. Fiindcă dacă este obligată numai Rusia să dea armament, e întrebarea dacă va putea da, fiindcă însăși Rusia este avizată la ajutorul

Americii și al Angliei în ce privește armamentul. Al doilea, ajungînd într-o situație grea, ajungînd într-o strîmtoare, ne vom adresa și Angliei și Americii să ne dea armament și atunci Rusia poate să ne inviuiască de oarecare nedelicatete. Ce s-a hotărît? Ce s-a discutat? La ce ne putem aștepta?

Domnul ministru Pătrășcanu: La sfîrșit am să fac cîteva concluziuni. În textul armistițiului, în discuțiunile cu cei trei ambasadori, Comandamentul aliat este reprezentat prin Uniunea Sovietică, o dată pentru totdeauna. În toate discuțiunile noastre comandamentul sovietic este singurul care reprezintă Anglia și America. Toate legăturile militare ale României trec pe planul discuțiilor și înțelegerilor cu Uniunea Sovietică. Aliații, dacă vor voi să ne înarmeze, o vor face prin intermediul Uniunii Sovietice. În România comandamentul sovietic este acela care reprezintă toți Aliații. La celelalte chestiuni am să răspund la sfîrșit... ■

R.F.G. și R.D.G., se pregătesc să se angajeze pe drumul spre unificarea Germaniei. Este unul dintre evenimentele hotărâtoare ale anului 1990 în Europa. O conferință internațională a celor patru puteri, S.U.A., U.R.S.S., Marea Britanie, Franța, împreună cu R.F.G. și R.D.G., (Polonia cerind a fi invitată, într-o anumită fază) urmează să adopte deciziile privind mecanismele acestui proces, care vor fi validate de o conferință general-europeană a celor 35 state participante la Conferința pentru securitate și cooperare europeană.

Aceasta se întâmplă în 1990. Dar pentru a înțelege exact ceea ce se întâmplă acum trebuie să ne întoarcem cu 45 de ani în urmă, în zilele de mai 1945, când cel de-al treilea Reich caputula necondiționat în fața puterilor coaliției antihitleriste: U.R.S.S., S.U.A., Marea Britanie, Franța. Prezentăm câteva evocări despre acele evenimente istorice, din surse britanice, franceze, sovietice, germane, răspunzând în felul acesta solicitărilor unui foarte mare număr de cititori, care ne-au cerut să publicăm noi articole despre sfârșitul celui de-al doilea război mondial în Europa.

Cel de-al treilea Reich se prăbușește

La cumpăna verii anului 1943, Wehrmachtul suferise prima înfringere catastrofală în anotimpul cald, de la începutul seriei de agresiuni declanșate la 1 septembrie 1939 — bătălia de la Kursk (Magazin istoric, nr. 7/1988) —, iar în sudul continentului se retrăsese dincolo de strimtoarea Siciliei. Cu febrilitate, conducerea nazistă inițiasă făurirea „Zidului de răsărit” și a „Zidului Atlanticului”, sisteme de blocare a străpungerii propriilor linii, cu scopul de a crea „Fortăreața Europa” (Europa Festung), în intenția de a face inexpugnabilă.

Lucrarea The Fall of Fortress Europe 1943-1945 (Căderea fortăreței Europa), semnată de colonelul Albert Seaton, trasează pe bază de documente — mai ales germane, dar și sovietice, americane, britanice și italiene — lanțul evenimentelor din ultimii doi ani ai războiului, concentrând lentila asupra organizării politice, economice și militare a celui de-al treilea Reich, până la prăbușirea lui.

Ultima parte a lucrării colonelului A. Seaton, intitulată Epilog, schițează apocalipticele zile de vespăr ale sfârșitului celui de-al

treilea Reich și un portret colectiv al corpului de comandă al forțelor armate germane. Autorul plasează începutul sfârșitului celui de-al treilea Reich în consonanță cu situația creată la sfârșitul lunii august 1944. Ca urmare a actului de la 23 august 1944, „în fierbinte vară românească”, armatele germane din Balcani „erau acum în pericol mortal” (p.150)¹. „Numai în cursul lunii august [1944], forțele armate germane au suferit în total, pe toate fronturile de luptă, pierderi de 64 000 morți, 407 000 dispăruți și aproape 170 000 răniți... Totalul pierderilor Wehrmachtului și forțelor SS, de la începutul celui de-al doilea război mondial până la sfârșitul lui august [1944], se ridica la 1 510 000 morți și 1 319 000 dispăruți. O astfel de singurare nu mai putea continua mult timp”.

Reproducem în continuare — într-o formă prescurtată și cu subtitlurile redacției Magazin istoric — ultimul capitol al cărții, ce descrie zilele agonice pentru hitlerism de la sfârșitul lunii aprilie și începutul lunii mai 1945.

¹ Vezi o serie de aprecieri ale lui A. Seaton privind importanța evenimentelor din România din august 1944 pentru soarta războiului în Magazin istoric, nr. 8/1989 (pp. 8, 11) și 9/1989 (p. 26).

Jocul se sfîrîșe

În buncărul din Berlin, Bormann¹ și Gôbbels² se considerau — fie în parte, fie împreună, ca doi siamezi, succesori ai lui Hitler la cîrma Germaniei. În lupta pentru putere nu existau alți rivali, căci, după opinia lor, amiralul [Karl] Dônitz [1891-1980, comandant al flotei din 1943] nu conta; ei intenționau să se folosească de el ca de un simplu instrument. Deși cei doi îl informaseră pe amiral despre clauzele testamentului Fûhrerului, conform căruia el trebuia să-i urmeze lui Hitler, după moarte, ei nu comunicaseră de fapt nimănui că Hitler murise deja³. Gôbbels se aliase acum cu Bormann, înălăturîndu-i pe vechii săi colegi [Hermann] Gôring [1893-1946] Heinrich Himmler [1900-1945], cu care nu fusese prieten niciodată.

În seara zilei de 30 aprilie 1945, la cîteva ore de la moartea Fûhrerului, un ofițer german SS a fost trimis, la adăpostul unui steag alb, din sectorul Nordland al Capitalei spre avanposturile deținute de Armata 8 de gardă a

lui Ciuikov⁴, cerînd permisiunea ca generalul Krebs⁵ să treacă linia frontului. Apoi, cu puțin înainte de ora 4.00 dimineaa, ultimul șef al Marelui stat major al armatei germane, însoțit de un ofițer de stat major din Corpul 56

la Moscova. Potrivit relatării sovietice, Krebs le-a spus acestora despre moartea lui Hitler și că a fost însărcinat să negocieze un armistițiu ce ar permite noului guvern german (numit de Fûhrer) să se reunească, probabil în nordul

Tancuri americane la Aachen (septembrie 1944)

Panzer și de un interpret de limbă rusă din armata germană, a apărut la cartierul general al lui Ciuikov. Vorbînd în numele lui Gôbbels și Bormann, Krebs a solicitat încheierea unui armistițiu, cererea lui fiind transmisă prin telefon de Ciuikov lui Jukov⁶ și apoi, mai departe,

Germaniei, și apoi să intre în negocieri de pace⁷. A avut loc apoi o discuție prelungită cu privire la ceea ce urma să intervină mai întîi: încetarea focului sau capitularea. Krebs s-a întors la Cămară fără să fi ajuns la vreo înțelegere⁸, iar trupele sovietice

¹ Martin Bormann (1900-1945?), din mai 1941, șeful Cămarăi partidului nazist (*Magazin istoric*, nr. 8/1980). De la 12 aprilie 1943, secretar al lui Hitler și confidentul acestuia. Numit ministrul partidului nazist la 29 aprilie 1945, după capitularea Germaniei n-a putut fi găsit, fiind presupus mort. Judecat de Tribunalul militar internațional de la Nürnberg, în absență, și condamnat la moarte. Sporadic au apărut informații că ar trăi în secret în America de Sud.

² J.P. Gôbbels (1897-1945) s-a alăturat lui Hitler din 1926. În 1929 a devenit șeful aparatului de propagandă al partidului nazist și, între 1933 și 1945 ministrul propagandei. Din august 1944 — comisar al Reichului pentru mobilizarea totală. S-a sinucis împreună cu soția sa la 1 mai 1945, după ce administrase otrăvă celor șase copii ai lor.

³ Hitler s-a sinucis luni 30 aprilie 1945, ora 15.30. Dônitz a fost informat de moartea Fûhrerului la 1 mai, ora 15.15, printr-o telegramă a lui Gôbbels. Anunțul public, radiodifuzat, privind moartea lui Hitler a survenit la 1 mai 1945, după ora 22.00 (despre toate aceste evenimente vezi *Magazin istoric*, nr. 7, 8/1982). Dônitz a fost arestat la 23 mai 1945 și condamnat la Nürnberg, în 1946, la zece ani închisoare. A fost eliberat din închisoarea Spandau (Berlinul occidental) unde a rămas în închisoare până la 1 octombrie 1956.

⁴ Generalul de armată V.I. Ciuikov era comandantul Armatei 8 de gardă, care lupta în Berlin (*Magazin istoric*, nr. 4, 5/1975).

⁵ Generalul de armată H. Krebs era șef al Marelui stat major al armatei germane numai de o lună, în ajunul agresiunii naziste împotriva U.R.S.S., din 22 iunie 1941, fusese adjunct al atașatului militar german la Moscova, unde s'învătasese limba rusă.

⁶ Mareșalul G.K. Jukov (1896-1974) era în acel moment comandant al

Frontului 1 bielorus (*Magazin istoric*, nr. 7-8/1969).

⁷ Krebs a remis o scrisoare a lui Gôbbels, în care comunica decesul lui Hitler, testamentul Fûhrerului și oferta de tratative de pace. Informație telefonică de Jukov, I.V. Stalin a indicat să nu fie duse alte tratative, în afara capitulării necondiționate. În memoriile mareșalului G.K. Jukov se precizează: „Krebs încearcă să obțină un armistițiu, chipurile pentru a aduna la Berlin guvernul lui Dônitz”.

⁸ Oricum, înainte de ora 10.00, cînd, neprimindu-se nici un răspuns,

și-au început asaltul final asupra cartierului Tiergarten și a clădirilor guvernului, aflate în vecinătate, spre est și sud-est.

Firește, Bormann și Göbbels voiseră să ajungă la cartierul general al lui Dönitz înainte ca el să afle că era, cel puțin pentru moment, șeful de jure al statului. Dar, cum sovieticii știau acum de moartea lui Hitler și puteau face publică știrea în orice moment, cei doi au socotit înțelept să-i aducă la cunoștință lui Dönitz că „testamentul era în vigoare”, fără să-i spună totuși că Führerul era mort.

La ora trei în aceeași după-amiază, după întoarcerea lui Krebs, cînd știau deja că Stalin nu avea de gînd să permită ca autoritățile rămase în Berlin să părăsească orașul, Bormann și Göbbels și-au dat seama că jocul se sfîrșise și că amiralului trebuia să i se spună adevărul. În ce-i privea, toate speranțele se spulberaseră. Göbbels și soția și-au ucis copiii înainte de a se sinucide. Burgdorf¹, urît și disprețuit chiar și de armata germană, și Krebs, cel ababil și ascultător, s-au împușcat. Bormann și restul anturajului Führerului au încercat să scape din Cămară, trecînd prin liniile sovietice. Se presupune, că Bormann și-a luat zilele undeva lîngă marginea de nord a orașului.

În ziua de 2 mai, imediat după miezul nopții, Weidling, comandantul Corpului 56 Panzer și al tuturor forțelor germane din Berlin, s-a predat sovieticilor și a cerut trupelor sale să înceteze orice rezistență.

a fost declanșat asaltul trupelor sovietice.

¹ Generalul W. Burgdorf devenise secretar militar și adjutant al lui Hitler după atentatul din 20 iulie 1944 împotriva Führerului, cînd predecesorul în funcțiile respective decedase în urma ranilor provocate de explozia bombelor. Ulterior, Burgdorf a devenit șeful secției personal al Armatei de uscat. El făcea parte din cercul intim al lui Hitler și prin poziția lui a avut un rol determinant în schimbările și numirile din conducerea forțelor armate în perioada finală a celui de-al doilea război mondial.

Urmărind propriile aranjamente

Ce au făcut alți membri ai guvernului numit de Hitler? Hanke, Gauleiterul Breslau-lui, a părăsit garnizoana cu un mic avion și nu s-a mai auzit nimic despre el. Schörner, comandantul Grupului de armate „Centru”, a plecat, de asemenea, pentru a-și prelua postul și a apărut în cele din urmă în orașul său natal, München, unde a fost arestat imediat de autoritățile militare americane și predat sovieticilor². Alți acoliți din vechea gardă militară a lui Hitler au considerat că își pot oferi serviciile și, în căutare de funcții și putere, s-au îndreptat în grabă spre nord, pentru a se pune la dispoziția lui Dönitz.

Între timp, conducătorii Germaniei făcuseră propriile lor aranjamente pentru a asigura ordinea în cel de-al treilea Reich. Reichsführerul SS Himmler a continuat un timp să spună celor din jurul său că „nu mai rămăsese nimeni cu o poziție suficient de importantă, în afară de el, cu care Aliații ar vrea să negocieze. Subordonații lui, Kaltenbrunner³ de la RSHA, principala organizație de securitate a statului german, și Wolff⁴, șef al SS și al poliției în Italia, care fusese predecesorul lui Fegelein⁵ la OKW,

² Mareșalul Ferdinand Schörner (1892-1973), comandant al grupului de armate Centru (din Munții Boemiei), a fost ultima numire de comandant-șef în Wehrmacht făcută de Hitler.

³ E. Kaltenbrunner (1902-1946) a fost șeful RSHA (Oficiul Central al Siguranței Reichului) din 1943 și pînă în 1945 și locțiitorul lui Himmler. Judecat de Tribunalul militar internațional de la Nürnberg, condamnat la moarte și executat.

⁴ General K. Wolff (1900-1984), implicat în negocierile de la Berna cu serviciile secrete anglo-americane, care au condus la capitularea trupelor germane din nordul Italiei, la 2 mai 1945.

⁵ General H. Fegelein (1906-1945), reprezentantul SS la cartierul general al lui Hitler, însoțit cu sora Evei Braun, cu care Hitler s-a căsătorit oficial în primele ore ale zilei de 29 aprilie 1945. A fost împușcat în grădina Cămarilor Reichului din Berlin, în 28 aprilie 1945, acuzat de complicitate în „trădarea” lui Himmler.

au încercat amîndoi să-i contacteze pe Aliați. Von Ribbentrop⁶ — la fel. În acest timp, întregul Reich, forțele armate și administrația civilă se aflau sub controlul strict al SS-ului.

Primul demers în vederea unei capitulări germane fusese deja întreprins în februarie 1945 în Italia, inițiativa germană avînd-o generalul SS Wolff. La sfîrșitul lui martie, pierderile germane din Italia se cifrau la 420 000 (față de pierderile Aliaților, de numai 300 000). Forța Aliaților era copleșitoare. De la căderea Romei, la 4 iunie 1944, germanii se agățaseră cu disperare de pozițiile de apărare din Apenini, luptîndu-se pentru fiecare palmă de teren muntos.

În aprilie, nordul Italiei era deja cuprins de tumult și trupele germane se îndreptau spre nord în mare grabă, pentru a putea evita capturarea de către Aliați, care controlau multe dintre căile principale de ieșire din țară. Pe un asemenea drum, Mussolini, fostul dictator italian îmbrăcat în uniformă de soldat german, fusese smuls de partizani din convoiul ce-l ducea spre nord și, la 28 aprilie, executat.

Capitularea forțelor Axei în Italia de nord s-a semnat la Caserta, la 29 aprilie. Dar, între timp, Kesselring⁷ fusese însărcinat cu comanda tuturor corpurilor de armată germane din sud, așa încît grupurile de armate D, G și C se aflau acum sub ordinele sale. Cînd Kesselring a fost informat despre semnarea capitulării, el s-a temut atît de mult

⁶ Joachim von Ribbentrop (1893-1946), ministru de externe (1893-1945). Judecat de Tribunalul militar internațional de la Nürnberg, condamnat la moarte și executat.

⁷ Magazin istoric, nr.2-5/1986.

⁸ Mareșal Albert Kesselring (1885-1960) a fost comandantul trupelor sud-vest și Grupului de armate C (1943-1945), din martie 1945 preluînd și comanda trupelor germane de pe Frontul de vest. Condamnat la moarte de un tribunal militar britanic pentru ordinele date de executare a ostaticilor în Italia, sentința ulterior schimbată în închisoare pe viață, a fost eliberat în 1952.

de eventualele consecințe, încât a refuzat să o sprijine, ordonând înlocuirea imediată a lui Vietighoff¹ cu generalul Schulz de la Grupul de armate G. Dar Wolff i-a arestat pe Schulz și pe șeful său de stat major, cînd aceștia au ajuns pe teatrul de operații, și a pregătit — pentru orice eventualitate — planul de a angaja forțele Grupului de armate E, condus de Lohr², în cazul în care acestea ar fi încercat o acțiune represivă împotriva comandamentului german din Italia de nord.

Kesselring a încercat să-și apere propria poziție, raportîndu-i lui Kaltenbrunner despre acțiunea lui Wolff; Kaltenbrunner era el însuși antrenat într-o misiune secretă de contactare a Aliaților. După anunțarea publică a morții lui Hitler, în ziua de 1 mai, Grupul de armate C din Italia a depus armele și Grupul de armate G, aflat mai la nord, s-a apropiat de Grupul de armate 6 al lui Devers³, pentru a se preda.

Departe de gărzile în uniforme negre

„Fortăreața Europa”, ca și „Reichul SS” al lui Hitler se aflau într-o stare de dezordine și anarhie care se agravase după 20 iulie 1944, ziua complotului împotriva Führerului. Luni de zile pînă la sfîrșitul războiului, patrulele SS au continuat să spînzure și să împuste ofițeri și soldați scăpați de sub control. Dönitz s-a înarmat cu o puternică gardă personală, formată din membri ai echipajelor submarinelor, pentru a se apăra împotriva arestării sau eliminării sale de către Himmler sau de către unul dintre adjuncții săi SS. Dornberger⁴

și von Braun⁵, împreună cu personalul care realiza rachete V-2 sau refugiat în sudul Germaniei, cînd sovieticii au invadat Peenemünde⁶; dar cîrînd au ajuns la concluzia că există pericolul ca ceea ce ei numeau „complexul total” al supraveghetorilor SS să-i încurajeze pe SS-ști să distrugă planurile rachetei V-2 și să ucidă personalul militar și civil german, pentru ca secretele să nu cadă în mîinile Aliaților. Von Braun și Dornberger au reușit să scape de SS-ști și, ascunzînd documentele, s-au îndepărtat cît au putut de gărzile în uniforme negre.

La 23 aprilie, cînd Hitler era încă în viață, Himmler s-a întîlnit cu suedezul Bernadotte⁷, cerîndu-i acestuia să transmită, prin intermediul Suediei, mesajul că Himmler „era gata să se predea în vest, pentru a le permite anglo-americanilor să înainteze rapid spre est”. Răspunsul Aliaților din 27 aprilie, care cerea capitularea necondiționată a tuturor forțelor inamicului, a fost dat publicității a doua zi și știrea

i-a fost comunicată lui Hitler de Göbbels. Ceea ce a provocat ruptura finală dintre Führer și Reichsführerul SS.

Dönitz, noul șef al guvernului, dăduse instrucțiuni tuturor trupelor germane din Europa de vest să se predea anglo-americanilor și ordonase întoarcerea submarinelor la baze. Grupurile de armate C, G și de nord-vest începuseră deja să depună armele. La 5 mai, Dönitz l-a trimis pe Friedeburg, comandantul-șef al marinei⁸, la Eisenhower, la Reims, iar a doua zi i s-a alăturat Jodl⁹. Eisenhower, simțînd că acesta din urmă încerca să cîștige timp, a amenințat cu interzicerea trecerii liniei frontului anglo-american de către orice persoană, dacă nu se semna o capitulare necondiționată. Aceasta a avut loc la 7 mai, și, două zile mai tîrziu, un al doilea document de capitulare, care îl ratifica pe primul, a fost semnat de Keitel¹⁰ la Berlin.

În acest timp, deplasarea în masă, spre vest, a civililor și trupelor germane continua. Permisivitatea de a trece granița dintre est și vest părea să varieze în funcție de sector: în regiunea Mecklenburg trupelor și refugiaților li s-a permis accesul; în Brandenburg, trecerea Elbei li s-a permis numai trupelor, nu și civililor; în Boemia și în sud, trupele și civilii au fost opriți sub amenințarea armelor și, în unele cazuri, prizonieri de război dezarmați au fost predați armatei roșii. Cu cîteva excepții, comandanții germani de pe frontul răsăritean, deși știau că figurează pe listele de criminali de război ale U.R.S.S., au rămas la posturile lor și au căzut prizonieri împreună cu trupele lor.

Amiralul Hans Georg von Friedeburg (1895-1945) abia fusese numit în această funcție de Dönitz.

⁹ General-colonel A. Jodl (1890-1946), șeful statului major al OKW. Judecat de Tribunalul militar internațional de la Nürnberg, condamnat la moarte și executat.

¹⁰ Mareșalul W. Keitel (1882-1946), șeful OKW, din 1938, principalul consilier militar al lui Hitler. Pentru servismul lui fusese poreclit *Lakaitel* (micul lacheu). Judecat de Tribunalul militar internațional de la Nürnberg, condamnat la moarte și executat.

avîndu-l colaborator pe Wehrner von Braun (1912-1977) a lucrat la programul german de dezvoltare a rachetelor cu combustibil solid. A condus centrul de la Peenemünde (în prezent în R.D.G.). După înfrîngerea celui de-al III-lea Reich a fost doi ani prizonier în Marea Britanie. Din 1947, consilier în probleme de rachete al forțelor aeriene ale S.U.A. După 1950 consultant al marii firme Bell Corporation Aircraft.

⁵ Director tehnic la Peenemünde. La prăbușirea celui de-al III-lea Reich s-a predat trupelor americane, care l-au dus în S.U.A., unde a lucrat mai întîi la Centrul de experiențe pentru rachete de la White Sands. În 1952 a devenit director tehnic și, ulterior, șef al programului de arme balistice al armatei S.U.A. A fost șeful grupului care s-a ocupat de lansarea primului satelit al S.U.A. (*Explorer 1*) la 31 ianuarie 1958. Pînă în martie 1970 — adjunct al administratorului N.A.S.A.

⁶ Oraș și port german la Marea Baltică, unde s-a aflat în timpul războiului, sub direcția lui von Braun, principalul centru de fabricare și de experimentare a rachetelor. Reperată în mai 1943 de RAF, baza a fost bombardată, dar a continuat să lucreze pînă la apropierea armatelor sovietice.

⁷ Conte F. Bernadotte (1895-1948), nepot al regelui Gustav V al Suediei, președinte al Crucii Roșii suedeze. Întîlnirea cu Himmler a avut loc la consulatul suedez din Lubeck (*Magazin istoric* nr. 4/1985).

¹ General-colonel Heinrich von Vietinghoff (1887-1952), comandantul trupelor germane sud-vest (din Italia), de la 11 martie 1945.

² General-colonel Alexander Lohr, din martie comandant-șef sud-est. După război, condamnat la moarte pentru crime de război în Iugoslavia.

³ General-locotenent american Jacob Devers (1887-1979).

⁴ Walter Dornberger (1895-1980), inginer militar, șef al programului de construire a rachetelor V-2. Din 1932

Odată cu capitularea finală a „Fortăreței Europa”, a luat sfârșit cel mai important război din lunga istorie a Germaniei.

Două fețe și două povești

Göring, Himmler, Keitel și Jodl n-au fost capabili să înțeleagă condițiile înfringerii și hotărîrea fermă a anglo-americanilor de a-i nimici pe criminalii de război. Jodl a lucrat, aproape fără întreruperi, la biroul său [din localitatea Flensburg, în apropierea frontierei cu Danemarca, unde, în zona britanică de ocupație, se refugiase ceea ce rămăsese din ierarhia Reichului] inserînd raportul zilnic în jurnalul de război al OKW. La fel ca înainte, de data asta însă pentru un alt stăpîn — fostul său inamic —, dar fără aceeași supunere oarbă cu care îl slujise pe Führer. La 12 mai, el și-a instruit ofițerii din statul major al Armatei de vest ca „delegațiile aliate să fie copleșite cu documente și rapoarte”; și, deși el însuși semnase instrumentul de capitulare necondiționată [la cartierul general al lui Eisenhower], părea a crede că forțele germane, oricît de înfrînte, dezarmate și complet demoralizate erau, puteau de fapt să fie pregătite și, la ordinul lui, să continue războiul.

Aliații „trebuie făcuți să înțeleagă — le-a spus el ofițerilor — că noi, germanii, iubim viața, dar nu ne temem de moarte!” Asemenea atitudini lipsite de sens au fost însă curmate curînd, odată cu arestarea de către Aliați a lui Keitel, sub acuzația, cum scrie Jodl, de „a fi ordonat lichidarea ofițerilor englezi din lagărul de prizonieri de la Sagan din Silezia”. Peste puțin timp, Jodl l-a urmat pe Keitel la judecată.

Keitel și Jodl au fost linguiștorii din cercul de militari din jurul lui Hitler, „tipul de oameni” pe care Rommel îi condamnase odată pentru faptul că „duceau lupta pentru putere pe seama soldați-

lor de pe front”. Jodl s-a autot caracterizat cînd a afirmat: „Timp de cinci ani, am muncit, am ascultat de alții și am tăcut... considerînd supunerea un lucru onorabil și demn de laudă... cit despre metodele gangsterești (de la 20 iulie) n-am decît dispreț. Timp de cinci ani am tăcut, deși n-am fost de acord cu șeful meu și deși cele mai multe dintre ordinele absurde care s-au dat păreau imposibile de îndeplinit. Am știut că războiul era pierdut din primăvara lui 1942”.

Pe de altă parte, trebuie reamintit, așa cum afirma Faber du Faur¹, că generalii au fost foarte mulțumiți în perioada victoriilor Führerului. Înfrîngerile nu le-au plăcut. Mulți dintre ei aveau două fețe și două povești; una din timpul celui de-al treilea Reich și alta prezentată anglo-americanilor, îndeosebi scriitorilor și ziariștilor avizi de material documentar. Sub Hitler, majoritatea generalilor au fost, sau au pretins că sînt, suporteri inflăcărați ai nazismului, atitudine împărțită — de altfel — de toți funcționarii de rang înalt din cel de-al treilea Reich. Ulterior, generalii germani s-au dezvinovățit invocînd ignoranța, ascunzîndu-se în spatele prevederilor Ordinului de bază nr. 1 al lui Hitler, conform căruia nimeni nu trebuia să cunoască mai mult decît era necesar pentru îndeplinirea îndatoririlor sale. Alții au pretins că s-au considerat legați, indiferent de situație, de jurămîntul de credință față de Führer. ■

Albert SEATON
Introducere și note științifice:
Eugen PREDA
Traducere:
Valentin NEGOIȚĂ

¹ General M. von Faber du Faur, autor al unei lucrări memorialistice în care descrie corpul de comandă al armatei germane văzut din interior, pe temeiul unei experiențe de patru decenii (*Macht und Ohnmacht*, Gunther Verlag, Stuttgart, 1953).

ISTORIE ȘI ISTORICI

Cu Istorie și istorici în România interbelică Al. Zub ne dă tuturor, istorici, filosofi, literați, oameni ai cărții, o lucrare de larg orizont științific și cultural.

Ca dascăl de istorie și cercetător îi aduc mulțumiri pentru acest summum de valori istoriografice, publicat într-o prestigioasă editură, „Junimea”, cu deschideri atât de luminoase.

„Foarte bine că se înțelege cum poate fi scrisă și altfel istoria” — așa am notat la încheierea, nu a lecturii, ci a studierii extraordinarului travaliu al colegului din Iași. Al. Zub face un incurs original în istoriografia românească îndeosebi, cu cîștig cert pentru toți care citesc lucrarea și iau astfel cunoștința de arii mai puțin explorate. Este o carte cu multe valențe culturale și cu profunzimi de gîndire istorică, autorul dovedind încă odată că este un erudit. Îl găsesc foarte prob pe colegul ieșean cînd singur afirmă că nu poate fi exhaustiv. Așa este, dar în același timp sugerează conținuturi de idei cu îndemn la meditare. De a medita cit mai mult la istoria trecută, nu numai ca desfășurare, ci și ca modalitate în care a fost scrisă!

Școlile istorice, în devenirea și diversitatea lor, reprezintă în lucrarea lui Al. Zub un prețios plus, nu atît de cunoscut, cit mai ales de problematici, cu confruntări de gîndiri, de ideologii istorice.

Lucrarea se constituie într-o pleoară reușită, convingătoare pentru „istoria-sinteză”. Sînt aduse ca martori autorități științifice de necontestat care dovedesc că istorismul pozitivist poate fi școală, dar nu știință a istoriei.

În final, țin să mărturisesc regretul de a nu fi putut cuprinde într-o prea sumară prezentare bogăția de idei ce o reprezintă cartea lui Al. Zub. Îndemnul meu este de a o citi cu creionul în mînă spre a ne apropia, cit mai mult, de ideile din Istorie și istorici în România interbelică.

T. G.

Miercuri, 9 mai 1945

PACEA ESTE REDOBÎNDITĂ

Pentru întreaga omenire data de 9 mai 1945 reprezintă sfârșitul unui lung coșmar și triumful asupra nazismului¹. Dar, la mai bine de patru decenii, capitularea Germaniei² este un eveniment insuficient de amplu cunoscut și, nu o dată, un subiect controversat.

Orice s-ar spune, originea momentului din mai 1945, ce avea să pună capăt celui de-al doilea război mondial, coboară în timp la data de 24 ianuarie 1943, cînd s-a încheiat Conferința de la Casablanca. În acea zi, Roosevelt, în prezența lui Churchill, face cunoscută intenția sa de a impune dușmanului o capitulare necondiționată. Războiul avea să fie deci fără compromis, fără pace separată, pînă la distrugerea forțelor germane.

După crearea celui de-al doilea front, prin debarcările anglo-americane și marea ofensivă sovietică din vara lui 1944, situația militară a Germaniei este disperată. După cotitura din februarie 1943, de la Stalingrad, ea nu înregistrează decît înfrîngerii militare. Bombardamentele reduc în mod simțitor producția. Transporturile sînt dezorganizate. Trupele — zdrobite de superioritatea numerică și materială a anglo-americanilor și sovieticilor, care au făcut joncțiunea, la 25 aprilie 1945, pe Elba, la Torgau. Milioane de civili se retrag în fața înaintării sovietice.

La 30 aprilie, sovieticii intră în Berlin. Hitler se sinucide. El îi desemnase ca succesor pe marele amiral Karl Dönitz. Acesta își mută cartierul general la Flensburg [port la Marea Baltică]. Împreună cu consilierii săi, decide să continue lupta împotriva sovieticilor și să încheie capitulări separate cu adversarii occidentali. Trebuie cîștigat timp pentru a reduce spre vest cea mai mare parte a trupelor germane.

La 30 aprilie unii conducători ai acestor trupe își fac cunoscută intenția de a capitula. La 2 mai, Montgomery (Grupul 21 armate) intră în Lübeck. Noul șef al marinei germane, amiralul Hans-Georg von Friedeburg, pleacă la 3 mai la cartierul general al

lui Montgomery, instalat la sud de Hamburg, pentru a prezenta predarea „pur militară” către britanici a armatelor germane din nord-vestul Germaniei. Montgomery cere predarea tuturor navelor de război și comerciale: ele nu trebuie sabordate. După o discuție înflăcărată, convenția de capitulare este semnată la 4 mai, într-un cort. Dönitz îi cere lui Friedeburg să-și continue misiunea pînă la Reims, pentru a le prezenta americanilor o capitulare analogă.

Capitulările separate corespund dorințelor lui Dönitz de a nu accepta decît o capitulare în vest. Dar Eisenhower nu înțelege astfel lucrurile. Anunțîndu-i pe sovietici că se pregătește să-i primească pe germani, precizează că nu va accepta nici o capitulare tactică, ce nu ar cuprinde toate fronturile. Hotărâște de asemenea că nu va primi nici un plenipotențiar german, înainte de semnarea efectivă a capitulării. Pe 5 mai, von Friedeburg ajunge la Reims unde, din februarie, Eisenhower și-a instalat punctul de comandă înaintat al SHAEF (Supreme Headquarters Allied Expeditionary Forces). Friedeburg are misiunea de a pune la punct termenii capitulării forțelor germane pe frontul occidental. De partea Aliaților, negociatorii sînt generalii Walter Bedell-Smith, șeful statului major al armatelor aliate, și Kenneth Strong, șeful serviciului de informații al SHAEF.

Încă din iulie 1944, au fost adresate statului major interaliat proiecte ale actului de capitulare, elaborate de Comisia consultativă pentru Europa și aprobate de reprezentanții Statelor Unite, Marii Britanii și U.R.S.S. Dar, în mai 1945, au survenit elemente noi. De la sfîrșitul anului 1944, Franța face parte din Comisie și cere să fie considerată unul dintre semnatori. La 1 mai, această cerere este acceptată: Franța este inclusă printre semnatori. Dar Comisia nu decide care anume versiune a actului de capitulare trebuie utilizată. De unde și confuzia ce domnește la SHAEF, în ziua de 4 mai.

Într-o mică școală din Reims

După o consultare între Bedell-Smith și John Winant, am-

basadorul american în Marea Britanie, la 5 mai se ia hotărîrea să fie folosită cea mai scurtă versiune a documentului, elaborată de SHAEF; se urmărește ca astfel să se obțină, fără nici o aminare, acceptarea din partea dușmanului. Winant manifestă nelinește. El sugerează ca documentului să-i fie

adaugat un articol 4, pentru a menționa că termenii acestuia nu exclud folosirea unui act de capitulare mai complet.

După 20 minute, tratativele se potînesc la un punct precis al actului de capitulare: din momentul în care va intra în vigoare, soldații germani se vor considera prizonieri pe loc,

¹ Reproducem acest articol, cu titlul și subtilurile redacției noastre și într-o formă prescurtată, din revista franceză *L'histoire*.

² Magazin istoric, nr. 8/1982.

fară drept de a se deplasa. Bedell-Smith prezintă germanilor hărți de război, pe care atacuri imaginare sînt reprezentate prin mari săgeți roșii. Friedeburg cere să li se permită soldaților germani să se predea armatelor aliate de pe frontul de vest. Bedell-Smith respinge cererea, solicitînd o predare simultană. Friedeburg obiectează că nu are investiturile necesare pentru a semna un asemenea act, la care replica lui Bedell-Smith este că el trebuie să fie investit cu puteri depline de către Dönitz, dacă nu, acesta din urmă să-i trimită la Reims conducători ai armatei germane investiți cu puteri depline, pentru a semna o predare completă.

Friedeburg îl contactează pe Dönitz, care decide să-l trimită la Reims pe generalul Alfred Jodl, șeful statului major general al armatei germane, care se opune cu violență unei capitulări generale. Înarmat cu noi instrucțiuni, Jodl sosește la Reims pe 6 mai; în această zi, o nouă întîlnire îi reunește pe Jodl, Friedeburg, Bedell-Smith și Strong. Jodl face următoarea propunere: capitularea să aibă loc în doi timpi: o fază în timpul căreia mișcările de trupe sînt posibile și alta în care acestea sînt interzise. Germanii, care vor să determine trecerea în liniile anglo-americane a cît mai multor soldați și civili, propun să semneze actul de capitulare marți, 8 mai, dimineața, și să aibă la dispoziție 48 ore pentru intrarea în vigoare a ordinului de încetare a focului.

În locul oricărui alt răspuns, Eisenhower amenință să sisteze negocierile, să închidă tot frontul aliat și să nu mai accepte nici un refugiat german în liniile aliate. Atmosfera este încordată. Jodl telegrafiază la Flensburg că nu vede altă ieșire decît semnarea sau haosul. Revoltat de intransigența lui Eisenhower, dar impresionat de schimbarea de atitudine a lui Jodl, Dönitz își dă acordul și îl autorizează pe Jodl să semneze. Germanii obțin totuși o concesie: ostilitățile trebuie să înceteze pe toate fronturile în 48 ore, adică la 8 mai orele 23.01, ora Europei centrale.

La solicitarea reporterilor, Eisenhower arată stilourile (așezate în formă de V), cu care s-a semnat actul capitulării necondiționate (jos)

În plină noapte, semnarea are loc într-o mică școală profesională din cărămizi roșii din Reims, unde ofițeri, generali de infanterie și șaptesprezece corespondenți de război îi înconjură pe semnatari. Pereții încăperii, de un albastru deschis, sînt acoperiți cu hărți, tablouri statistice și grafice de toate felurile. Un tablou al pierderilor aliate în vest menționează un total de peste 600 000 oameni, dintre care 130 000 morți. Un termometru, montat pe fondul unor cruci încirgite, înfățișează valul crescînd de prizonieri germani, aflați în mîinile

Aliatilor. Sala gemă de cabluri, aparatul electric, camere de luat vederi și proiectoare.

Nici sigilii, nici panglici

Pentru a-și ușura munca, fotografii împing masa cea mare într-un colț al încăperii. Această regie îl irită pe Eisenhower, care protestează: „Este un adevărat decor de Hollywood!”. Butcher, aghiotantul său, veghează asupra stilourilor semnăturii, oferite de Ken-

neth Parker, un vechi prieten al lui Ike. El își propune să restituie stiloul plăcut cu aur lui Parker și îi rezervă președintelui Statelor Unite un stilou din aur. Și pentru Churchill? întreabă Butcher. La sfârșit, aghiotantul va înlocui stiloul folosit de Jodl cu al său.

Participanții iau loc pe cele două laturi ale mesei lungi, din lemn. De partea germană, Jodl, Friedeburg și generalul Wilhelm Oxenius. Bedell-Smith prezidează ceremonia, având la dreapta sa pe amiralul englez H.M. Burrough și la stînga pe generalul Ivan Susloparov, șeful misiunii militare sovietice. Strong joacă rolul de interpret. Un aviator american și un aviator englez, generalii Carl Spaatz și J.M. Robb, generalul englez Sir Frederick Morgan completează latura Aliatilor la masă. Generalul François Sevez, care-l reprezintă pe Juin¹, șeful statului major al Apărării naționale, a fost invitat în ultimul moment. La 4 mai, de Gaulle îl desemnase pe de Latre² pentru a semna în numele Franței, dar de Latre este prea departe și de Gaulle se străduiește să-l consoleze: „La urma urmei, cred că e mai bine să fii învingător, decît semnatar”.

Bedell-Smith îi întreabă pe germani dacă sînt gata să semneze; aceștia răspund afirmativ. Jodl semnează cele două documente pe care le are în fața, care sînt apoi semnate de Bedell-Smith, în numele comandantului-șef, și contrasemnate de Susloparov, în numele comandamentului sovietic, și de generalul Sevez, în calitate de martor. Nici sigilii, nici panglici. Actul este un document

trust: un text dactilografiat în cinci paragrafe, cu semnături.

Se rostete un singur discurs: al lui Jodl, care declară că poporul german este încrezător în generozitatea învingătorilor. Odată încheiată ceremonia semnării, Jodl este introdus în biroul lui Eisenhower, care îl întreabă dacă a înțeles bine toate stipulațiile actului și îi spune că va răspunde de punerea în practică a acestuia. Urmează felicitările și fotografiile. La cererea fotografilor, Eisenhower agită în aer stilourile, în formă de V, înainte să facă înregistrări la radiodifuziune și la cinema. Rămîne să fie difuzată știrea. Fiecare propune formularea sa, mai lungă sau mai puțin lungă și alambicată, toate însă grandilocvente. În cele din urmă, la orele 3.24 Eisenhower telegrafiază șefilor anglo-americani: „Misiunea forțelor aliate este îndeplinită, 7 mai 1945 orele 2.41 (ora locală)”. El notifică, de asemenea, știrea comandamentului sovietic.

Eisenhower are permanent grijă să nu-i indispuină pe sovietici, care se manifestă prin mesaje repetate: nici să nu intre în discuție o capitulare limitată la frontul occidental; să nu fie date anunțuri premature, înainte de coordonarea acțiunilor cu sovieticii.

La 6 mai, Eisenhower întreabă comandamentul sovietic dacă dorește să extindă sau să modifice termenii actului de capitulare, să organizeze o altă ceremonie a semnării și să participe la o eventuală ratificare. În răspunsul său, generalul Antonov, șeful statului major al armatei sovietice, face observația că Dönitz încită trupele germane să reziste

armatei sovietice, ceea ce conduce la gîndul că Dönitz vrea să realizeze o încetare a ostilităților în vest și să continue războiul în est. El cere modificări în forma documentului și insistă ca semnarea să aibă loc la Berlin, și nu la Reims. Stalin consideră că semnarea la Berlin simbolizează rolul preponderent al Uniunii Sovietice în lupta împotriva Germaniei hitleriste. Din această cauză, semnarea trebuie să aibă loc în prezența lui Jukov, conducătorul victorios, și la Berlin, de unde a pornit agresiunea fascistă.

Pentru ceremonia de la Berlin, Eisenhower decide să fie reprezentat de către adjunctul său, mareșalul aerului Tedder, însoțit de o delegație formată din generalii Spaatz, Strong, Bull, de Latre de Tassigny și amiralul Burrough. Din partea germană plenipotențiarii sînt Wilhelm Keitel, Hans-George Friedeburg și Paul Stumpf, care reprezintă Wehrmachtul, Kriegsmarine și, respectiv, Luftwaffe.

Avioanele care transportă delegațiile occidentale nu ajung prea ușor pe aerodromul Tempelhof. Pentru a merge la cartierul general al lui Jukov, situat în cartierul berlinez Karlshorst, o periferie estică a orașului, delegații străbat Berlinul aflat în ruine. Practic, toate clădirile sînt marcate de urmele luptelor. Din cînd în cînd, se aud zgomote de explozii. De Latre își însemnează: „sirurile jalnice de femei, copii și bătrîni buimăciți, stînd la cozi interminabile, înarmați cu recipiente dintre cele mai felurite, pentru a căpăta un pic de

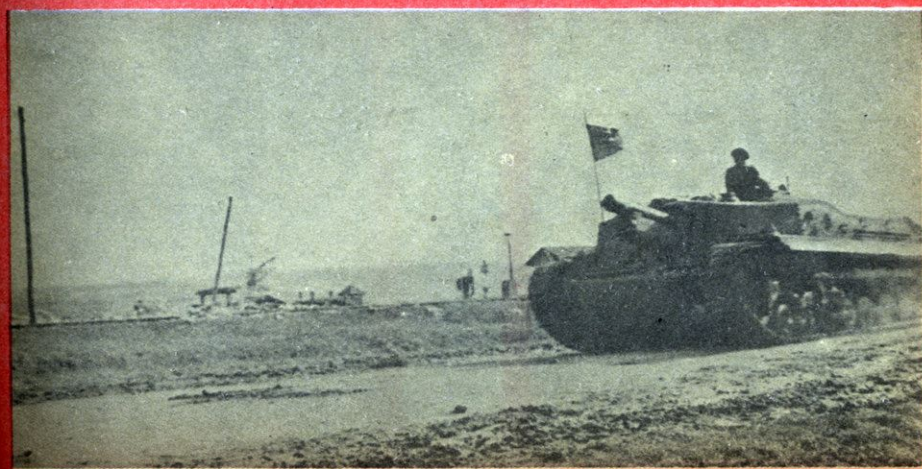
¹⁻² Magazin istoric, nr. 6-9/1988; 12/1989, 1/1990.

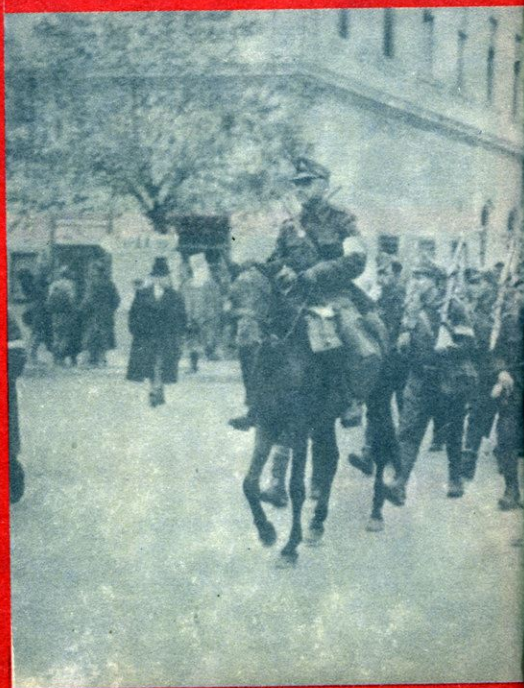
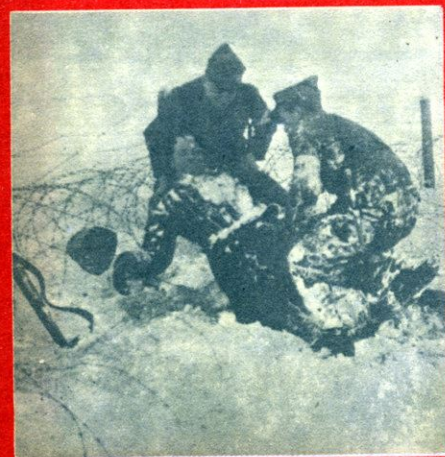
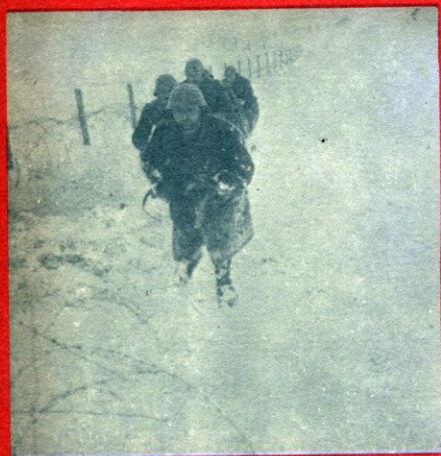
(Continuare în p. 60)

PLANSELE NOASTRE

„Ziua cea mult așteptată a Victoriei a sosit... Sacrificiile voastre, vitejia voastră, faptele voastre legendare de arme, săvîrșite pe cîmpul de luptă..., nu au fost zadarnice” (Ordinul de zi nr. 88 al ministrului de război al României, din 9 mai 1945).

- ① Ostași români în timpul luptelor pentru eliberarea Ungariei, Austriei (jos)...
- ② ③ ...și Cehoslovaciei
- ④ 23 august 1945: trupele române victorioase defilează pe sub Arcul de triumf (Din cronică Victoriei, p. 18)

MAREȘALUL JUKOV POVESTEȘTE

Numele mareșalului Gheorghe Konstantinovici Jukov este invariabil asociat cu victoria popoarelor sovietice asupra Germaniei hitleriste. Amintiri și reflecții, lucrarea sa memorialistică (tradusă și în limba română), a apărut în 27 țări, în 18 limbi, prima dată fiind publicată în Uniunea Sovietică, în 1969. De atunci, cartea a cunoscut nouă ediții în limba rusă, însumând un tiraj total de șase milioane exemplare. De curind, în Editura „Novosti”, a apărut culegerea Mareșalul Jukov, comandantul de oști și omul, care strânge amintirile unor rude, scriitori, tovarăși de arme care l-au întâlnit în diferite perioade de viață pe mareșalul Jukov, carte ce, din diferite motive, nu a putut fi publicată până acum.

Simultan, „Politizdat” a publicat lucrarea Mareșalul Jukov, așa cum ni-l amintim, semnată de scriitorii K. Simonov, S. Smirnov, E. Vorobiov, V. Sokolov, E. Dolmatovski, V. Peskov ș.a.

Cotidianul Moskovskie novosti nr. 19, din 8 mai 1988, publică scrisoarea adresată de mareșal scriitorului V. Sokolov, la 2 martie 1964, scrisoare ce face parte din culegerea mai sus-amintită. Reproducem și noi acest text, el fiind consacrat perioadei atât de controversate de la începutul războiului, cind sistemul de conducere dictatorial și miopia politică ale lui Stalin au provocat sovieticilor ireparabile și uriașe pierderi.

Aprilie 1945.

Cîteva ore la comandamentul frontului

În anii celui de-al doilea război mondial, autorul acestui text a fost corespondent de front al ziarului Krasnaia zvezda. Alături de trupele combatante, Pavel Ivanovici Troianovski a participat la luptele de lângă Moscova și de la Novorosiisk, de la Kursk și din Bielorusia. Ziua Victoriei l-a găsit la Berlin. Despre toate cele trăite de el în acel an, despre vitejia ostașilor sovietici, Troianovski relatează în cartea sa de memorii Pe opt fronturi, apărută la Moscova, în Editura militară, carte din care Magazin istoric reproduce cîteva pagini, cu titlul și subtitlurile redacției.

„Mai așteptați“

Înainte de război comisarul poporului pentru apărare și Marele stat major i-au rugat în mai multe rânduri pe Stalin, pe Molotov și pe Vorosilov să examineze proiectele de documente privind organizarea Comandamentului suprem, precum și a punctelor de comandă ale Comandamentului suprem și ale conducerii fronturilor și regiunilor militare din interior. Dar, de fiecare dată, ni se răspundea: „Mai așteptați cu aceste chestiuni“, iar K.E. Vorosilov era în general împotriva oricăror planuri de război, temându-se că ele pot ajunge la spionajul inamic. Nimeni nu-i putea scoate din cap această stupiditate.

Așa se face că Marele cartier general a fost creat la 23 iunie 1941, adică în a doua zi de război. Abia la 10 iulie, printr-o hotărâre a Comitetului de Stat pentru apărare, constituit la 30 iunie, s-au înființat înalte comandamente pe direcțiile nord-vest, vest și

sud-vest. În aceeași zi, Marele cartier general a fost transformat în Cartierul general al Comandamentului suprem, Stalin devenind comisar al poporului pentru apărare și președinte al Comitetului de stat pentru apărare. Când a început războiul, am fost nevoiți să exercităm conducerea de la locurile noastre de muncă din timp de pace, neadaptate la condițiile și necesitățile războiului.

Pînă la 10 iulie, comandant suprem și președinte al Marelui cartier general a fost Semion Timoșenko, dar el era comandant suprem *de jure*, pentru că *de facto* era Stalin. Fără aprobarea lui Stalin, Timoșenko nu putea da trupelor nici o dispoziție de principiu. Stalin se amesteca oră de oră în mersul evenimentelor, în munca comandamentului suprem. Ne chema pe Timoșenko și pe mine la Kremlin de cîteva ori pe zi, era extrem de nervos, ne ocăra și astfel nu făcea decît să dezorganizeze munca, și așa insuficient organizată, a înaltului coman-

dament în acele împrejurări complexe.

La 9 iulie 1941 eu am raportat unor membri ai Biroului politic despre necesitatea ca Stalin să devină nu numai *de facto*, ci și *de jure* comandant suprem, întrucît dualitatea existentă în înaltul comandament se putea repercuta catastrofal asupra soartei patriei. A doua zi am fost chemați la Comitetul de stat pentru apărare, unde ni s-a comunicat hotărîrea privind crearea Cartierului general al Comandamentului suprem și numirea lui Stalin în funcția de comandant suprem și comisar al poporului pentru apărare.

Totodată, s-a hotărît mutarea Cartierului general și a Marelui stat major din vechile sedii de dinainte de război în sediile punctului de comandă al apărării antiaeriene. Această măsură stînjenea activitatea punctului de comandă al apărării antiaeriene, dar altă soluție nu exista, deocamdată. Pentru adăpostire în caz de atac al aviației, a fost afectată o parte din

Luind cu asalt... un refuz politicos

În dimineața zilei de 30 aprilie 1945 am fost chemat la mareșalul G.K. Jukov¹. Am pornit grăbit către el. Aplecat deasupra biroului, Gheorghi Konstantinovici mi-a răspuns la salut, fără să ridice capul. Apoi mi s-a adresat:

— Deci, tovarășe Troianovski, fiindcă n-ai obținut acordul meu pentru o întrevvedere, ai acționat — se pare — via Moscova. Nimic de zis, tenacitatea merită lăudată... Ca să fiu scurt, o instanță înaltă m-a rugat să primesc pe corespondentul principal de la *Krasnaia zvezda*...

De fapt, cum stăteau lucrurile? Încă din momentul numirii mareșalului G.K. Jukov (noiembrie 1944) în postul de comandant al Frontului 1 bielorus, corespondenții mai multor ziare centrale sovie-

tice încercaseră de repetate ori să intre la el pentru interviuri. Dar, de fiecare dată, primiseră un refuz politicos. Atunci îmi venise ideea să încerc să ajung la mareșal trecînd... prin Moscova. Am propus redacției o schiță sau un reportaj despre o zi de lucru a comandantului, prevenindu-l însă pe noul nostru redactor-șef, generalul I.I. Fomicenko, că aveam nevoie de acordul C.C. al partidului și al Direcției politice superioare a armatei. Lui Ilarion Iakovlevici Fomicenko i-a suris propunerea mea și, împreună cu locțiitorul său, colonelul V.P. Moskovski, și-a pierdut cîteva zile cu probleme organizatorice. A urmat telefonul de la Moscova către mareșal...

— Nici nu încapе vorbă de o zi întreagă. De altfel, nici măcar o jumătate de zi nu pot petrece cu dumneavoastră, mi-a spus Gheorghi Konstantinovici. În general, nu cred că voi avea timp să vă

răspund la întrebări... Din discuția cu Moscova am înțeles însă că în *extremis* ne-am putea limita la situația să-mi stați pur și simplu în preajmă. De fapt, este și modul care-mi convine. Deci, ne-am înțeles: stați lângă fereastra aceea. Și încercați să nu mă stînjeștiți cînd lucrez. Sîntem în momente foarte fierbinți...

Într-adevăr, nici nu am apucat să-mi fac primele însemnări în blocnotes despre ambianța din cabinetul mareșalului, că a sunat telefonul special.

— Pregătiți atacul asupra Reichstagului? — a întrebat G.K. Jukov, imediat ce a ridicat receptorul.

Am dedus că îl sunau de la Armata 3 de izbire.

— Grăbiți-vă, tovarășe Kuznetsov². Berzarin³ se află

² În anii Marelui război pentru apărarea patriei, generalul-colonel Vasili Ivanovici Kuznetsov (1894-1964), combatant și în primul război mondial, și în războiul civil, luptase la Stalingrad, în cadrul fronturilor 3 ucrainean și 1

¹ Magazin istoric, nr. 7-8/1969
5/1970.

spațiul metroului.

Din punct de vedere juridic, Cartierul general era conceput ca un organ colectiv al Comandamentului suprem. În realitate însă, Stalin nu a convocat niciodată Cartierul general în componența sa completă. Pentru examinarea problemelor, el îi chema numai pe acei membri pe care considera ei necesar să-i cheme. La începutul războiului, se lucra foarte, foarte greu cu Stalin. În primul rând se descurca prost în mijloacele, metodele și formele de ducere a războiului modern, cu atât mai mult purtat împotriva unui dușman atât de experimentat și puternic ca armata germană.

Toate cunoștințele lui erau la nivel de pur diletantism. Ne-au fost necesare o mare reținere și capacitatea de a raporta scurt situația și propunerile noastre. Trebuie să-i recunoaștem lui Stalin meritul de a fi muncit asiduă în însușirea artei militare. Pentru a studia mai profund situația de pe fronturi, Stalin practica adeseori chemarea

delegaților Marelui stat major, care îi raportau amănunțit despre mersul evenimentelor.

Trebuie să spun că Stalin subaprecia însemnătatea și rolul Marelui stat major în războiul modern, ca organ de lucru unic și deosebit de important al Comisariatului poporului pentru apărare și al Marelui cartier al Comandamentului suprem. Marele stat major era totodată singurul organ de lucru în mâinile comandamentului suprem.

Cele trei înalte comandamente create la 10 iulie 1941 (Voroșilov, Timošenko, Budionni) nu s-au justificat. Stalin le-a înființat în pofida opoziției noastre. Credea probabil că va reuși, cu ajutorul lor, să asigure conducerea operațiilor militare, dar cele trei organisme s-au dovedit o suprastructură birocratică inutilă.

Din august 1942 Stalin a

Mareșalul Jukov scriindu-și memoriile

În p. 33; Piața Roșie, 9 mai 1945; bucuria victoriei

deja în Cancelaria Reichului... Și nu uitați că mine este 1 Mai... Nu vă fie milă de obuze și mine. Mai bine folosiți aruncătoarele de mine grele. Aștept comunicări mai plăcute...

A intrat generalul-colonel V.I. Kazakov¹. Dînd cu ochii de mine, mi-a zîmbit. Știa despre scrisoarea mea către Moscova... V.I. Kazakov și-a desfășurat harta și a început

bielorus, în calitate de comandant de armată.

³ Generalul-colonel Nikolai Erastovici Berzarin (născut în 1904) a participat la luptele pentru apărarea Leningradului, la operațiile Iași-Chișinău, Vistula-Oder, Berlin. A murit la 16 iunie 1945, într-un accident de automobil.

¹ Vasili Ivanovici Kazakov (1898-1968), mareșal de artilerie din 1955, a participat la Revoluția din februarie 1917 și la războiul civil (1918-1920), în calitate de comandant de baterie în anii celui de-al doilea război mondial, a comandat artileria pe fronturile Stalingrad, Don, centru, bielorus și 1 bielorus; a luptat la Moscova și Kursk, a luat parte la asaltul asupra Berlinului.

să raporteze unde fuseseră redислоcate unitățile de artilerie de calibre deosebite. Mareșalul l-a ascultat în tăcere, apoi i-a spus:

— E nevoie de mai mult foc aici, asupra Cancelariei. Dacă e adevărat că Führerul se află acolo, să simtă pe pielea lui ce înseamnă războiul...

După care:

— Întăriți urgent cu două-trei brigăzi intervalele dintre trupele destinate Potsdamului. Pregătiți o lovitură masivă cu toată artileria existentă asupra raioanelor Berlinului care mai sînt încă deținute de fasciști...

Abia a ieșit V.I. Kazakov și a intrat comandantul Armatei 16 aeriene, generalul-colonel de aviație S.I. Rudenko². Și el, a venit cu o hartă, pe care a întins-o pe masa lui G.K. Jukov.

² Serghei Ignatievici Rudenko (*Magazin istoric*, nr. 5/1981) se afla atunci la comanda Armatei 16 din componența Frontului 1 bielorus.

— Dispoziția dumneavoastră este îndeplinită, tovarășe mareșal, a raportat S.I. Rudenko. Peste o jumătate de oră, grupări speciale de avioane vor efectua un atac cu bombe asupra obiectivelor sectorului central al Berlinului.

— Trupele au fost înștiințate?

— La ora 7.00 dimineața i s-a adus la cunoștință lui Malinin³...

Din nou a sunat telefonul special.

— Da. Eu sînt, Mihail Efimovici... Așa... Așa... Asta e rău. Nu duceți tancurile la pieire. Nu lăsați nici unul fără automate și genști. Aveți grijă, tovarășe Katukov⁴, o să cer o socoteală exactă, să nu avem pierderi inutile!

³ Generalul de armată Mihail Sergheevici Malinin (1899-1960) era șef de stat major al Frontului 1 bielorus.

⁴ Mareșalul de artilerie M.E. Katukov (n. 1900) comanda din ianuarie 1943 Armata 1 tancuri de gardă (*Magazin istoric*, nr. 7/1988).

adoptat o alta metodă de conducere. Eu am fost numit loctiilor al comandantului suprem și prim loctiitor al comisarului poporului pentru apărare. Cu puțin timp înainte, șef al Marelui stat major fusese numit A.M. Vasilevski. După dezbaterile amănunțite în Cartierul general a situației și a planurilor de acțiune ale trupelor noastre, în toate direcțiile principale au fost trimiși reprezentanți ai Cartierului general al Comandantului suprem: eu, A.M. Vasilevski, N.N. Voronov și S.K. Timoșenko. De obicei, planurile de operații se dezbăteau la Cartierul general într-un cerc restrins. În afară de Stalin, participam permanent eu și A.M. Vasilevski. Apoi, la Cartierul general chemam pe comandantul fronturilor, pentru a-și expune păreri.

O latură extrem de negativă a lui Stalin în decursul întregului război a constat în faptul că — cunoscând slab partea practică a pregătirii operației de front, armată și pe trupe — stabilea termene

absolut nerealiste. Ca urmare, multe operații demarau din start prost pregătite, așa încât trupele sufereau pierderi nejustificate, iar operațiile „se stingeau”, fără a-și fi atins țelurile.

Deseori, eu și Vasilevski a trebuit să ieșim la raport în problema cerințelor nerealiste ale comandantului suprem și să ascultăm cuvintele jignitoare ale lui Stalin¹.

¹ Într-un alt text parvenit redacției noastre prin intermediul agenției de presă „Novosti”, mareșalul G.K. Jukov notează: „Începutul războiului m-a surprins în funcția de șef al Marelui stat major. În acel timp, atmosfera de lucru în Marele stat major era deosebit de grea. Mereu rămâneam în urmă, mereu întârziam, luam hotărâri tardive, inoportune, în cele din urmă, Stalin mi-a pus direct întrebarea:

— De ce întârziem în permanență? I-am răspuns, tot fără colicuri, că în sistemul de lucru instaurat la noi nici nu poate fi altfel.

— Ca șef al Marelui stat major, primesc prima sinteză la orele 9. În funcție de cuprinsul ei, se impun măsuri urgente. Dar eu nu pot face aceasta singur. Îi raportez lui Timoșenko. Dar nici comisarul poporului nu poate lua hotărârea. Sintem dator să vă raportăm dumneavoastră. Să venim la Kremlin și să așteptăm să fim primiți. Pe la orele 13-14 dumnea-

voastră luați hotărârea. Noi ne înapoiem apoi, întocmim și expedim ordinul la trupe. Într-un timp situația s-a schimbat deja. Am vrut, de pildă, să menținem o localitate, să zicem Ivanovka, să dirijăm acolo trupe. Dar germanii au și ocupat-o. Sau am intenționat să retragem trupele noastre dintr-o anumită localitate. Într-un timp, germanii au înconjurat-o și au izolat-o. Într-o moment cind primim informațiile ce impun hotărâri imediate și hotărârea pe care o luăm trec 7-8 ore. În acest timp tancurile parcurg 40-50 kilometri, iar noi, după ce am primit noile date, luăm o nouă hotărâre cu care din nou întârziem.

I-am raportat lui Stalin că acest sistem de comandă în două trepte este inadmisibil.

— Fie că eu, ca șef al Marelui stat major, trebuie să-i raportez lui Timoșenko, iar acesta, fără să se mai coordoneze cu altcineva, să ia imediat hotărârea, fie toate problemele vi le raportează direct dumneavoastră, astfel încât aceste hotărâri să le luați imediat dumneavoastră. Altfel vom continua să avem întârzieri.

Până la sfârșitul lunii iulie, caracterul greșit al acestui sistem și urmările fustele ale tergiversărilor l-au devenit clare și lui Stalin. Timoșenko a fost numit comandant al Direcției de Vest, iar sarcinile de comandant suprem și le-a asumat Stalin. Odată cu lichidarea verigii intermediare, activitatea a căpătat un caracter mai normal și mai operativ. În plus, starea de uluire, în care ne-am aflat în primele zece zile de război, s-a atenuat într-o măsură oarecare. Evenimente grave au avut loc și în continuare, dar ne-am obișnuit cu ele din punct de vedere psi-

Privire cu reproș

În acest timp, Rudenko, după ce i se făcuse semn că se putea retrage, plecase. Gheorghii Konstantinovici, aruncând o privire la ceas, mi-a spus:

— O să am niște lungi discuții cu Moscova... Așa că mergeți deocamdată... la agenții de informații, de pildă; puteți vorbi acolo cu prizonieri interesați. Au mulți... Iar peste vreo 40 minute veniți înapoi la mine, fără să mai raportați...

Cind m-am întors, peste 40 minute, la G.K. Jukov l-am găsit pe comandantul serviciilor frontului, generalul N.A. Antipenkô. Generalul îi raporta comandantului despre aprovizionarea populației Berlinului cu alimente.

Au venit apoi muncitorii de la căile ferate. După ei, gene-

ralul-colonel N.E. Berzarin, numit nu de mult comandant al Berlinului. Jukov l-a intimpinat în mijlocul încăperii, l-a îmbrățișat. M-am uitat la mareșal și nu mi-a venit a crede ochilor. Fața i se înmuiașe. Un zîmbet cald luase locul expresiei autoritare.

— Luați loc, Nikolai Erastovici, vă rog.

Și s-au așezat amândoi la masa mare. N.E. Berzarin a început să raporteze despre nevoile Berlinului și despre cum intenționa el să le satisfacă. Electricitatea: Apa. Spitalele militare și civile. Copiii fără adăpost. Și, bineînțeles, problema aprovizionării. Problema acută!

După modul cum îl asculta Jukov pe Berzarin, după cum se uita la el, după tonul cu care i se adresa, puteai să-ți dai seama, fără nici o greutate, că mareșalul îl aprecia

și îl respecta pe comandantul Armatei 5 de izbire. Cind și-a luat rămas bun de la el, mareșalul i-a spus totuși:

— Nikolai Erastovici, nu uita că ești în primul rind comandantului unei armate și că în fața ei stai sarcini mari...

— Nu vă faceți griji, Gheorghii Konstantinovici, Armata 5 de izbire își va îndeplini la timp și cu cinste misiunile!

— O singură întrebare, tovarășe mareșal, numai o singură întrebare, am intervenit eu, cind N.E. Berzarin, a ieșit. De ce l-ați numit pe Berzarin, și nu pe altcineva, comandant al Berlinului?

Jukov s-a uitat la mine, mi s-a părut, cu reproș. Adică ce întrebare era asta? Totuși, mi-a dat răspuns.

— Din punctul meu de vedere, Berzarin este omul cel mai potrivit în acest post de

După bătălia de pe Volga, mai ales după zdrobirea dușmanului în arcul de la Kursk, Stalin și-a însușit destul de bine experiența de ducere a războiului¹.

hologic și am căutat să îndreptăm situația, pornind de la realitatea creată².

¹ „Stalin era un om complicat, contradictoriu, dar foarte inteligent. În timpul războiului, în probleme strategice s-a descurcat prost, dar inteligența, logica gândirii, cunoștințele generale, tenacitatea i-au adus bune servicii, așa încît în a doua perioadă a războiului, după Stalingrad, era la locul lui în funcția de comandant suprem. Îmi placea că în activitatea Cartierului general nu vedeam trăgăneli birocratice, problemele se rezolvau pe loc. Dar în prealabil el studia problema sau planul viitoarei operații sub toate aspectele. Cerceta atent datele ei, chema oamenii la el, pe specialiștii militari, iar la sedință venea bine înarmat. Nu suporta superficialitatea, aproximările. Știa să primească și obiecții. Nu-i adevărat că nu se putea obiecta în fața lui, eu am obiectat, am argumentat, și nu o dată! Iată, de pildă, am discutat cu el în contradictoriu despre operația din zona Elna. Planul meu era: lovitură principală din stînga, iar din spatele frontului să aducem rezerve.

— Ce nevoie ai de rezerve aici? m-a întrebat. În războiul civil n-am luptat așa³.

N-am fost de acord. Am discutat, și iar am discutat.

răspundere. Este un bun comandant militar, un priceput administrator. Aș adăuga farmecul lui personal, capacitatea de a fi întotdeauna ponderat, rara abilitate de a se înțelege cu oamenii...

Un nou telefon special.

— Jukov la aparat... Da, te-am recunoscut, Vasili Ivanovici. Ce? Unități ale lui Pe-revertkin pe drumul spre Reichstag? Bine! Rezistență puternică? Da tu ce credeați, că fasciștii or să-ți servească Parlamentul lor pe farfuriu-aroară?... Nu-i da inamicului o clipă de răgaz, atacă tot timpul! În sălile Reichstagului pot avea un bun efect grenadele antitanc, luminările fumigene, aruncătoarele de flăcări... Dar steagul?... Bine! Vă uez succes!

² Momentul intrării trupelor sovietice în Berlin este văzut diferit de comandanții militari. În 1964, de pildă, în revista *Oktabr*, au apărut amintirile mareșalului Ciukov *Sfîrșitul celui*

„Bine, bine, du-te, fie cum vrei, dar răspunzi cu capul!..”

A doua zi, după operație, m-a sunat: „Cum e?”

— Totul e în ordine, i-am răspuns. A fost de acord și cu planul meu pentru bătălia Moscovei, și cu cel de la Stalingrad. În general, după Stalingrad avea încredere totală în mine și nu mă mai încurca. Despre toate acestea am să scriu. Încă nu știu cum, dar Stalin trebuie privit sub două planuri: rolul său în timpul războiului, în calitate de comandant suprem, și caracterul lui contradictoriu, impulsivitatea și cruzimea. S-a spus că n-a știut nimic despre represiunile din anul '37 — asta nu-i adevărat. Știa...

...În '37 așteptam în fiecare zi să fiu arestat. Îmi pregăsisem geamantanul cu schimburi. Fuseseră luați toți colaboratorii mei apropiați. Deci cum de-urgeau lucrurile? Soarta oamenilor

În memoria populară Gheorghe Konstantinovič Jukov este asociat cu chipul creștinesc al Sfîntului Gheorghe cel biruitor, învingătorul balaurului. Jukov stă alături de Aleksandr Nevski, Dmitri Donskoi, Aleksandr Suvorov, Mihail Kutuzov...

S-au scris zeci de cărți, s-au făcut filme documentare și artistice despre rolul său în al doilea război mondial. El a comandat trupele ce l-au oprit pe germanii lângă Moscova, rolul său a fost covârșitor în cotitura din evoluția războiului care a avut loc la Stalingrad, precum și în alte bătălii.

Jukov a semnat actul de capitulare a Germaniei, el a primit onorul la parada victoriei din Piața Roșie. Popularitatea sa a atins cote care au provocat nemulțumirea unor „deținători ai puterii”. Dar Jukov nu se gîndea la putere, el și-a îndeplinit cu strălucire misiunile militare, dar, ca și Suvorov, a fost trimis în exil.

Despre „dizgrația” sa și șederea la Odessa și Sverdlovsk, Jukov a spus odată: — Căzu la invidie pe gloria mea, invidie înreținută permanent de Beria. Mi s-a amintit și capacitatea de a-ți fi ripostat lui Stalin. Dar, relativ la Stalin, eu mi-am șters din memorie această jignire. El a făcut cîțiva pași de împăcare, m-a numit membru al C.C. al P.C.U.S., m-a trimis cu Molotov în Polonia, cred că vroia să mă facă și ministru al apărării, dar n-a mai apucat. Moartea l-a împiedicat.

— Dar Hrușciov de ce v-a îndepărtat din funcția de ministru al apărării? — a fost întrebat Jukov.

— Acestea se temea pur și simplu de concurență. A fost un moment cînd s-a clătînat, iar eu l-am asigurat sprijinul armatei. El atunci mi-a mulțumit sincer, dar a tras și concluziile: dacă, într-o bună zi, vreau să-l iau locul? Niciodată nu mi-am dorit puterea de stat. Eu sînt militar, armata este principala mea preocupare.

Jukov nu știa să mintă, de aceea memoriile lui reprezintă o copie veridică a istoriei. Cartea scrisă de el a fost citită cu invidie de Nikita Hrușciov și Leonid Brejnev. Fiecare dintre ei avea pretenția la locul lui în istoria celui de-al doilea război mondial. În carte s-au incușat interesele multor forțe și persoane politice. Abia acum, cînd ne aflăm la aproape o jumătate de secol de la evenimentele, iar ambițiile personale ale oamenilor politici au cedat locului analizei lucide, putem privi liniștiți la război și pace cu ochii lui Gheorghe Jukov.

(Agenția de presă „Novosti” pentru Magazin istoric)

de-al treilea Reich [publicate ulterior în volum și traduse și în limba română]. „Acolo — va spune mareșalul Jukov într-o discuție purtată cu o zi-rista în anul următor, 1965 — Ciukov afirma că Berlinul putea fi cucerit încă din februarie 1945 și astfel ar fi fost redus simțitor numărul victimelor. Asta scrie Ciukov! — și Jukov s-a crispat tot. Timbrul l-a devenit metallic. Cum de nu înțelegea oare că în acea etapă a războiului situația strategică cerea un răgaz pentru organizarea operației decisive și finale a Berlinului? I-am răspuns în articolul *Pe direcția Berlin în Voenno-istoriceski jurnal*. Articolul, pe care mareșalul mi l-a trimis să-l citesc, făcea o analiză minuțioasă a situației strate-

Cauzele erorilor

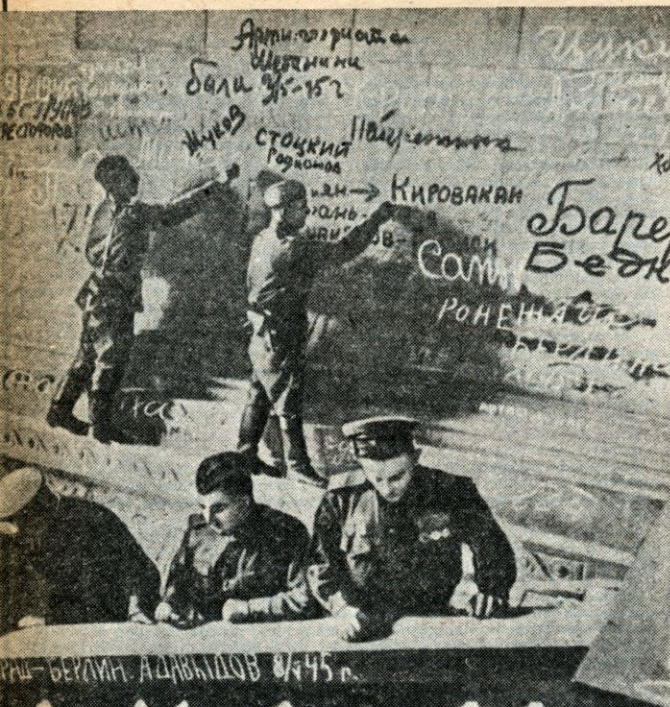
Stalin considera că Germania, fiind angajată în războiul

se hotărâ la masa de prînz sau seara, la cină. Se vorbea despre una, despre alta, se pomeneau nume de oameni... Și deodată Stalin spunea: „Lavrenti, ia măsură! Berta se ridică și merge în camera vecină. Forma un număr de telefon: „Ivanov, Semionov, Stepanov”. Și, în aceeași seară, acești oameni erau ridicați. Cînd a început atacul în preajma Moscovei, două sute-trei sute de oameni din efectivele de comandă se aflau, din 1937, în beciurile Lubiankăi. Mulți nu mai putuseră fi scoși de acolo. Fuseseră împușcați. Pe far front, în acea vreme, detașamentele erau comandate de locotenenți” (*Ogoniok*, nr. 16, aprilie 1988).

Ascultînd această discuție telefonică, am înțeles că nu mai avea nici un sens să rămîn în cabinetul lui Jukov. Trebuia să mă grăbesc spre Armata 3 de izbire. Acolo aveau loc atunci evenimen-

— greșea afirmației lui Ciukov.

— Asemenea interpretări incorecte ale diferitelor operații din Marele război pentru apărarea patriei m-au și obligat să pun mina pe condei în 1958. Am început să-mi adun material” (*Ogoniok*, nr. 17, aprilie 1988).

cu Anglia și Franța, nu putea să-l termine repede. Războiul cu Anglia și Franța, ocuparea unei serii de țări din Europa vor obliga Germania să-și disperseze forțele și mijloacele și o vor epuiza. Pentru a ieși din război și a organiza campania împotriva Uniunii Sovietice, Hitler avea nevoie de mult timp. Hitler și anturajul său nu vor risca să înceapă campania împotriva Uniunii Sovietice. Nu sînt ei atît de proști, spunea Stalin, să poarte război pe două fronturi. În mod sigur, nu uitaseră lecția tristă a primului război mondial.

Stalin și Molotov au fost înșelați cu dibăcie de Hitler. El a reușit să-i sugereze lui Stalin că Germania va rămîne fidelă pactului de neagresiune și că ea nu are de gînd să se războiască cu Uniunea Sovietică. Dimpotrivă, intenționează să trăiască în pace și să sporească masiv achizițiile de petrol, cărbune, cereale și

Autografe ale soldaților sovietici pe zidurile Reichstagului

tele principale. Iar dacă întîrziam... Am mulțumit mareșalului pentru timpul petrecut în cabinetul lui și am cerut permisiunea să mă retrag.

Pe aeroportul Tempelhof

Material pentru reportajul despre o zi de lucru a comandantului frontului era mai mult decît suficient în blocnotesul meu. Comandantul Corpului, generalul S.N. Perevertkin, m-a întîmpinat cu cuvintele:

— Chiar în clipa asta mă gîndeam la Krasnaia zvezda... Sînt aici cei de la Pravda, de la Izvestia, de la TASS, operatori de cinema... Numai reprezentanții ziarului nostru militar lipseau. Totuși, iată că au sosit la timp.

Dimineața devreme, în ziua

de 1 Mai, deasupra Reichstagului flutura steagul roșu, devenit Steagul Victoriei... În noaptea de 8 mai, corespondenții de presă și ai radioului au fost convocați la un membru al Consiliului militar al frontului.

— Germania este înfrîntă, ne-a anunțat generalul-locotenent K.F. Teleghin. Mîine va fi semnat actul de capitulare. La această ceremonie fiecare ziar are dreptul la două locuri: unul pentru corespondent, celălalt pentru fotoreporter.

Mai trebuie oare să spun cît de mult voia fiecare dintre noi să fie prezent la semnarea actului de capitulare necondiționată a Germaniei fasciste! Dar... Pînă la urmă, după ce s-au fixat cei doi de la fiecare publicație, pe mine desemnîndu-mă între ei generalul Teleghin, genera-

lul-locotenent Galadjev S.F., șeful Direcției politice principale, a spus:

— De fapt, veniți mîine la Berlin cu toții. Vedem noi ce facem...

Dimineața era însorită, caldă. Berlinul nu mai părea înecat în fum, reușise să se curețe puțin. În parcuri și scuaruri, apăruseră copii, negustorii își deschisese magazinele. Și, deși berlinezii nu știau nimic despre ziua istorică pe care o trăiau, totuși unii dintre ei ieșiseră pe străzi.

Împreună cu colegul meu Visokoostrovski am mers la amiază la aeroportul principal al Berlinului, Tempelhof. Era sîrbătoare în sufletul nostru. Pur și simplu nu ne venea a crede că sosise ziua atît de mult așteptată!

În fața clădirii aeroportului, staționau zeci de mașini.

alte mărfuri de la noi. Această versiune i-a inspirat încredere lui Stalin. Evoluția evenimentelor a dovedit că el a fost crunt înșelat.

Se poate pune întrebarea dacă Stalin a avut motive obiective pentru erorile sale. Se știe că minuni nu există. Toate fenomenele își au cauzele lor. Personal, am avut nu o dată ocazia să ascult părerea lui Stalin, cel mai adesea cind erau dezbătute în cadrul Biroului politic cererile Comisariatului poporului pentru apărare. El spunea cam așa: „Voi, militarii, să înțelegeți că, în primul rînd, trebuie să ne îngrijim de dezvoltarea rapidă a industriei grele, fără de care nu putem construi cu succes socialismul și nu putem apăra țara. Din aceleași motive, n-am putut pînă acum să alocăm mijloace materiale, în cantități necesare, pentru crearea rezervelor strategice de stat și a stocurilor pentru mobilizare ale armatei și flotei. Acum simțem mai slabi din punct de vedere economic decît Germania, dar războiul pe care îl

duce poate să o istovească serios. Trebuie să menținem cu orice preț pacea și să prelungim coexistența pașnică cu Germania”.

Deseori auzeam aceste cuvinte. În 1939 și 1940 Bielorusia de apus, Ucraina de apus și Basarabia au fost alipite la Uniunea Sovietică. Am dobîndit un teritoriu mare, dar absolut nepregătît de război. Era nevoie de timp pentru a construi linii de fortificații și o mare rețea de aerodromuri, pentru a efectua ample lucrări de construcții de căi ferate și drumuri pentru a realiza o rețea de linii de comunicații și obiective de bază, pentru a pregăti din punct de vedere militar teritoriile ocupate. Toate acestea necesitau mijloace materiale și timp, ceea ce, în mod firesc, nu putea să nu aibă ecou în gîndirea lui Stalin.

Acestea sînt o parte a cauzelor care l-au indus în eroare pe Stalin. Desigur că acum aceste cauze arată altfel decît la timpul acela. Acum totul pare simplu și clar, dar atunci era incompa-

rabil mai complicat să te descurci în evenimentele care se precipitau¹. ■

¹ În același text parvenit prin agenția de presă „Novosti”, Jukov adăuga: „Cînd este vorba de gradul nostru de pregătire în vederea războiului din punct de vedere economic, nu trebuie trecut sub tăcere ajutorul ulterior pe care l-am primit de la Aliați. În primul rînd, bineînțeles, de la americani, deoarece din acest punct de vedere englezii ne-au ajutat foarte puțin. Dacă analizăm toate aspectele războiului, acest fapt nu-l putem neglija. Am fi fost într-o situație grea fără praful de pușcă american, n-am fi putut produce muniții care ne era necesară. Fără „Studebaker-urile” americane n-am fi avut cu ce tracta artileria noastră. În general, acestea au asigurat transporturile frontului nostru într-o măsură importantă. Producția de oțeluri speciale, necesare pentru cele mai diverse nevoi ale războiului, a fost de asemenea condiționată de livrările americane.

Adică, acea dezvoltare a industriei de război care s-a realizat în cursul războiului n-a depins numai de resursele proprii ale industriei noastre de război, de care dispuneam la declanșarea războiului, ci și de aceste livrări. Și de ele trebuie să se țină cont cînd se face comparația între ce aveam noi cînd am intrat în război și ce avea Germania, care, în plus, mai dispunea și de industria de război a țărilor din Europa pe care le cîmpănea”.

L-am văzut pe generalul de armată V.D. Sokolovski¹, pe generalul-colonel N.E. Berzarin, primul comandant al Berlinului, pe generalul-locotenent F.E. Bokov, membru al Consiliului militar al Armatei 5 de izbire, și pe alți reprezentanți ai comandamentului sovietic, sosiți să-i întîmpine pe Aliați. Fluturau în vînt steagurile sovietice, americane, engleze și franceze. Străluceau în soare alăturile orchestrei.

Iată că deasupra aeroportului au apărut coloșii argintii. Îi însoțea o escortă de onoare, formată din avioane de vînătoare sovietice.

După ce s-au rotit în cerc, avioanele au aterizat. Au coborît din ele mareșalul englez de aviație Arthur Tedder, ge-

neralul Carl Spaatz, comandantul forțelor aeriene strategice ale S.U.A., și comandantul armatei franceze, J. de Lattre de Tassigny, precum și alți generali, colonei, maiori și locotenenți. Desigur, erau prezenți corespondenți de presă străini. Erau chiar mai mulți decît ofițerii. Generalul V.D. Sokolovski i-a salutată pe Aliați și i-a condus spre mașini.

Atenția corespondenților a fost atrasă de avionul ce aterizase ultimul. Adusese pe reprezentanții Germaniei hitleriste, imputerniciți de guvernul lui Dönitz să semneze actul de capitulare necondiționată a statului fascist. L-am văzut pe fostul șef al statului major al comandamentului suprem al OKW, feldmareșalul Keitel, pe căpetenia forțelor maritime militare, amiralul Friedeburg, și pe genera-

lul-colonel de aviație Stumpf.

Un lung șir de mașini gonea pe străzile capitalei Germaniei înfrînte. Pe trotuare se aflau încă bucăți de cărămizi și gunoaie. Se vedeau grămezi de ruine de cele mai stranii forme. La ferestrele atîrnau cerceafuri albe.

În acest timp, la Karlshorst, în clădirea unui liceu de ingineri militari, se pregătea în grabă sala de mese pentru ceremonia istorică: trei rînduri de scaune, o masă pentru conducătorii delegațiilor aliate. Pe pereți se aflau drăpele. Totul modest, sobru. Dar poate tocmai această simplitate și sobrietate a sălii ascundea în ea actul măreț ce urma să aibă loc. ■

P. I. TROIANOVSKI
În românește de
Florentina DOLGHIN

¹ În aprilie și mai 1945 Vasili Danilovici Sokolovski (1897-1968) a fost prim-lociitor al comandantului Frontului 1 bielorus.

OCTOMBRIE '44, ÎNTR-O VILĂ DIN HERRLINGEN

Generalul Erwin Rommel avea 49 ani¹ când, în calitate de comandant al Diviziei 7 blindate, a devenit brusc celebru, în mai 1940, în timpul ofensivei germane în Franța². Doi ani mai târziu, când Afrikakorps de sub comanda lui se afla la numai 70 mile de Alexandria, numele său era pe buzele tuturor³. Hitler l-a avansat la gradul de feldmareșal, iar englezii îl considerau drept cel mai iscusit general din acel război.

Când „sobolanii deșertului”, cum își spuneau cei care au luptat împotriva lui în Africa, ziceau că „au făcut un rommel” însemna că au avut o realizare nemaipomenită. Șiretenia și talentul lui de a improviza i-au câștigat porecla de „vulpea deșertului”. Odată, fiind puternic înghesuit de Armata 8 britanică, și-a păcălit adversarul, silindu-l să se retragă, cu convingerea că nemții dispun de forțe superioare. Știind că avioanele de recunoaștere engleze efectuau zboruri în fiecare zi pentru a fotografia liniile germane, el a dat ordin ca toate blindatele disponibile, în afara dispozitivului de luptă, să circule permanent prin deșert timp de două nopți. Urmele de șenile fotografiate i-au făcut pe englezi să supraestimeze efectivele germane, silindu-i să se retragă.

Rommel avea ceea ce s-ar putea numi farmec de militar: un mod particular de a-și trage cascheta pe o sprinceană și o șiretenie tipic țărănească. Subordonații lui, care îl vedeau ieșind din turela tancului în fața liniei de atac, îl considerau un fel de zeu al războiului. „Țineți-vă aproape de mine, i-a spus într-o zi unuia dintre ofițerii săi, în timp ce în jur ploua cu obuze. Eu nu pătesc niciodată nimic”. Dar, pînă la urmă, norocul l-a părăsit și pe el.

Ultimatum fără răspuns

Ce se cunoaște în legătură cu moartea lui misterioasă? Versiunea oficială germană a fost că a murit din cauza rănilor, când mașina sa a fost mitraliată în apropiere de Livarot, la sud de Le Havre, în timpul debarcării în Normandia, din iunie 1944. Adevărul este însă cu totul altul.

În timpul înfringerilor suferite în campania din Africa, Rommel si-a dat seama pentru

¹ Reproducem acest text, cu titlul și subtitlurile redacției noastre, din lucrarea *Secrets and Stories of the War*, volumul II.

² Atunci, în mai 1940, Rommel, cu Divizia sa 7 blindate, a forțat râul Meuse, apoi în zona Cambrai a prădus pierderi catastrofale Armatei 9 franceze, încercuite. La 16 iunie corpul de tancuri al generalului Rommel a ocupat Cherbourgul. Trei zile mai târziu, deși cererea de armistițiu a Franței îi era cunoscută, Rommel a continuat ofensivă, cucerind orașele Saumur, Brest, Nantes.

³ Bucurindu-se de totală încredere a lui Hitler, Rommel a fost numit, în februarie 1941, comandant al Afrikakorps. Marea ofensivă declanșată de el în mai 1942 avea să-l conducă pe germani pînă la El-Alamein, la 100 km de Alexandria (30 iunie 1942).

Rommel: ipostazele unei existențe (în imaginea a treia de sus în jos, primul din stînga — fiul lui Rommel)

prima oară de disprețul suveran al lui Hitler față de viața oamenilor. Rommel știa că această campanie este iremediabil pierdută datorită faptului că partea germană ducea mare lipsă de combustibil și echipament, în vreme ce britanicii își întăriseră substanțial forțele. I-a cerut atunci lui Hitler retragerea trupelor germane, aceasta fiind singura modalitate de a salva mii de oameni. Hitler i-a răspuns iritat: „Triumf sau moarte!“. „Nici n-am murit, nici n-am triumfat“, a comentat sec Rommel mai târziu.

Înainte de capitularea care a avut loc în Tunisia, în mai 1943¹, Hitler i-a ordonat lui Rommel să revină în Germania pentru a intra în anturajul Führerului, astfel încât persoana lui să nu fie identificată cu o înfrângere.

Lunile care au urmat au fost amare pentru Rommel. El nu intrase în partidul nazist și nu purtase niciodată insigna de aur a partidului. Preocupat de cariera militară, ignorase până atunci asasinările în masă, folosirea muncii forțate, lagărele de concentrare, teroarea dezlănțuită de Gestapo în regiunile ocupate. Acum era îngrozit de ceea ce făceau naștii în numele poporului german. „Am dus un război curat, spunea el, dar ei mi-au mințit haina militară“. Mai târziu, când Hitler a dat ordinul său odios privind împușcarea de osteci în proporție de 12 la 1, Rommel s-a numărat printre puținii comandanți germani care l-au aruncat la coș.

Ceea ce îl îndurera cel mai tare pe Rommel era conștiința faptului că, până la urmă, Hitler va atrage Germania în prăpastie alături de el, mai degrabă decît să cedeze.

Pentru a întări încrederea poporului german și a-i impresiona pe Aliați, Hitler i-a încredințat lui Rommel comanda trupelor terestre destinate contracarării debarcării din Normandia. Rommel a prevăzut de la început că o invazie pe scară largă nu poate fi respinsă cu trupele și dotarea insuficiente pe care le avea la dispoziție. În aprilie 1944², el a stat de vorbă cu generalul Karl Heinrich von Stülpnagel, guvernatorul militar al Franței și conducătorul unei rețele militare germane de rezistență împotriva lui Hitler, în legătură cu modalitățile de încetare a războiului și de răsturnare a regimului nazist.

Sperînd să obțină condiții ceva mai bune decît capitularea necondiționată, care era obiectivul politic declarat al Aliaților, Rommel dorea să ofere lui Eisenhower și lui Montgomery un armistițiu, fără știrea lui Hitler. Baza acestuia ar fi fost retragerea tru-

pelor germane dincolo de zidul vestic de fortificații. În schimb, Aliații se angajau să oprească imediat bombardarea orașelor germane. În rășărit însă, urmau să continue lupta pe un front mai scurt — România, Lemberg, Vistula, Memel — „pentru apărarea civilizației occidentale“.

Rommel intenționa să-l captureze pe Hitler cu ajutorul unor unități blindate de încredere și să-l aducă în fața unui tribunal german. Nu dorea să-l transforme într-un martir, omorîndu-l pe loc.

Între timp, Aliații au debarcat pe coasta Normandiei, iar la 15 iulie 1944 Rommel i-a trimis un ultimatum lui Hitler, cerînd angajarea de negocieri imediate în vederea armistițiului. I-a acordat lui Hitler patru zile pentru răspuns.

În seara zilei de 17 iulie, revenind de pe front, Rommel a ajuns la periferia localității Livarot. Pe neașteptate, două avioane cu insigne engleze s-au îndreptat direct spre mașina lui. Unul, zburînd la numai cîțiva metri deasupra pămîntului, a mitraliat jumătatea din stînga a automobilului. Rommel și-a pierdut cunoștința și a fost aruncat din mașină. În timp ce zăcea pe șosea, a deschis focul și cel de-al doilea avion. Rommel a fost rănit atît de grav — fractură de craniu, două fracturi la timpilă, un maxilar rupt, o rană la ochiul stîng, comoție cerebrală —, încît doctorii s-au îndoit că va rămîne în viață.

Ciudad, în arhivele aviației militare britanice nu există nici un raport care să menționeze mitralierea unui automobil izolat în apropiere de Livarot, la acea oră, în ziua de 17 iulie. Fusese oare răspunsul lui Hitler la ultimatumul lui Rommel?

Mașina cu ucigași

În orice caz, aceasta a fost prima dintre cele două lovituri grave suferite de complotul antinazist. Cea de-a doua a venit în ziua de 20 iulie. „Operațiunea Walkyrie“, conspirația conducătorilor armatei germane și a unor civili antinaziști cu scopul asasinării lui Hitler (la pregătirea căreia Rommel fusese atras în prealabil de Stülpnagel), a eșuat³. Bomba a explodat la numai doi metri de Hitler, a distrus încăperea, a rănit douăzeci de oameni și a ucis alți patru. Dar Hitler a scăpat ca prin minune. Pentru a se răzbuna, naștii i-au vinat pe complotiștii cunoscuți. Cei care au fost prinși au fost executați.

Spre toamnă Rommel s-a refăcut în mod miraculos; cu excepția unei semipareze la un ochi, era acum perfect sănătos.

La 14 octombrie 1944 el s-a trezit mai de vreme la vila sa de la Herrlingen, în apropiere de Ulm, pentru a-și întîmpina fiul în vîrstă de 16 ani, Manfred, care urma să sosească acasă într-o scurtă permisie. Dar în

¹ Este vorba despre predarea generalului german Jürgen von Arnim, la 13 mai 1943, în fața forțelor aliate, care au luat 248 000 prizonieri, dintre care peste 100 000 germani. În întreaga campanie din Africa de nord, Germania și Italia au pierdut 950 000 oameni — morți și prizonieri —, 8 000 avioane, 6 200 tunuri, 2 600 blindate, 70 000 autocamioane și o flotă de 2 400 000 tone nave scufundate. Aliații au obținut supremația strategică în bazinul mediteranean.

² Alte surse indică această întrevvedere la 15 mai 1944 (n. red.).

³ Magazin istoric, nr. 12/1986.

aceeași zi, la prînz, era așteptat și un alt vizitator, mai puțin binevenit. În seara precedentă Rommel fusese informat telefonic despre faptul că generalul Burgdorf a fost trimis de Führer pentru a discuta cu el „numirea într-un alt post de comandă”. La micul dejun, mareșalul a remarcat față de Manfred: „Sosirea lui Burgdorf poate fi o cursă”.

Generalul Burgdorf a sosit la ora douăsprezece, fiind însoțit de generalul Ernst Maisl. Împreună cu soția și fiul, Rommel i-a întâmpinat pe vizitatori. Aceștia i-au sărutat mina soției sale. A urmat schimbul obișnuit de platitudini despre starea vremii și splendida însoțitoare a feldmareșalului. Cîrînd, Frau Rommel și Manfred s-au retras.

La puțin după ora unu, Rommel a urcat în camera soției. „Ce s-a întîmplat?” a exclamat Frau Rommel, alarmată de expresia de pe fața soțului. „Într-un sfert de oră voi fi mort”, i-a răspuns absent Rommel, ca și cum ar fi încercat să pătrundă înțelesul cuvintelor pe care le rostea.

El i-a relatat în grabă că mărturia lui Stülpnagel (care fusese sugrumat după ce rămăsese orb, în urma unei încercări nereușite de sinucidere) nu mai lăsa nici o îndoială despre participarea lui Rommel la complotul din 20 iulie. Hitler îi permitea acum să aleagă între moartea imediată prin otrăvire sau judecarea în fața unui tribunal al poporului. Cei doi generali l-au informat cît se poate de limpede că, în cazul în care Rommel ar insista să fie judecat, Frau Rommel și Manfred vor fi supuși la represiuni; dacă însă se lăsa otrăvit, atunci familia va fi cruțată și va primi toate onorurile și pensia cuvenită unui feldmareșal german. Führerul era hotărît să ascundă poporului german faptul că ofițerul care se bucura de cea mai mare popularitate complotase să-l răstoarne și să încheie pacea.

Cu o precizie înspăimîntătoare, Burgdorf îi schițase lui Rommel tot planul în cele mai mici amănunte. În timpul călătoriei cu mașina spre Ulm i se va administra otrava. În trei secunde va fi mort. Cadavrul va fi depus la un spital din Ulm. Se va transmite de îndată știrea că a murit subit, în urma efectelor secundare ale rănilor suferite la 17 iulie.

În acea încăpere de la etaj Rommel a mai divulgat detaliile acestui plan diabolic față de încă doi martori: căpitanul Aldinger, aghiotantul său, și Manfred. Apoi cei trei au coborît în salon.

Rommel a fost ajutat să-și pună mantaua, apoi și-a așezat cascheta pe cap, pe o sprînceană, ca de obicei. Manfred și Aldinger i-au dat mînușile și bastonul de mareșal. Apoi Rommel a urcat în mașina în care îl așteptau cei doi ucigași.

În analele celui de-al treilea Reich nu există nici un episod care să ilustreze în

mod mai flagrant climatul psihologic de care a profitat permanent Hitler. Nu era vorba aici de un sârman evreu, neputincios în mîinile Gestapoului. Ci de un feldmareșal german cu toate însemnele rangului, încununat de glorie, un personaj devenit legendar în toată lumea pentru curajul și șiretenia sa. Și totuși, un asemenea om s-a lăsat dus cu docilitate la moarte.

La orele 1.25 generalii Burgdorf și Maisl i-au predat pe Rommel la spitalul din Ulm. Era deja mort. Doctorul de gardă a propus o autopsie, dar Burgdorf a intervenit repede: „Să nu vă atingeți de cadavru. Berlinul se va îngriji de toate”.

Ce s-a întîmplat exact pe drum va rămîne probabil un mister. Burgdorf a pierit împreună cu Hitler în subteranele cancelariei Reichului. Maisl și șoferul din trupele SS au insistat apoi că li s-a spus să părăsească mașina pentru un moment, iar cînd au revenit l-au găsit pe Rommel pe moarte.

La funeraliile naționale oficiate la 18 octombrie, cu participarea căpeteniilor naziste și a ofițerilor superiori, totul s-a desfășurat după un ceremonial solemn. Feldmareșalul von Rundstedt¹ a prezentat necrologul în numele lui Hitler. Frau Rommel, palidă și trasă la față, a refuzat să accepte brațul lui Rundstedt. O încordare fără nume amenința să răzbată prin vîlul subțire al ceremoniei oficiale. Numai cîțiva dintre cei prezenți știau că asista la actul final al unei crime². ■

Contesa WALDECK

¹ Feldmareșalul Gerd von Rundstedt (1875-1953), care nu simpatiza regimul hitlerist, nu a luat totuși parte la complotul militar din iulie 1944 împotriva Führerului. Împreună cu Guderian a intrat în tribunalul de onoare care l-a exclus din armată pe generali și ofițeri ce au fost puși la dispoziția Gestapoului și a tribunalului poporului. Ulterior, în calitate de comandant șef al Frontului de vest, el a lansat celebra ultimă mare ofensivă germană în Ardeni (decembrie 1944), încheiată printr-un eșec (*Magazin istoric*, nr. 8/1989).

² Carnetele de însemnări ale lui Rommel au fost publicate postum, în anul 1953, sub titlul *Războiul fără ură*.

REBUSI

Da, din numărul viitor rebus în revista Magazin istoric! Putem acum răspunde unor vechi și repetate solicitări venite din partea dumneavoastră, stimați cititori. Vă vom oferi spre rezolvare careuri de cuvinte încrucișate pe teme cît mai variate din istoria românilor și din cea universală. Așteptăm opiniile și, bineînțeles, colaborările dumneavoastră!

MANFRED ROMMEL:

„Cea mai grea zi din viață“

Miercuri 28 august 1985. Orele 15.00. La primăria orașului Stuttgart. Sint primit de Manfred Rommel, primarul capitalei landului Baden-Württemberg. Deosebit de amabil, domnul Rommel imi fixase încă din seara zilei de 25 august, fiind il întâlnisem la recepția ce a urmat deschiderii oficiale a celui de-al XVI-lea Congres internațional de studii istorice. Stuttgartul preluase atunci ștafeta de la gazda precedentului congres, capitala țării noastre, București.

De la început discuția cu domnul Rommel dă un sentiment de siguranță și liniște. Înalt, bine făcut, la o vîrstă mijlocie; interlocutorul meu nu se pierde în amănunte, dovedește o deosebită atracție pentru exactitate și concretețe. (Cer scuze cititorilor pentru a nu fi transmis pină acum — din felurite motive — această convorbire.) Născut la 24 decembrie 1928, Manfred Rommel este un fiu al Stuttgartului. Licențiat în drept și științe politice, și-a început cariera în 1956 în cadrul Ministerului de interne al landului. După o serie de funcții publice, în 1972 a fost ales, iar în 1982 reales pentru încă opt ani primar al orașului Stuttgart. Manfred Rommel este membru din 1953 al Uniunii Creștin Democrat.

Convorbirea s-a prelungit peste termenul fixat și ea a îmbrățișat mai cu seamă trei subiecte.

Viața orașului Stuttgart.

— A fi primar în orașul uzinelor Mercedes este o însărcinare extrem de grea. Noi considerăm că Stuttgartul este un oraș de naștere al automobilului. Și deși, de la inventarea automobilului, accidente de acest mijloc de transport au făcut mai multe victime decît majoritatea războaielor din sec. XIX, noi credem că fără mașina pe patru roți, dezvoltarea civilizației acestui veac ar fi fost imposibilă. Problemele

asupra cărora noi, cei de la primăria orașului, ne concentrăm mai ales atenția sînt cele asupra protejării mediului înconjurător, a asigurării condițiilor de trai ale vîrstei a treia — și chiar a patra — a oamenilor, și a felului cum intră în viața tineretului.

Desigur, mai avem multe probleme cu dezvoltarea energetică și chiar cu amenajarea tot mai potrivită a orașului. Vă rog să notați că Stuttgartul este orașul din R.F.G. în care vizitatorul rămîn cel mai mult. Eu cred că acest fapt se datorește „dimensiunii umane” a orașului nostru, care nu a devenit o metropolă, deși are o dinamică economică dintre cele mai sustinute și o viață culturală bogată.

Stuttgartul și istoria.

— Doar citeva mențiuni. Este orașul în care s-a născut Hegel și în care a studiat Schiller. Napoleon s-a aflat aici în 1805.

Sfîrșitul tatălui său, feldmareșalul Erwin Rommel.

— Este cel mai dureros subiect din viața mea, iar ziua de 14 octombrie 1944 cea mai grea din existența mea. Este ziua în care tatăl meu a fost omorît din ordinul lui Hitler. Venisem acasă la Herrlingen, într-o scurtă permisie, ca elev la Școala de aviație la care eram mobilizat. Tatăl meu se simțea mult mai bine, aproape refăcut, după misteriosul accident de la Livarot, cit pe ce să-l coste viața. Tata era convins că nu fusese accident, ci o încercare premeditată de a-l elimina, dat fiind conflictul său cu Hitler. De altfel, după eșecul atentatului contra lui Hitler din 20 iulie 1944, în care, după cum știți, tatăl meu fusese implicat¹, el se aștepta din clipă

în clipă la răzbunarea Führerului. Una dintre coincidențele istoriei este că omul care l-a convins pină la urmă pe tatăl meu să se angajeze în complotul din 20 iulie a fost primarul Stuttgartului, dr. Karl Stroelin, un vechi prieten al familiei noastre. Sint sigur că tatăl meu a acceptat să moară nu numai pentru a ne salva pe mine (Manfred este unicul fiu al lui Erwin Rommel) și pe mama, ci și pentru onoarea militară. Nu spun un secret dacă afirm că tata era — și a rămas — o figură de legendă pentru armata germană. El nu a avut niciodată simpatii pentru Hitler, nu a fost membru al Partidului Național-Socialist. Desigur, avea o mare ambiție militară și mulți istorici au scris că el ar fi fost singurul în stare — datorită prestigiului de care se bucura — să-l înfăture pe Hitler. Mulți oameni au susținut că accidentarea sa cu doar 3 zile înaintea atentatului contra lui Hitler i-a lipsit pe organizatorii complotului de cea mai importantă piesă. După uciderea tatei, medicii de la spitalul din Ulm au refuzat să semneze actul de deces. El a fost eliberat doar la ordinul și presiunea celor doi generali SS care-l ridicaseră de acasă pe feldmareșal.

14 octombrie 1944 rămîne ziua neagră a vieții mele. După aceea, m-am întors la Școala de aviație dar, ulterior, am fost trecut în unitățile speciale de muncă ale Reichului, iar din 22 aprilie 1945 pină în septembrie 1945 am fost prizonier de război la armata franceză din Germania.

Am o sinceră urare pentru istoria acestui final de secol: fie ca zorii veacului următor să găsească epoca noastră atît de agitată și infierbîntată și pe noi înșine apți să determinăm ființa umană să treacă de la superficial la esențial. ■

¹ Ampla relație a fiului feldmareșalului Rommel asupra acestor evenimente coincide aproape intru totul cu articolul reproduș alături de revista noastră.

NORVEGIA, APRILIE 1940:

CAMPANIA IGNORATĂ (II)

În primăvara anului 1940, strategii Germaniei naziste se ocupă atent și asiduă de invazia în Norvegia, țară pe care o consideră de o mare importanță pentru proiectele lor războinice. Se schitează mai multe planuri care concurează între ele. Secția II a Abwehrului primește ordin să pregătească apărarea — sau distrugerea — sectoarelor industriale ale Norvegiei și Suediei, în eventualitatea unei debarcări britanice, înaintea declanșării invaziei.

Hitler prevede chiar situația politică de după ocupație și trimite la Oslo un ambasador, despre care crede că se bucură de credit la membrii guvernului norvegian, mai ales la ministrul de externe Halvdan Koht, element esențial pentru o colaborare ulterioară. Führerul are în vedere și refuzul unei asemenea colaborări din partea guvernului norvegian, prevăzând demiterea acestuia și numirea altuia, cu aparență de legitimitate.

Are însă nevoie de o formalitate indispensabilă: desemnarea guvernului de către rege, deci menținerea monarhului în țară, pentru a se putea face presiuni asupra sa. Ca atare, liderul nazist ordonă ca fuga regilor din Norvegia și Danemarca, în momentul ocupării țărilor lor, să fie împiedicată prin orice mijloace. De aceea se impune nu numai secretul deplin asupra pregătirilor de invazie, ci și începerea acesteia în zorii zilei, pentru a surprinde întreaga țară complet nepregătită.

Secretul, confuzia printre Aliați, superioritatea militară, șansa și hazardul dau câștig germanilor în primul moment. Norvegia este invadată în citeva ore, la 9 aprilie 1940. Dar exact această zi este începutul unei lungi campanii, care se va încheia cu înfringerea și alungarea germanilor. Deoarece, pe de o parte, Aliații n-au cedat, iar pe de altă parte, norvegienii nu s-au resemnat cu situația de

AUGUST 1940.

AȘTEPTÎNDU-L PE DE GAULLE

De Gaulle spunea despre Gaston Palewski: „El este întotdeauna acolo unde se face istoria”. Colaborator al mareșalului Lyautey (în anii 1924-1925) și al lui Paul Reynaud (1928-1939), în calitate de șef de cabinet, director de cabinet al generalului de Gaulle la Londra, Alger și Paris (1942-1946), vicepreședinte al Adunării Naționale (1953-1955), în timpul celei de-a IV-a Republici, ambasador la Roma (1957-1962), ministru de stat însărcinat cu cercetarea științifică și cu problemele atomice și spațiale (1962-1965), președinte al Consiliului constituțional (martie 1965-1974), Gaston Palewski (1901-1984) a fost cel mai apropiat colaborator al șefului „Franței libere”, în anii celui de-al doilea război mondial și un important protagonist al vieții politice franceze, vreme de aproape jumătate de veac. Recent apărută în editura pariziană „Plon”, sub îngrijirea lui Eric Roussel, lucrarea sa *Memorii de acțiune, 1924-1974*, publicată postum, repre-

zintă un document de viață, pe canavaua celor mai importante evenimente traversate de Franța, timp de 50 ani.

Revista franceză *Historia*, nr. 499 (Iulie 1988), preia citeva pagini din această carte — pe care le reproducem și noi cu titlul și subtitlurile redacției *Magazin istoric* —, pagini consacrate personalității mult controversate a generalului de Gaulle, regăsit de Gaston Palewski în Anglia, după invadarea și ocuparea Franței de trupele naziste.

Churchill — în costum de sirenă

Trebuia să fi trăit acele teribile zile, pentru a înțelege uimirea și admirația mea față de spectacolul oferit atunci de Anglia. La Lisabona, unde ajunsesem în drumul meu de la Alger, îl în-

tilnisem pe Sir Walter Layton, celebrul economist, care se ducea la Washington. Îl întrebam cu neliniște dacă as mai putea ajunge la timp pentru a participa, oricât de modest, la rezistența împotriva invaziei germane, despre care eram conșinși că va avea loc în proximele zile. Ignorând obstacolul serios constituit de flota britanică și imaginându-ne că — așa cum se întâmplase la noi — bătălia aerodromurilor ar fi putut fi o victorie pentru Luftwaffe, ne spuneam că luptele se vor muta pe teritoriul insulelor britanice.

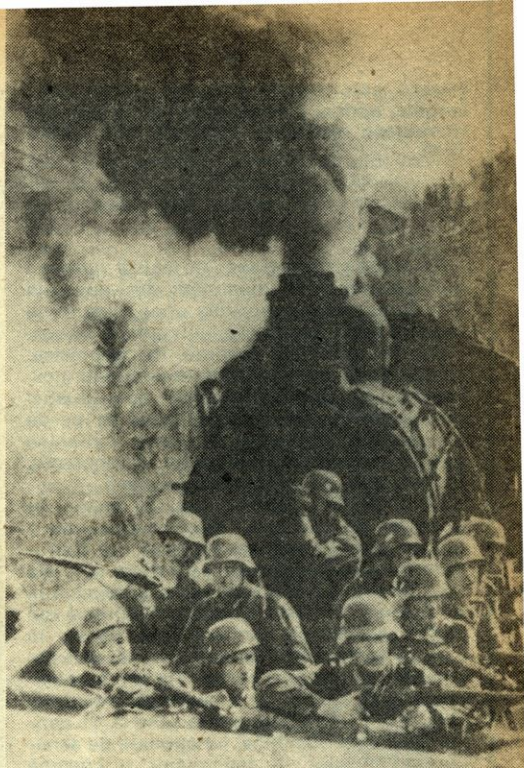
De unde și uimirea mea atunci când — aflat în mașina spre Londra, alături de Sir Walford Selby, trecând prin vechile comitate, cu catedralele și incintele lor mărginite de peluze impecabile și întinând ici-colo mici grupuri de luptători din trupele de apărare teritorială, în tinuta lor de campanie — constatăm liniștea pașnică a unei nopți de vară ce domnea peste Anglia.

ocupați, deși la Oslo avea să se instaleze un guvern colaboraționist. Capitala țării este capturată cu ușurință de germani. Dar în alte porturi luptele sînt crîncene. La Trondheim, norvegienii se apără cu înverșunare și sînt înfrinți abia seara. Narvik rezistă în fața trupelor germane, și norvegienilor li se vor alătura după cîteva zile brigăzi britanice și franceze. Rezistența norvegiană va transmite britanicilor informații prețioase. Mai multe brigăzi aliate debarcă în diverse locuri în Norvegia și încep lupte înverșunate, în care armata norvegiană va arăta un impresionant eroism.

Vor exista momente în care soldații norvegieni, prost echipați, vor rezista aproape singuri trupelor bine înarmate ale Wehrmachtului, în vreme ce regele va reuși să scape de supravegherea germanilor, în timpul unui extraordinar periplu de-a lungul țării. La 7 iunie, Haakon VII și guvernul norvegian părăsesc portul Tromsø, la bordul crucișătorului britanic „Devonshire”, cu destinația Londra. Acolo se va forma un guvern norvegian în exil. Al doilea război mondial începea să se desfășoare în toată amploarea sa. Un război în care luptătorii norvegieni se vor afla permanent de partea Aliaților.

Continuăm să publicăm fragmente din cartea lui François Kersaudy *Stratégies et Norvège 1940. Les Jeux de la Guerre et du*

Folosind rețeaua de căi ferate existentă, germanii avansează rapid în Norvegia

Desigur, se șiau amenințați, dar își ziceau că vor rezista, că pericolul putea fi îndepărtat. Uimirea mea ar fi fost și mai mare dacă aș fi știut în ce măsură ducea lipsă Anglia de oameni, de arme, de muniții. La Londra am sosit în zori. M-am instalat într-un hotel și a doua zi m-am dus la Carlton Gardens, unde știam că generalul de Gaulle își stabilise cartierul general¹. Acolo am avut marea decepție să aflu că el plecase la Dakar. Atunci am înțeles de ce insistase să vin imediat. Dar destinul nu voise să ne vedem. A trebuit să aștept mai multe săptămîni ca să-l întîlnesc. În schimb, am putut să-mi vizitez prietenii și — grație sprijinului acordat de lordul William Tyrrell, de care mă lega o strînsă amicizie din vremea cînd fusese ambasador la Paris — să cunosc o serie de oameni politici britanici.

Churchill m-a primit în Sala de Consiliu din Downing Street 10, unde, lîngă coloane, lucra într-un colț al mesei celei mari, îmbrăcat în ceea ce el numea costumul de sirenă („Siren suit”), o salopetă de șofer cu fermoar, care contrasta cu decorul specific secolului XVIII din vechea reședință a primilor miniștri britanici.

Mi-a vorbit îndelung, cu un fel de avînt poetic. Prin mine se adresa Franței, căreia îi repona că a fost învinsă. Se întreba în ce măsură Anglia era răspunzătoare de această înfrîngere și, în acest dialog imaginar, elocința sa shakespeareană îi inspira răspunsuri rezumate, de fapt, la a constata nefericita înclinație a democrațiilor de a rămîne orbi în fața pericolului.

L-am ascultat cu emoție, străduindu-mă să-i relev temele propagandei adverse, care încerca să strecoare îndoile asupra intențiilor reale ale Angliei. L-am convins să sublinieze în viitoarele sale discursuri faptul că țara sa nu urmărește să-și însușească navele noastre de război, nici teritoriile imperiului și am insistat ca aceste angajamente să fie exprimate în cea mai solemnă formă posibilă.

Mi s-a părut că este gata să-mi urmeze sfaturile. Peste trei sferturi de oră, m-a însoțit, ca și altă dată, pînă la capatul străzii și acolo mi-a pus întrebarea ce mi s-a părut a fi adevăratul motiv al întîrzierii lui cu mine. Sau, în orice caz, principalul motiv.

— Chautemps², mi-a spus el, este

la Lisabona. Ar vrea să vină în Anglia. Oare să-l accept intrarea în țară?

Răspunsul meu a venit spontan, fără nici o secundă de ezitare:

— În nici un caz!, i-am spus. El este cel care a determinat evenimentele de la Bordeaux³ și Vichy. A-l admite în Anglia ar fi un motiv de descurajare pentru toți cei care au păstrat în inima lor prietenia britanică. Ar fi ultimul lucru pe care ar trebui să-l faciți!

— Foarte bine, mi-a spus el. Și ne-am despărțit.

Invitație la prînz

Am fost apoi să-l văd pe Orme Sargent, șeful direcției politice din Foreign Office, care îi urmasse lordului Strang, alt prieten fidel și sigur. I-am spus lui Sir Orme:

făcut parte din primul guvern Pétain, apoi a demisionat și a primit o misiune în S.U.A., unde a rămas tot restul războiului.

3 În timpul dezastrului din iunie 1940, guvernul Republicii franceze s-a stabilit la Bordeaux. Acolo Pétain și-a format guvernul, care a părăsit Bordeauxul la 30 iunie, pentru a se stabili la Clermont-Ferrand și ulterior la Vichy.

¹ Începînd din 24 iulie 1940, de Gaulle și-a mutat cartierul general din St. Stephens House în Carlton Gardens 4, nu departe de Trafalgar-Square.

² Favorabil armistițiului cu Germania din iunie 1940. Camille Chautemps (1885-1963), în mai multe rânduri ministru de interne și de justiție (în anii '20), vicepremier în cabinetele Daladier și Reynaud (1938-1940), a

Hasard, care descrie preludiul acestei îndelungate, aprige, înverșunate și, până la urmă, victorioase rezistențe, începută la 9 aprilie 1940.

Doamna Raeder are intuiție

De partea norvegiană, nu există aproape deloc sentimentul amenințării, deși guvernul este la curent cu zborurile unor avioane de recunoaștere, anterioare lui 9 aprilie, iar serviciile de informații suedeze, foarte precise, au pus la curent serviciile de informații norvegice cu ultimele elemente ale situației din Germania. Dar incredulitatea, iar pe de altă parte așteptarea unei operații britanice mențin autoritățile norvegice în ignoranță. Ele nu știu ce pregătesc germanii.

La 7 aprilie, după-amiaza, în vreme ce unitățile de vîrf ale Kriegsmarinei navighează spre Trondheim și Narvik, iar distrugătoarele lui Royal Navy se îndreaptă și ele spre Narvik, să planteze mine, la Ministerul de externe din Oslo ajunge o telegramă din partea Ambasadei Norvegiei la Berlin, în care se semnalează că între 15 și 20 de transporturi au părăsit portul Stettin, în dimineața de 5 aprilie, cu o destinație necunoscută, dar care trebuie atinsă pînă la 11 aprilie. Deși este duminică, funcționara de serviciu la minister — întîmplător o cheamă doamna Raeder — consideră telegrama suficient de importantă ca ministrul de externe să fie informat de îndată. La telefon, Koht, care nu este chiar un om de acțiune, răspunde că nu-i nevoie să i se trimită telegrama și că el crede că navele se îndreaptă mai degrabă spre Atlantic. D-na Raeder îl întreabă ce trebuie făcut și ministrul Koht răspunde că „nu trebuie făcut nimic, căci știrea fie este falsă, și în acest caz ar fi mai bine să nu se difuzeze, fie este adevărată, și flota germană oricum nu poate fi oprită...”

În dimineața de 8 aprilie, la sud de țarmurile norvegice, patru noi grupuri de invazie părăsesc porturile germane, în vreme ce, în nord, distrugătoare britanice plantează mine. La orele 5 dimineața, ministrul de externe norvegian este trezit din somn de soneria telefonului. Ambasadorul Marii Britanii, Sir Cecil Dormer, dorește să-i remită o notă de cea mai mare importanță. Douăsprezece minute mai târziu, telefonul sună din nou și ambasadorul Franței, Dampierre, anunță că are și el de înmînat o notă de cea mai mare importanță. La orele 6.30, Koht se află la Ministerul de externe și studiază textul celor două note. În ele citește: „Oricare ar fi politica actuală pe care guvernul norvegian este obligat să o urmeze sub amenințările și presiunile germane, guvernele aliate nu mai pot tolera o stare de lucruri prin care Germania obține resurse vitale pentru a-și continua războiul și își asigure din partea Norvegiei facilitățile care plasează Aliații

unul dintre motivele pentru care era mindru de Franța.

Gide a adăugat:

— Dar și eu am o întrebare să vă pun, domnule general, dacă îmi permiteți.

Era o întrebare gidiană.

— În ce moment v-ați hotărît, în adîncul inimii dumneavoastră, să nu vă mai supuneți ordinelor (în calitate de, de militar)?

Generalul nu s-a lăsat condus pe un teren care i se părea că ascunde capcane. A răspuns scurt:

Am văzut de la început încotro eram antrenat.

Acest general, ignorat de aproape toți, ne arăta lumina de la capătul tunelului, speranța de a vedea într-o zi cum renaste Franța, de care noi toți eram mindri și pe care, în umilința înfrîngerii, mulți o credeau pierdută.

„Radioul, îmi spunea generalul de Gaulle, în timpul primei noastre întrevăderi după invadarea Franței, radioul este o armă redutabilă.” S-a folosit de el în curînd cu o artă desăvîrșită. A făcut-o cu acel simț al esențialului, cu dorința ca fiecare cuvînt să stimuleze, ca nici măcar unul să nu fie inutil, cu acel simț al ritmului în gînduri, în cuvinte, care l-au lăsat posterității ca un artist al verbului. Dar și aici era deconcertant, fiindcă nu vorbea cu moderație. Nu avea acel limbaj temperat recomandat celor care țin microfonul. Nu, el voia ca demonstrația făcută de

amintit acest răspuns. Eu îl uitasem. Dar și acum mă amuza o altă amintire: în lunile „războiului ciudat”, atunci cînd încă nu mă angajasem în aviația de bombardament, Laugier îmi spusese:

— Sînt două categorii de oameni: cei care strîng din dinți și cei care strîng...

Vă las pe dv. să judecați din ce strîngeau ceilalți.

— ...cărei categorii aparții tu?

Constatăm — cu oarecare tește — că eu eram din prima categorie, iar el din a doua. De Gaulle își asumase sarcina coplesitoare de a reprezenta interesele Franței, de a fi Franța însăși, sarcină ce nu și-o asumase niciodată un singur om. El trebuia să ia totul de la capăt. Nu avea stat, nu avea armată. În ce moment și-a dat seama de situație? A avut foarte puține ore de gîndire, între lupta cu anturajul lui Paul Reynaud sau cu petalismul, care începea să-și ridice capul, și momentul cînd s-a regăsit singur, hotărînd că, el cel puțin, nu-și va coborî capul.

Cînd eram cu el la Alger, îi spusese într-o zi:

— André Gide este aici. Vine din Tunisia. Un mare scriitor! Ar trebui să-l vedeți.

— Invită-l la prînz, mi-a răspuns.

Generalul l-a întrebat pe oaspetele său ce gîndise în momentul înfrîngerii. Gide a răspuns că a încercat să-și spună că înfrîngerea nu a răpit nici

— Ce șansă pentru noi, ce șansă pentru dumneavoastră de a avea aici pe singurul general francez care cunoaște, într-adevăr, datele geopolitice. Sînt un vechi prieten al generalului de Gaulle și pot să vă spun că este omul necesar pentru a face față sarcinii grele pe care singur și-a asumat-o.

Orme Sargent m-a ascultat atent, cu o privire umită, și mi-a răspuns:

— În sfîrșit, cineva care îl cunoaște pe generalul de Gaulle! Vorbiți-mi despre generalul de Gaulle.

Mi-am dat seama că, în cadrul cercurilor guvernamentale britanice, „soluția” de Gaulle era apreciată drept una dintre fanteziile care i se reproșau lui Winston Churchill. I-am vorbit îndelung lui Sir Orme despre generalul de Gaulle. I-am spus că am văzut întotdeauna în el și, în special, în momentele înfrîngerii, ale derutei, ale exodului, singura speranță. I-am povestit vizita mea la Ronald Campbell, ambasadorul Angliei la Paris, și la alți cîțiva vechi prieteni, ca Henri Laugier și Henri Bonnet. Adversarii înverșunați ai hitlerismului, dar coplesii de înfrîngere, aceștia îmi repetaseră, invariabil, cu capul în jos:

— Totul este pierdut!

Înfuriat pe lașitatea lor, le spusese-m cu indignare:

— Nimic nu este pierdut, fiindcă există de Gaulle, de Gaulle, de Gaulle.

Mai târziu, cei doi prieteni mi-au

intr-o poziție periculos de dezavantajoasă... Astfel, guvernul francez și guvernul Majestății Sale din Regatul Unit au hotărât să refuze inamicului dreptul de a continua să se servească de apele teritoriale care au pentru el o valoare deosebită și au hotărât, în aceste condiții, să împiedice libera trecere prin apele teritoriale norvegiene a navelor transportând contrabandă de război". Urmează o notificare a plantării de mine din acea dimineață. La orele 6.40, Koht telefonează primului ministru Johan Nygaardsvold, pentru a-l înștiința; se decide convocarea cabinetului la orele 10.00. Iar în timpul acestei reuniuni se ia o singură hotărâre: aceea de a trimite un protest solemn guvernului britanic.

„În acel moment, va scrie Trygve Lie, nimeni din guvern nu înțelegea, nici nu avea în vedere posibilitatea ca războiul să fi început sau să fie iminent". Și, cu toate acestea, grupul II al Kriegsmarinei se află deja în largul portului Trondheim. Mai la sud, o navă comercială germană tocmai este torpilată și oameni în uniforme ale Wehrmachtului sînt aduși la țarm. Toate sînt încă ignorate la Oslo, la începutul după-amiezii, numai plantarea minelor atrage vizibil atenția.

¹ Diplomatul și juristul norvegian Trygve Halvdan Lie a fost, în mai multe rânduri, ministru la diferite departamente: justiție, comerț, industrie, marină și pescuit, aprovizionare, afaceri externe (1939-1963), a fost cel dintîi secretar general al O.N.U. (1946-1953).

Ea va face obiectul unei sesiuni secrete a parlamentului, la orele 17.00.

Între timp, la orele 15.00 se primește o comunicare urgentă a ambasadorului Norvegiei la Londra; adjunctul șefului statului major al Amiralității, amiralul Tom Phillips, l-a informat, cu o oră mai devreme, că forțe germane au fost zărite la 7 aprilie în Marea Nordului și la 8 aprilie dimineața în apropierea țărmurilor Norvegiei, îndreptându-se spre nord. Se bănuie că obiectivul acestora ar fi Narvik, unde ar putea ajunge înainte de miezul nopții...

La 16.30, o nouă informație ajunge la statul major al Amiralității norvegiene: căpitanul de fregată danez Pontoppidan comunică faptul că, la orele 13.05, două crucișătoare grele de tip „Gneisenau", un cuirasat de tip „Deutschland", un crucișător „Emden" și trei torpiloare au trecut pe lângă insula Anholt, îndreptându-se spre nord. La Amiralitatea norvegiană, știrea provoacă neliniște, dar încă se ignoră ce poate însemna ea. Noi știm însă: semnalele corespund Grupului V, „Oslo". ■

(Va urma)

François KERSAUDY
Prezentare, adaptare și
traducere de
Stelian ȚURLEA

el să captiveze și — pentru asta — știa cum să dezoze, să modifice ritmurile și tonul frazelor. Îmi sînt încă proaspete în memorie atacurile lui extraordinare, acel simț al logicii războiului, simț care multă vreme nu l-a aparținut decît lui și pe care nici măcar imitatorii nu au reușit să l-i reproducă.

El a vorbit de mai multe ori la BBC și, apoi, cînd jaloanele fuseseră fixate în opinia franceză, l-a însărcinat pe Maurice Schumann să continue difuzarea mesajului, indicîndu-i în același timp ce trebuia spus. Iar Schumann a făcut-o cu talentul său cunoscut. Sensibilitatea generalului de Gaulle a avut întotdeauna ceva special. Se spune că acest om a fost insensibil, pentru că era timid și avea conștiința importanței rolului său. Intuia perfect ce gîndeau francezii, pînă la cele mai mici detalii. Cînd soseau rapoartele serviciilor speciale întîrziate cu cîteva săptămîni, găseam în ele indicații privind starea de spirit a francezilor, date de general cu o lună sau două înainte. Acest lucru m-a uluit întotdeauna la el. ■

Gaston PALEWSKI
În românește de
Mihai POPESCU

Gaston Palewski la biroul său

MAY

1940

ÎN BUCUREȘTI,

ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

• Este inaugurată linia aeriană București—Sofia—Atena, deservită de avioanele românești ale societății „Lares”. „Prima cursă — scrie *Timpul* din 17 mai — a acestei linii, care constituie o nouă legătură între statele balcanice, a prilejuit o manifestare a spiritului de colaborare și de prietenie care însușește popoarele din Peninsula Balcanică. Relevăm cu satisfacție această nouă izbândă a inițiativei și muncii românești și însoțim culorile naționale care poartă peste plaiurile Balcanilor simbolul voinței de colaborare pașnică a țării”.

• Miercuri, 15 mai, Academia Română își deschide a 74-a sesiune generală anuală sub președinția prof. C. Rădulescu-Motru. În programul acestei sesiuni sînt prevăzute patru discursuri de recepție: Liviu Rebreanu cu răspunsul lui I. Petrovici, Victor Slăvescu cu cel al lui Andrei Rădulescu, Gh. Macovei cu răspunsul lui I. Simionescu și C.I. Parhon cu cel al lui N. Vasilescu-Karpen.

• Trecutul nostru vitelesc — scrie *Libertatea* din 20 mai — are inscripă o dată de seamă în luna mai de acum un veac: în ziua de 30 s-a născut viteazul căpitan de dorobanți Valter Mărăcineanu, a cărui viață a fost curmată de gloanțele dușmane, la asaltul redutei Grivița, pe cînd el înalța în fruntea batalionului său strigînd: „Dă mine, copii!”

• La Novgorod, comisia arheologică numită de Academia de Științe din Moscova a descoperit — relatează *Timpul* din 4 mai — un pavaj de lemn de brad și conducte de apă din secolul XI.

• Balanța, obiect atît de banal, dar atît de indispensabil în fiecare mișcare a vieții, își are micul ei istoric. Azi se întrebuintează — scrie *Semnalul* din 26 mai — trei feluri de balanțe: română, cu cîrlig; balanța Roberval (cu cele

Cei ce răsfoiesc paginile presei de acum cinci decenii nu pot să nu remarce preocuparea pe care ziarele bucureștene, aparute în această lună mai 1940, o acordă desfășurării marii conflagrații mondiale. Evenimentele externe se precipită, după cum remarcă presa, cu „o viteză înspăimîntătoare”, vîlvătaia războiului cuprinzînd alte trei noi state pînă de curînd neutre și independente, transformîndu-le în mai puțin de o săptămînă în teatru de operații și zone ocupate de armatele hitleriste.

În noaptea de 9 spre 10 mai, trupele germane au trecut, fără nici o declarație de război și nici o altă explicație prealabilă, frontiera Olandei, Belgiei și Luxemburgului, „pentru a le proteja”, după afirmația oficială a guvernului celui d-al III-lea Reich.

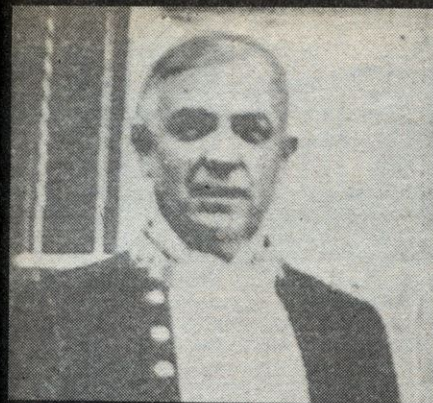
Olanda este cucerită în mai puțin de o săptămînă, prin atacul conjugat al aviației și al parașutiștilor germani; mai bine de o sută de mii de oameni din armata regulată olandeză au pierit, apărîndu-și patria și onoarea națională. Regina Wilhelmina s-a refugiat la Londra împreună cu guvernul țării, Germania numind un guvernator al statului în persoana lui Seyss-Inquart.

Pe frontul franco-belgian înaintarea forțelor naziste continuă fără încetare. Planul marelui comandament german este de a atinge litoralul belgian de unde să intensifice bombardarea aeriană a Angliei, separînd forțele corpului expediționar britanic de restul armatei franceze.

Azi, din 26 mai, referindu-se la evenimentele care „se desfășoară realmente în viteză unui expres” după 8 luni de război ciudat, scrie: „Sîntem în plin război de mișcare. Succesul, desigur foarte considerabil, al forțelor germane care au executat această operație se datorește utilizării la maximum a doi factori: surpriza și rapiditatea de acțiune”.

Starea de neliniște din opinia publică românească, datorită atît agravării situației internaționale, cît și frămîntărilor politice interne, îl face pe rege ca la 11 mai să treacă la o nouă remaniere a guvernului. După demisia prezentată de Gheorghe Tătărescu, în aceeași zi, se formează un nou cabinet al Frontului Renașterii Naționale, avînd ca președinte al Consiliului de Miniștri tot pe Tătărescu și care „în general — după cum scrie *Timpul* din 15 mai — nu și-a schimbat prea mult componența”. „De altfel — precizează chiar Gheorghe Tătărescu — nefîind vorba de un guvern nou, nu am putea pune nici problema unui program nou”.

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele din ziarele sau din însemnările vremii. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții, cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Noul academician,
Liviu Rebreanu

Pictorul
Th. Pallady
văzut
de Victor Ilu

Au intrat în noul guvern: M. Cancicov, la economia națională; Aurelian Bentoiiu, la justiție; prof. Ștefan Ciobanu, la culte și arte; Alexandru G. Cretzianu, subsecretar de stat la afacerile străine; general Const. Niculescu, subsecretar de stat la apărarea națională; amiral Nicolae Păis, subsecretar de stat la marină, iar comandor Achile Diclescu, la aer.

„Pe planul intern — arată președintele Consiliului de Miniștri — vom urmări mai departe țelurile politicii de destindere și de pacificare, năzuind să adîncim unirea și solidarizarea tuturor conștiințelor românești, iar în domeniul economic vom crea noi organe și noi norme de conducere și de reglementare a întregii noastre economii, tot mai împovărate de urmările războiului și de nevoile de neînălțat ale schimbului exterior.

Pe plan extern, vom continua fără abateri politica de pace, de independență și de apărare, pe care am lămurit-o în atîtea rînduri. Observarea celei mai stricte neutralități în toate împrejurările, întărirea legăturilor cu aliații noștri din înțelegerea balcanică, adîncirea raporturilor cu vecinii, dezvoltarea relațiilor normale cu toate popoarele — rămîn obiectivele permanente ale acestei politici. Vom continua apoi acțiunea de pregătire militară și acțiunea de veghe la fruntariile țării. Vom veghea mai departe ca țara noastră să-și poată împlini menirea, nelăsîndu-se atrasă în vîrtejul unor interese care nu sînt ale ei. Pentru a putea continua această politică de pace, de ordine și de securitate, sînt încredințat că vom avea sprijinul tuturor românilor”.

După remanierea guvernului, în urma unei discuții cu Gh. Tăbărescu, Gr. Gafencu, M. Ghelmegeanu și E. Urdăreanu, suveranul nota în însemnările sale zilnice: „Unii consideră situația ca fiind gravă și că acțiunea Germaniei în legătură cu elementele extremiste ale legionarilor prezintă o reală primejdie. La aceasta se adaugă succesele militare ale nemților, care, desigur, dau impresia că partida este cîștigată de ei, deci că mine ne vom putea găsi înaintea unei dominațiuni mondiale teutonice. Este sfîrșitul unei civilizațiuni și începutul unei noi ere ale istoriei”.

De fapt, peste doar o lună, în iunie, asupra României avea să se prăvălească o adevărată cascadă de ultimatumuri și dictate ce vor duce în final la o gravă amputare a teritoriului, a suveranității și independenței naționale.

Dar să nu anticipăm. Sîntem încă în luna mai 1940 și zierele acordă un larg spațiu lucrărilor Comisiei europene a Dunării, ce se desfășoară la Galați; este votată în unanimitate o rezoluție de mare importanță, scrie *Timpu* din 25 mai, care constituie o nouă și elocventă recunoaștere a politicii de pace și de neutra-

Cronică mărunță

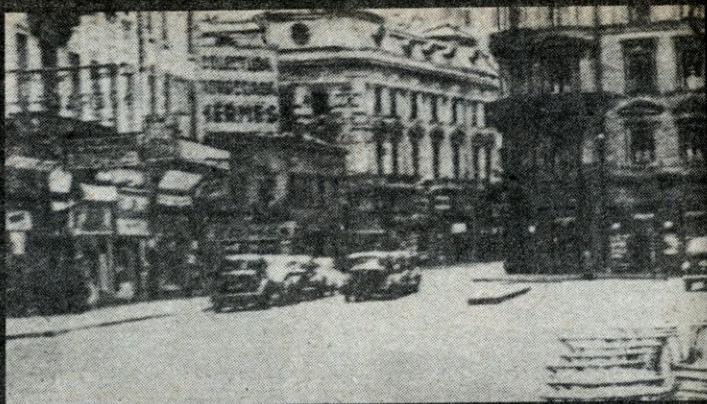
două talere de aramă), semi-automată și cea automată folosită în toate magazinele de consum, Roberval (1602-1675) a fost unul dintre cei mai mari matematicieni și fizicieni francezi ai secolului XVII, unul dintre primii membri ai Academiei de științe. După sistemul lui de balanță (1670) au fost inventate apoi și alte tipuri, cum ar fi acela de precizie a lui Pierre Curie, cu amortizoare de aer.

• Libertatea din 5 mai relatează: cea mai mare parte din stocul de aur al țărilor scandinave a fost depusă la Banca Angliei, care a expedit-o la New York: cel puțin 30 milioane dolari aur norvegian a fost trimis la New York cu cîteva săptămîni înainte de a se produce atacul german. Suedia a expedit 66 milioane dolari aur în America de la începutul războiului ruso-finlandez.

• Cu toată gravitatea momentelor prin care trece Franța, la Paris se ține o litație la care la parte un foarte numeros public. Se litațează o scrisoare a lui Napoleon, datată „cartierul general al armatei franceze la Milano, din 29 Floral, ora 2 după-amiază, anul patru al Republicii franceze una și indivizibilă”. Epistola e scrisă pe o coală de hirtie imprimată cu numele Bonaparte, general-șef al armatei din Italia. După o aprișă litației — scrie *Semnalul* din 18 mai — această scrisoare-document este vîndută pentru 68 000 franci.

• Spiros Melos, membru al Academiei din Atena, ziarist și autor dramatic, a venit la București pentru a asista la premiera piesei sale Papa se lustruiește ce se joacă în Capitală. Referindu-se la jocul actorilor români, autorul grec remarcă: „La București, piesa a fost bine înțeleasă. Actorii români au găsit elementele de analogie și au intrat în pielea personajelor. Actorul Maximilian a

**MAI
1940**

Exercițiu
de apărare
pasivă:
Calea Victoriei,
în fața
Cercului militar, pustie

Cronică măruntă

păstrat o linie cumpănită fără să alunece spre farsă. M-am convins că Maximilian este un mare actor și îi sînt recunoscător pentru creația realizată.

● Prima piesă de Bernard Shaw transpusă pe ecran, *Pygmalion*, în remarcabila interpretare a lui Leslie Howard și Wendy Miller. „*Pygmalion* — scriu ziarele — nu este numai unul dintre cele mai reușite filme ale industriei cinematografice, dar și unul din cele mai bune filme ale anului”.

● Pentru prima dată în istorie — notează *Semnalul* din 7 mai — o bătălie navală este filmată pe măsură ce s-a desfășurat lupta. Este vorba despre a doua bătălie de la Narvik (Norvegia), urmărită de un operator de pe puntea una dintre vasele de război britanice.

● În scopul deprinderii populației cu măsurile ce trebuiesc luate în caz de pericol aerian, Ministerul aerului și marinei execută exerciții de apărare pasivă în municipiul București, în ziua de 7 mai (între orele 11-12 și 21-22). Semnalele de alarmă se dau prin sirene și clopote cu sunetele scurte, modulate și repetate timp de un minut, iar încetarea se dă cu sunete lungi, liniștitoare.

● Întreaga Anglie sărbătorește pe Lloyd George (1863-1945), marele bărbat de stat liberal englez, care împlinește 77 ani de viață și 50 ani de neîntreruptă activitate parlamentară. „Lloyd George — scrie presa — e azi patriarhul oamenilor politici englezi și prin realizările și faptele lui a intrat de pe acum în istoria politică și socială a Imperiului britanic”.

● Premiul național pentru proză pe 1940 este decernat prof. I. Petrovici, iar cel pentru pictură este acordat lui Camil Ressu.

litate a României. În urma expunerii ministrului V.V. Pella Comisia europeană a Dunării aprobă extinderea rezoluției Comisiei internaționale a Dunării din 17 aprilie de la Belgrad și asupra Dunării maritime.

Revista Libertatea scrie: „Toți făuritorii politicii noastre dunărene, care în veacul trecut au susținut lupta dramatică cu cancelariile Europei — începînd de la 1857, cu fazele următoare: Congresul de la Berlin din 1878, Conferința de la Londra din 1882, Conferința de la Paris din 1920 — ar vedea în noua situație a României în regimul dunărean, o încununare a propriilor lor sforțări, odată cu continuarea acelei politici urmărită de ei și care s-ar putea spune că s-a întemeiat pe necesitatea de a lega recunoașterea și afirmarea intereselor noastre naționale dunărene de împlinirea unei misiuni europene: «Sub pedeapsă de sinucidere — scria Mihail Kogălniceanu în 1883 — suntem datori de a apăra libertatea Dunării ca un interes european, numai așa ea va rămîne Dunărea română»”.

Pe 5 mai, la Gura Humorului, este dezvelită statuia reginei Maria din inițiativa „Asociației voluntarilor bucovineni din marea război”, executată de sculptorul I. Dimitriu-Bîrlad. Participă din partea guvernului prof. univ. Ion Nistor, ministrul cultelor și artelor. În cuvîntarea rostită cu acest prilej, I. Nistor spune printre altele: „La 5 mai 1915, curînd după izbucnirea războiului mondial, regina Maria scria din Castelul Cotroceni regelui George V al Marii Britanii că «Bucovina pînă la Nistru a fost în 1775 smulsă de Austria din trupul Moldovei, din care de cînd lumea făcea parte și nu o parte neînsemnată; ar trebui, așadar, ca această provincie să ne revină în mod firesc, în cazul cînd s-ar dezmembra Austria». Iar cit privește capitala Bucovinei — continuă prof. Nistor — regina Maria arăta augustului Ei văr că «orașul Cernăuți este unul din cele mai însemnate centre ale românismului»”.

La 18 octombrie 1918, regina Maria însemna în *Jurnalul* ei că «cel mai mare eveniment a fost sosirea unei delegații din Transilvania și Bucovina, care venise să declare că țara lor este una cu Vechiul Regat, Țara-mamă, sub ale cărei aripi nădăjduiseră totdeauna să se unească cu toții. Îi primiram în mod solemn și ei salutară pe regele Ferdinand și pe regina Maria, ca pe desrobitorii lor. Au venit la noi ca niște copii care-și căutau părinții și ne-am privit unii pe alții cu adîncă zguduire, aducîndu-ne aminte cîr era de strivit sub călcîile dușmanilor, pînă acum cităva vreme, visul nostru de unire»”.

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

LA BUCUREȘTI TRANSMITE... (II)

Octombrie 1941-iunie 1942, perioada la care se referă René de Weck în rapoartele pe care le publicăm în acest număr, este marcată de importante evenimente militare pe frontul de răsărit. După marea bătălie de incercuire de la Viazma-Briansk, care a fost caracterizată de un reprezentant al OKW ca însemnând distrugerea ultimei rezistențe organizate a U.R.S.S., a urmat surprinzătoarea contraofensivă de iarnă a sovieticilor, care l-a aruncat pe germanii înapoi, pe tot frontul, din fața Moscovei. „Întotdeauna am detestat zăpada — declara Hitler la 19 februarie 1942. Bormann, tu știi, întotdeauna am urit-o. Acum știu de ce, era un presentiment” (Hitler's tabletalk. Hitler's conversations recorded by Martin Bormann, 1988, p. 319). Deși trupele germane au reușit să reziste în cursul iernii pe „poziții-arici”, se părea că balanța războiului s-a înclinat de partea sovieticilor. Dar ofensiva sovietică din primăvară, de pe frontul sudic, s-a terminat cu dezastruoasa bătălie de la Harkov, în cursul căreia trei armate sovietice au fost nimicite, lăsând un vid prin care marea ofensivă germană a răzbătut pînă pe Volga și în Caucaz.

În contextul victoriilor fulgerătoare ale lui Hitler, din vara și toamna anului 1941, s-a înscris și hotărîrea lui Antonescu de a încheia campania trupelor române o dată cu cucerirea Odesei. Însărcinatul cu afaceri al României la Washington, Brutus Coste, a declarat lui Cordell Hull că România „va înceta ostilitățile împotriva guvernului sovietic după ce Odessa va cădea și foștele teritorii românești vor fi recîștigate” (Dr. Paul D. Quinlan, *Clash over Romania. British American Policies Towards Romania: 1938-1947*, vol. II, p. 72). Pe front n-au rămas decît două divizii românești, însărcinate cu paza și supravegherea Transnistriei.

Dar, curînd, Antonescu a fost pus în fața unei noi situații strategice, avînd de ales între a se opri definitiv pe Nistru sau a răspunde cererilor insistente ale lui Hitler de a continua războiul. S-a hotărît pentru cea de-a doua alternativă. Și a trecut „Rubiconul” refuzînd să accepte ultimatumul Marii Britanii din 28 noiembrie 1941, cu scadența în 5 decembrie, prin care i se cerea să înceteze colaborarea militară cu Germania. Azi se știe că, în acel moment, Marea Britanie era îngrijorată de probabilitatea ca Uniunea Sovietică, cu armata germană la porțile Moscovei, să încheie o pace separată cu

Germania (Ibidem). Confirmarea că această temere era motivată, o găsim în faptul că Stalin i-a cerut, în octombrie 1941, lui Beria, să înceapă, prin serviciile sale secrete, să sondeze dacă Hitler ar fi dispus să încheie pace cu prețul unor mari pierderi de teritorii din partea sovietică.

Fapt e că Churchill nu s-a decis cu inima ușoară să declare război României. În scrisoarea adresată, la 4 noiembrie 1941, lui Stalin, care îi ceruse cu insistență să declare război Finlandei, Ungariei și României, Churchill se întreba „dacă era avantajos ca Marea Britanie să declare război acestor țări... pline de prieteni de-al noștri: acum ele sînt dominate de Hitler... Dar, dacă soarta se întoarce împotriva acestui bandit, ele ar putea, cu ușurință, să revină înapoi, alături de noi” (Op. cit., p. 71). A trebuit o nouă scrisoare a lui Stalin, din 8 noiembrie, care-l acuza pe Churchill că urmărește să dea impresia „unor disensiuni între U.R.S.S. și Marea Britanie” (Idem, p. 72), ceea ce putea servi drept pretext pentru ruperea alianței, ca premierul britanic să cedeze, nu fără a-i declara lui Eden că „opinia mea despre lipsa de înțelegere a acestei măsuri rămîne neschimbată”.

Neacceptînd ultimatumul englez, pentru Antonescu nu mai exista, decît drumul înainte. În viziunea sa politică, România — spre deosebire de Finlanda, de exemplu — avea de recîștigat o provincie — Transilvania — pierdută prin decizia Axel, și păstrarea Basarabiei și Bucovinei de Nord, ceea ce nu se putea realiza decît cu ajutorul Germaniei învingătoare. În acest caz, reușita depindea direct de amploarea aportului aliaților români la distrugerea bolșevismului. Situația strategică pe plan mondial în perioada octombrie 1941-iunie 1942, făcea, de asemenea, în ochii lui Antonescu, plauzibilă această perspectivă: intrarea în război a Japoniei; înfrîngerile suferite de Marea Britanie în Africa de Nord; șansele certe ale Germaniei de a cîștiga „Bătălia Atlanticului” prin scufundarea convoaielor aliate și, în sfîrșit, pierderea, la Harkov, a inițiativelor sovietice pe frontul de răsărit și iminența unei ofensive de mari proporții a germanilor pe frontul de sud.

Hotărîrea de principiu a „Conducătorului” fiind luată, tot ce a urmat a reprezentat doar consecințele ei.

Andrei ȘIPERCO

1941

București, 13 octombrie

...Românii sint indignați de maniera în care aliații germani tratează prizonierii ruși. Aceștia, în momentul capturării lor, sint în general bine îmbrăcați și par bine hrăniți. După 8 zile, perioadă în care au stat în aer liber, aproape fără mîncare și fără nici o posibilitate de igienă, sint fotografiati, ceea ce permite propagandei germane și Führerului însuși să-i prezinte lumii drept fiare sălbatice. (Raport politic nr. 73)

23 octombrie

...Se aud deja murmure de oarece, pînă la sfîrșitul războiului, corpul expediționar promis Führerului va trebui menținut la un efectiv de 250 000 oameni. Pînă acum o săptămînă se afirma că, imediat după căderea Odesei, participarea „simbolică” a regatului la „cruciada” anticomunistă va fi de o divizie, două cel mult. (Raport politic nr. 76)

10 noiembrie

...Pe data de 4 octombrie, luna trecută, domnul von Killinger, în fața coloniei germane din București, reunită într-o mare sală de cinema, a pronunțat discursul de care v-am vorbit, ce a fost publicat a doua zi de către presă sub titlul *Omagiu României* și care nu a încetat încă să agite opinia.

Conștiința patrioților, supărată de vorbele ministrului Germaniei, a găsit un interpret în persoana generalului Nicolae Rădescu. Acest bătrîn soldat în rezervă a răspuns reprezentantului Reichului printr-o scrisoare deschisă al cărei text continuă să circule pe sub mină.

Am un exemplar sub ochi. Iată cîteva extrase:

„Pentru a acorda titlul cu conținutul, ar fi trebuit să intitulezi discursul dumneavoastră nu «omagiu» ci «în-sultă României!»... Niciodată nu am văzut trimisul unei țări străine să-și permită să insulte în public, la propria lor

masa, pe cetățenii statului pe lingă care este acreditat. Ceea ce este și mai strigător la cer este că această insolență n-are nici o urmare. Mă situez printre acei nenumărați români care, după dumneavoastră, au comis crima să gîndească că armata noastră ar fi trebuit să se oprească pe Nistru și căroră dumneavoastră le-ați aruncat în față epitetul de «mizerabili» politicieni... Mizerabilul, este străinul care, nemulțumit de atitudinea patriotului, abuzînd de o situație privilegiată, lipsit de obligația cea mai elementară creată de ospitalitatea de care beneficiază, nu se mulțumește să smulgă pîinea din gura gazdei pentru a-și potoli propria sa foame, dar, în plus, îl acoperă de injurii și de amenințări, încercînd să-l terorizeze și se sforțează să astupe vocea care spune adevărul... Ne acuzați de bolșevism... Este cinism... Dumneavoastră înșivă ar trebui să vă adresați acest reproș... deoarece cuvintele pe care le imprumutați sub formă de întrebări soldatului român revenit din război, cuvinte pe care doriți să le auziți pronunțate, sint ele altceva decît o incitare la bolșevism?... Dacă cunoașteți istoria, ar trebui să știți că dominarea orgolioșilor n-a durat niciodată mult timp și că propria dumneavoastră aroganță ar putea foarte bine să fie doborîită într-o zi...”

Această scrisoare n-a fost, bineînțeles, pe gustul celui căruia îi era adresată. El s-a plîns celui în drept. Generalul Rădescu, chemat de „Conducător”, a fost punctual.

— Știu, a zis el, ce-mi reproșați. Să nu ne pierdem timpul. Mașina mea și bagajele sint afară. Spuneți unel-telor dumneavoastră unde trebuie să mă conducă.

Pentru moment, i s-a desemnat „domiciliu obligatoriu”. (Raport politic nr. 82)

8 decembrie

...Din mai multe surse diferite, care, toate, urcă pînă la Statul Major General, află că Hitler a cerut și a obținut, pentru pîrmăvară, o armată

română de 500 000 oameni destinată frontului rusec. Sintem deci departe de corpul expediționar despre care s-a vorbit atîta. Cînd poporul, care speră o demobilizare aproape generală și care este încurajat în această speranță prin retrimiteră a numeroși soldați la casele lor, va afla această știre, poporul, spun eu, nu va fi, cu siguranță, încîntat... (Raport politic nr. 92)

1942

8 ianuarie

...Cu ocazia noului an, Hitler i-a oferit mareșalului Antonescu un automobil magnific al cărui blindaj reprezintă, se pare, o realizare de vîrf a tehnicii moderne... însoțit de o scrisoare personală ce exprima urările „Führerului” și care atrăgea atenția corespondentului său asupra unui memoriu anexat augustei scrisori.

În acest memoriu, stăpînul Germaniei cere celui al României, pentru 1 martie, o armată de 500 000 oameni. Nu este prima oară cînd el formulează această cerere. Pînă în prezent, românii au reușit să o eludeze. Făcînd caz de zelul lor și declarîndu-se gata de orice sacrificii, ei făceau cunoscut că, dacă le rămîneau soldați, ei nu aveau cu ce să-i hrănească, îmbrace, echipeze și înarmeze. Hitler, acum, se oferă să le ia oameni „goi și cruzi” ca pe o logodnică fără zestre: el le va furniza arme, echipament, uniforme și hrană, dar el cere ca comandamentul să fie german. „Conducătorul” rezistă. El dorește ca comandamentul să rămîna românesc și uniformă kaki. În afară de aceasta, el cere ca un efort identic să fie furnizat de către unguri și ca bulgarii să participe și ei la acțiunea comună... (Raport politic nr. 2)

30 ianuarie

...Generalul Iacobici¹, șeful Statului Major și fost ministru de război, s-a opus viguros proiectelor mareșalului. Ast-

¹ Magazin istoric, nr. 3/1967.

fel, acesta, l-a înlăturat. Cei doi subșefi [ai Statului Major] s-au solidarizat cu Iacobici; Antonescu le-a dat totuși ordin să rămână la posturile lor. Conflictul nu este încă rezolvat... (Raport politic nr. 7)

7 februarie

...Simptomele de nemulțumire se înmulțesc. Iată câteva exemple:

Mai întâi armata. Îndepărtarea generalului Iacobici, șef al Statului Major (vedeți raportul meu nr. 7, din 30 ianuarie), face în continuare loc unor aspre critici. Cei doi subșefi ai săi cer să-i împărtaşească soarta. Li se refuză demisiile și li se face cunoscut că, dacă insistă, vor fi tratați ca dezertori. În același timp, se numește un al treilea subșef, manieră specifică românească de rezolvare a conflictului. Numeroși sint astăzi ofițerii generali și superiori care se declară ostili continuării războiului și mai ales trimerii de importante întăriri românești pentru participarea la ofensiva de primăvară sub ordinele generalissimo Hitler. În Crimeea, pierderile sint grele și rezultatele mediocre. Unele unități au fost foarte greu încercate.

Dacă corpul de ofițeri dă semne de oboseală, se poate imagina cu ușurință care poate să fie starea de spirit a trupei. Soldatul țaran nu se jenează să spună că Odessa și Crimeea nu-l interesează, că el s-ar bate cu bucurie pentru a relua Transilvania, dar că nu ține deloc să cunoască Caucazul și Uralul... (Raport politic nr. 10)

26 februarie

...După spusele unui fost ministru, care concordă cu cele ale altor informatori, toți militarii demobilizați sau încă nechemați sub arme, vor intra în serviciu la începutul lui martie. Ordinul atinge pe toți soldații pînă la vîrsta de 35 ani și ofițerii pînă la cea de 40. În afară de aceasta, se încorporează de acum recruții de 19 ani. Fără a ține cont de acestia din urmă, contingentul va fi în jur de 200 000 oameni. Dacă această cifră este

exactă, ea ar reprezenta singura concensiune făcută de Hitler, care cerea jumătate de milion de soldați... (Raport politic nr. 13)

27 februarie

...P.S. În România, ziarele anunță măsuri pregătitoare în vederea chemării sub drapel al contingentului 1944. (Raport politic nr. 14)

10 martie

...Mareșalul Antonescu se arată foarte încrezător în succesul ofensivei pe care Hitler își propune să o declanșeze în curînd pe frontul rusec.

...Cercurile militare sint departe de a fi unanime în împărțirea optimismului său. Unii ofițeri mărturisesc chiar grave neliniști. „Admițînd, observă ei, că germanii dispun încă de efective considerabile și de un material de prim ordin, ne putem teme că mijloacele lor actuale nu le pot permite să realizeze mai mult decît în 1941. Graba cu care recrutează noi contingente și cu care cer aliaților lor un ajutor mai activ, nu sint o dovadă de încredere absolută într-o victorie apropiată. Cît despre noi, cum vom putea spera să realizăm mai mult decît anul trecut, cînd întregul material de război distrus sau uzat nu este încă înlocuit?”

Putem crede că participarea românească la ofensivă va fi de 15 la 16 divizii. Concentrarea acestor forțe nu pare să fi început... (Raport politic nr. 16)

13 martie

...Nu se vorbește în București decît de condamnarea la șase ani de muncă forțată¹, pentru injurii aduse armatei și pentru insubordonare, a domnului Ion Sin-Giorgiu, profesor de literatură germană la facultatea de litere, jurnalist și autor dramatic.

Acest personaj, ofițer de rezervă în vîrstă de cincizeci de ani, a primit ordin, prin convocare individuală, să se prezinte la unitatea sa mobili-

¹ În realitate, a fost condamnat la 6 luni închisoare, sentința redusă, mai apoi, la 2 luni domiciliu forțat.

zată. În loc să dea ascultare, el s-a prezentat la Statul Major General, protestînd violent împotriva apelului ce îi era adresat și, cum interlocutorii săi nu se lăsau emoționați de tipetele sale, a amenințat că îi va denunța la Legația Germaniei, care le va arăta cu ce fel de om aveau de-a face. Un proces verbal al incidentului a fost transmis „Conducătorului”. Acesta l-a parafat cu mina sa, în termeni energici, și l-a transmis Consiliului de război local.

Sanctiunea severă luată împotriva domnului Sin-Giorgiu a impresionat cu atît mai mult opinia publică, cu cît condamnatul nu este, ca mulți alții, un germanofil de ocazie, ci un prieten din prima clipă al Reichului hitlerist. El ocupa, în 1937, o situație apreciată în Partidul Național-Creștin al domnului Goga, care era în legături de prietenie cu generalul Antonescu, pe care îl făcuse ministrul său de război și îl reconciliase provizoriu cu regele Carol. Mai tîrziu, domnul Sin-Giorgiu s-a făcut remarcat, atît printr-un zel din ce în ce mai arzător în serviciul propagandei germane, cît și printr-o vie simpatie față de mișcarea legionară.

Că această atitudine a indispus pe „Conducător”, nu este nimic surprinzător. Este de mirare totuși că justiția militară s-a arătat atît de riguroasă față de un om care se lăuda, pe bună dreptate, că este foarte apreciat în Germania. Aceasta se explică, poate, prin faptul că Reichul, doritor să nu ofere domnului Maniu noi subiecte de recriminări și, considerînd, pe de altă parte, că domnul Sin-Giorgiu, deja complet discreditat în România, nu putea să-i mai fie util, s-a decis să-l arunce ca pe o lămie stoarsă.

La Ministerul afacerilor externe se declară că, după informații sigure, dar nedestinate publicității, armata română ar fi pierdut, pînă la sfîrșitul lunii februarie, 157 000 oameni. Acest total cuprinde 75 000 morți, 15-20 000 dispăruți, 40 000

mutilați și răniți, definitiv inapți pentru serviciul militar, aproximativ 25 000 răniți mai puțin grav, dar care nu vor putea fi totuși folosiți ca combatanți în cursul anului 1942... (Raport politic nr. 18)

20 aprilie

...Pe front, ca și în spatele acestuia, relațiile între armatele germane și române sînt din ce în ce mai încordate. Românii se plîng că sînt considerați, de către aliații lor, scutieri, și că sînt utilizați fără a se ține seama de reacțiile lor. Recent, în Crimeea, un batalion român a cerut să fie trimis „acasă”. În ciuda acțiunii ofițerilor, soldații au insistat cu o astfel de unanimitate, încît nu s-a îndrăznit pedepsirea lor. Incidente asemănătoare s-au produs și în alte locuri. „Conducătorul” le cunoaște, îl exasperează, dar nu poate face nimic.

El știe, pe de altă parte, că în administrație dezordinea și corupția întrec toate recorderile... (Raport politic nr. 27)

22 aprilie

...Raportul meu nr. 7 din 30 ianuarie v-a semnalat demisia forțată a generalului Iacobici, atunci șef al Statului Major Român.

Ea s-a produs în următoarele condiții:

Mareșalul Antonescu promisesese Führerului, pentru anul 1942, un concurs militar important. El a indicat lui Iacobici să ia toate măsurile necesare pentru ca preparatiunile să fie terminate în cel mai scurt timp. Generalul [Iacobici] a răspuns printr-un memoriu în care demonstra imposibilitatea materială de a constitui pentru data prevăzută armata de întărire pe care șeful său o oferise lui Hitler. „Conducătorul” s-a supărat. „Mi-am dat cuvîntul, a spus el, nu pot tolera ca dumneavoastră să mă împiedicați să-l țin”. Iacobici a replicat: „Dumneavoastră mi-ați cerut un aviz de tehnician, eu vi l-am dat și nu văd mijlocul să-l modific”. El a fost imediat îndepărtat.

La acea vreme, toată lumea gîndea că „Conducătorul” l-a

sacrificat Germaniei. Această convingere era atît de răspîndită că germanii au ținut să nu intervină în favoarea sa. Ei nu au avut niciodată de ce să se plîngă de Iacobici, fost ofițer în armata austro-ungară și, prin urmare, format la școala lor. Atunci cînd au cunoscut motivul real al dizgrației sale, ei au întreprins unele măsuri ca să-l reabiliteze. Crima sa a fost aceea de a fi declarat că armata promisă de către Antonescu nu putea fi gata înaintea lunii iunie. Statul major al Wehrmachtului a făcut cunoscut că motivele tehnice invocate de Iacobici îi păreau pertinente și că se va acomoda foarte bine cu data indicată de către el. Se asigură astăzi că el va primi comandamentul forțelor pe care a fost însărcinat să le organizeze. Efectivul acestor forțe va fi de 150-170 mii de oameni, în plus față de corpul expediționar comandat de către generalul Constantinescu și de trupele de ocupație. (Raport politic nr. 28)

30 aprilie

...Actualmente, efectivul trupelor românești în campanie nu depășește nouă divizii, dintre care puțin mai mult de jumătate are ca misiune ocuparea Transnistriei, în timp ce restul luptă în legătură cu armatele Reichului. Nu se știe încă nimic precis despre ce va fi participarea regalului dunărean la campania din vară... (Raport politic nr. 30)

25 iunie

Numărul românilor morți, răniți și dispăruți pe frontul de est este de 5 998 ofițeri, 2 633 subofițeri și 148 941 soldați, dintre care totuși 70 la sută ar fi recuperabili și apți de luptă în viitor. Pînă acum nu am reușit să aflăm cum sînt primite aceste date în cercurile neoficiale... (Raport politic nr. 44) ■

(Va urma)

CLIO ANUNȚĂ

DIN NOU LA KARAHARMAN

Medievistica pontică — ilustrată convingător de opera innoitoare a lui Gheorghe I. Brătianu — oferă, în continuare, surprize. Revista *Magazin istoric* anunță, în luna decembrie 1987, descoperirea pe șantierul arheologic de la Vadu a unui important tezaur de monete de aur și argint din sec. XVI-XVII. Campania din august 1989, desfășurată cu lărgul sprijin al armatei române, a dat la iveală, între altele, trei tezaure de monete de bronz și aramă argintată. Rezultatele obținute de colectivul șantierului (Sergiu Iospeșcu, Stelian Dumitrescu, Raluca Verussi, Andrei Căpușan) au fost prezentate în ședința Laboratorului de Studii Otomane din 24 ianuarie 1990.

Campania de anul trecut a fost pregătită prin examinarea principalelor izvoare narative care conțin referiri despre cetatea, portul și marele trafic comercial de la Karaharman-Vadu: Evliya Çelebi, vestit călător otoman, călugărul predicator Emiddio Portelli din Ascoli Piceno (1634) și căpitanul de geniu, francezul A.J. de Lafitte-Clavé (1784). În timpul săpăturilor au fost scoase la iveală amenajări stradale pietonale, temelii de case, canalizări din olane, un bogat inventar menajer cu fragmente de ceramică locală și de import, feronerie diversă și numeroase ghiulele, toate din sec. XVII-XVIII. Tezaurele monetare, parțial curățate în laboratoarele Muzeului militar național (restaurator I. Ionăi) și expertizate (E. Oberlander — Muzeul de istorie al României), cuprind zoltale (bani de aramă de 40 parale) și onluci (20 parale), precum și mici piese divizionare de 1-2 parale. Zoltalele și onlucii au fost bătuți la Istanbul, la începutul domniei sultanului Ahmed III (1703-1730). Îngroparea tezaurelor poate fi legată eventual de tulburările de la sfîrșitul guvernării acestuia.

Au fost reluate, totodată, investigațiile pe promontoriul Gyaurokoy (satul Creștinilor) de la Vadu, unde există vestigii din sec. VII î.e.n. pînă la începutul celui de-al XIX-lea. Scopul cercetării este să restituie modelul conviețuirii medievale și premoderne al comunităților creștine și musulmane pe litoralul pontic românesc.

Raluca VERUSSI

ION GHICA, BEI DE SAMOS

ȘI ARHEOLOG PASIONAT

Insula Samos face parte din arhipelagul Sporadelor de Sud din Marea Egee și este situată lângă coasta Asiei Mici, în dreptul capului Mycale, de care o despart doar doi kilometri. Are o suprafață de 491 km² (aproximativ de două ori cât cea a municipiului București) o lungime de 45 km și o lățime variind între 6 și 19 km.

În antichitate, Samosul — colonizat de greci către anul 1000 î.e.n. — a fost una dintre puterile maritime ale Ioniei¹, ajungând să domine Marea Egee în timpul tiranului Polycrates (535-522 î.e.n.), care a dezvoltat și fortificat orașul Samos. Încă din secolul VIII î.e.n., insula era vestită prin sanctuarul zeiței Hera. Samosul antic se mândrea și cu faptul că acolo se născuse filosoful Pitagora (cca. 560-500 î.e.n.).

În 522 î.e.n., insula a fost cucerită de persi. Recăpătându-și libertatea după victoria obținută de flota greacă în fața celei persane la Mycale (479 î.e.n.)², a intrat în liga de la Delos, întemeiată de Atena, rămânând o credincioasă aliată a acesteia. Cucerit de romani în 129 î.e.n. și integrat provinciei Asia, Samosul a trecut apoi în stăpânirea Imperiului roman de Răsărit și a rămas posesiune bizantină până în 1453, fiind temporar ocupat de arabi, Imperiul latin de Constantinopol și Veneția. După 1453, insula a devenit posesiune otomană.

Populația, în marea ei majoritate grecească, a luat

Beii de Samos (primul din stînga sus: Ion Ghica)

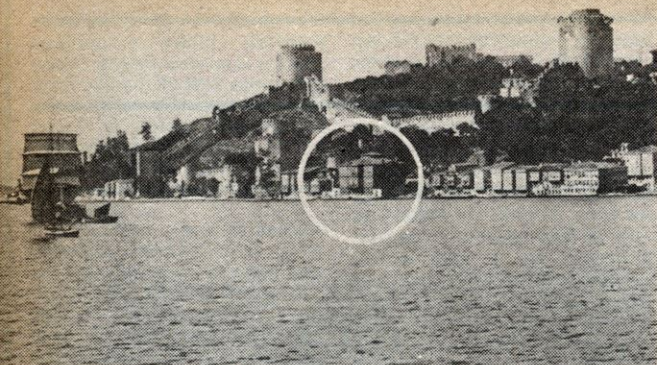
parte la răscoala din 1821, opunînd o rezistență îndrăzită trupelor otomane. Ca urmare, în 1832, Samosul a obținut o autonomie limitată și dreptul de a fi condus de un prinț creștin, numit *bei* de către sultan, regim care s-a menținut pînă în 1912, cînd insula a intrat în componența statului grec.

Primul prinț de Samos a

fost Ștefan Vogoride (1834-1849), cel care fusese *calmacam* al Moldovei între 1821-1822. I-a urmat Alexandru Callimachi (1849-1856), care a locuit mai mult la Istanbul, avînd ca locțiitor (*calmacam*) în Samos pe Gheorghe Conemenos (1849-1854). Astfel poate fi rezumată istoria insulei dinainte de venirea lui Ion Ghica.

¹ Denumire dată în antichitate coastelor apusene a Asiei Mici și insulelor învecinate din Marea Egee, colonizate de triburi grecești în mileniul II î.e.n.

² Magazin istoric, nr. 3/1973.

Imagine din Istanbul. În centru — casa lui Ion Ghica (fotografie inedită din colecția autorului)

„Nici o frică, le păzește Ghica”

Participant activ la pregătirea și declanșarea revoluției române de la 1848, Ion Ghica a primit, în iunie același an, din partea Comitetului revoluționar din București, misiunea de a-l reprezenta și de a-i susține acțiunile în capitala Imperiului otoman. După înăbușirea revoluției, fiind trecut pe lista fruntașilor expulzați de regimul contra-revoluționar, el a rămas în continuare la Istanbul, ajutând pe emigranții români aflați în Imperiul otoman. Atunci când, în martie 1854, s-a pus problema creării unei legiuni de voluntari români care să participe în cadrul războiului Crimeii² ca aliați ai Porții, Imperiului britanic, Franței și Sardiniei, Ion Ghica a sprijinit acest proiect. Revoluționarii români sperau ca în acest mod să determine o atitudine binevoitoare a marilor puteri în vederea unirii principatelor. În final, proiectul a eșuat din cauza opoziției ferme a Imperiului habsburgic, care nu vedea cu ochi buni o eventuală emancipare a românilor din principate, cu reverberații asupra celor aflați sub stăpânirea sa.

În aceeași lună, Ion Ghica a fost invitat de lordul Red-

cliff, ambasadorul Angliei la Istanbul, și de Reșid pașa, ministrul de externe turc, care i-a propus o dregătorie de mare răspundere: caimacam al insulei Samos, în locul lui Gheorghe Conemenos. Prinț de Samos rămânea în continuare Callimachi. Ghica avea misiunea de a pacifica insula, a cărei populație se pregătea de revoltă, și de a stîrpi cuiburile de bandiți și pirai. A fost asigurat că va putea rezolva sarcinile în două-trei luni, atrăgându-i-se concomitent atenția asupra interesului pe care îl reprezenta reușita acestei misiuni pentru soarta viitoare a românilor.

Înarmat cu firmanul sultanului și cu scrisorile de recomandare ale ambasadorilor Angliei și Franței către consuliile respective din insulă, Ion Ghica, a plecat către Samos, lăsându-și soția și copiii la Istanbul. La 4 aprilie 1854 a sosit în portul Vathy. Conemenos, fostul caimacam, fugise din insulă. Conform mărturiilor contemporane, impresia pe care a făcut-o Ghica la sosire nu a fost prea favorabilă: mic de statură, puțin adus de spate, cu o barbă scurtă și față măslinie, purta fes, ceea ce nu stîrnea simpatia grecilor. Vorbea destul de prost limba greacă (va face ulterior progrese rapide), era tăcut și rezervat. În plus, la sosirea lui a nins, fapt rar în partea locului și

interpretat deci ca un semn rău.

Ion Ghica s-a găsit în fața unei situații dezastruoase. Pretutindeni domnea nesiguranța din cauza hoților și a piraiilor, comerțul fiind aproape paralizat. Vilele distruse de filoxeră lipseau insula de una dintre principalele surse de venituri. Tributul către Poartă nu fusese plătit de cinci ani, ceea ce reprezenta o datorie de 4 000 lire turcești în aur. În această conjunctură, noul caimacam a reactionat rapid și energic.

Datorită influenței sale la Poartă, el a obținut anularea datoriei către sultan. Cu ajutorul consulilor Angliei și Franței și al flotelor din Mediterana, ale acestor țări, a întreprins o vinătoare nemiloasă a piraiilor și bandiților, participind personal la aceste acțiuni, care a fost practic încheiată la începutul anului 1855. A stabilit un regim de pedepse atît de aspre pentru tilhărie, încît, după doi ani de la venirea sa, țărănii își lăsau seara unelele pe cîmp, spunînd: „Nici o frică, le păzește Ghica”.

În martie 1855, la Chora, a întrunit Adunarea națională, pentru a da seama de rezultatele administrației sale: stabilise pentru prima oară o organizare a comunelor, prevăzînd participarea obligatorie la lucrările de interes public și înființase gărzi comunale pentru combaterea răufăcătorilor; organizase notariatele, judecătoriile și arhivele de stare civilă; înființase un colegiu de băieți la Vathy și o școală de agricultură la Mytilene. Soția sa întemeiase, tot la Vathy, un colegiu de fete.

În 1857, a început construirea unui drum de la Vathy la Tigani (20 km), chemînd pentru această lucrare, cu un an înainte, pe fostul său coleg de la Sf. Sava, inginerul Alexandru Zane, care a rămas în insulă pînă în 1859.

La numai un an de la sosirea lui Ghica, Samosul era pacificat, economia se redresase, comerțul înflorea din nou, iar autonomia față de

¹⁻² Magazin istoric, nr. 10/1988; 7-8/1968.

Poartă devenise o realitate.

În 1855 a fost decorat cu ordinul Medjidie, iar la 18 februarie 1856 a fost numit print (bei) de Samos. Dar cel mai mult l-a bucurat faptul că a reușit să câștige respectul și afecțiunea întregii populații a insulei.

„Una dintre ruinele cele mai ciudate”

Amplele cercetări arheologice efectuate după 1900 la Samos au adus date concrete privind ansamblurile antice de primă importanță pentru cultura europeană aflate aici; astăzi nu există enciclopedie sau istorie a arhitecturii care să nu amintească orașul Samos, înfrumusețat de Polycrates în veacul al VI-lea î.e.n., dezvoltat în amfiteatru deschis către mare și înconjurat cu ziduri din marmură, ale cărui urme se păstrează în partea de sud-est a insulei, lângă portul Tigani. Un loc special este acordat în aceste lucrări sanctuarului Herei, situat la cca. 4 km către vest de cetatea antică. Este vorba de fapt de o succesiune de patru temple ridicate pe același loc începând din sec VIII î.e.n., care, toate, au prezentat importanță în evoluția arhitecturii ioniei. Celebritatea revine *Heraionului III*, început către 570 î.e.n., dipter — templu cu colonadă dublă — de dimensiuni foarte mari (52,5 x 105 m), distrus de incendiu curând după terminarea sa, și *Heraionului IV*, refăcut de tiranul Polycrates. Noua construcție avea dimensiuni mărite la 55 x 112 m, pentru a permite amenajarea a cîte trei rînduri de coloane pe laturile scurte. *Artemisionul* din orașul Efes, de pe coasta Asiei Mici, considerat în antichitate drept una dintre cele șapte minuni ale lumii, precum și templul lui Apollo din Didyme, de lângă Milet, au reluat planul diptेरului lui Polycrates. Aceste trei temple au constituit gloria arhitecturii ioniei și i-au legat numele de unul dintre principalele stiluri grecești,

stilul ionic, mereu regăsit în evoluția arhitecturii europene pînă la sfîrșitul veacului XIX.

În bibliografia de specialitate, istoricul cercetărilor arheologice din Samos începe cu lucrările din 1910-1914 ale școlii germane de arheologie, fără a se consemna descoperirea ruinelor antice de către românul Ion Ghica. Atașamentul manifestat de acesta pentru Samos s-a datorat și interesului pentru gloriosul trecut istoric al insulei. La sosirea sa, doar fragmente de ruine mai arătau locul orașului antic Samos, părăsit încă de la sfîrșitul primului mileniu al erei noastre. Insula cunoșcuse o nouă dezvoltare abia după anul 1550. Așezarea antică a furnizat material de construcție pentru noile localități, în special pentru capitala medievală Chora. Se continua de fapt procesul de devastare inițiat de bizantini și venețieni, care au transportat mari cantități de vestigii arhitectonice la Constantinopol și Veneția, refolosindu-le la ridicarea unor edificii monumentale. Într-o carte despre insulele Greciei apărută în 1853, pe care Ion Ghica a luat-o cu el la Samos, situația orașului antic era descrisă astfel: „Abia dacă se mai pot găsi în insula Samos cîteva urme ale vechii sale străluciri. Nici un monument, nici unul dintre acele fragmente prețioase care acoperă atîtea locuri din Grecia, totul a dispărut. Cîteva grămezi de piatră sînt singurele indicii ale locului orașului. În sfîrșit, din templul Junonei [echivalentul roman al Herei], atît de celebru în antichitate, abia mai rămîne azi o singură colonadă, pe jumătate distrusă”.

La 16 mai 1854, Ion Ghica îi scria soției sale: „Am început săpăturile arheologice regulate la templul Junonei de la Colona [Kolomisa]; un sferd din templu a și fost scos la iveală și sper că acesta să devină una dintre ruinele cele mai ciudate din Europa. Timpul pe care-l voi petrece aici am de gînd să-l folosesc pentru a restaura un dig vechi de la Tigani (Vechiul Samos)”.

Săpăturile au continuat timp de patru ani, pînă la plecarea lui Ghica din insulă. Ziduri ale vechiului Samos și numeroase piese arheologice au apărut și cu ocazia executării drumului dintre Vathy și Tigani.

Meritul lui Ion Ghica de a fi descoperit și executat primele săpături la *Heraion* este dublat de crearea cadrului legal privind protecția vestigiilor descoperite, precum și de acoperirea din propriul venit a cheltuielilor pentru săpături. La 29 aprilie 1855, el dădea o lege privind protecția antichităților și a monumentelor medievale din Samos, care, conform preambulului reglementării, „erau prada primului venit și se aflau în fiecare zi înstrăinate sau risipite, din ignoranță sau necunoaștere a valorii lor”.

Între 1856-1858 Ion Ghica a vizitat de numeroase ori locurile orașelor ioniene de pe coasta Asiei Mici. Își dorea foarte mult să descopere Efesul antic. La 4 mai 1858, adresîndu-se fostului consul al Franței la București, Eugène Poujade, îi scria: „...Pentru a reveni la arheologie, îți voi spune că eu cred că am stabilit precis poziția templului din Efes și dacă iarna viitoare sînt încă în aceste ținuturi, am de gînd să fac săpături. Îți mărturisesc totuși că lucrările în stil mare ale lui Newton și mijloacele pe care guvernul englez i le pune la dispoziție mă descurajează puțin”. Întoarcerea în țară în noiembrie 1858 a zădărnicit acest proiect iar *Artemisionul* din Efes a fost descoperit abia în 1869 de către arheologul britanic J.T. Wood.

„Plăcutele lor cuvinte”

Ion Ghica s-a consultat adesea cu arheologul englez Charles Thomas Newton, specialist și în epigrafie greacă. Astfel, în decembrie 1857 i-a trimis textul a trei inscripții, dintre care una găsită la *Heraion*. La 1 ianuarie 1858, i-a explicat lui Poujade textul unei inscripții grecești,

ION GHICA:

Unirea — țelul dorit al românilor

Personalitate complexă — revoluționar și om politic, diplomat și memorialist, economist și autor dramatic — Ion Ghica¹ (1816-1897) s-a afirmat în epoca sa ca unul dintre promotorii unor direcții originale în studierea și prezentarea realităților sociale, politice, economice, culturale naționale. Evocator de mare finețe și vibrație al vremii sale, în suita de scrisori către V. Alecsandri („capodoperă a literaturii noastre memorialistice” — cf. Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900), Ion Ghica s-a aplecat și asupra trecutului mai îndepărtat al poporului nostru, intenționând să alcătuiască o sinteză istorică, pornind din cele mai vechi timpuri și până la finele secolului XVIII. Proiectul, nefinisat, a rămas în fișele manuscriselor sale păstrate la Biblioteca Academiei. Este vorba de un volum intitulat *Istoria românilor*, cuprinzând 268 de pagini, în care sînt creionate principalele momente, fapte și personalități ale trecutului nostru național, de la perioada dacică și până la sfîrșitul sec. XVIII. Dintre acestea, definitivate sînt capitolele despre Dacia (scris în limba franceză) și cel despre Matei Basarab. Celelalte capitole conțin extrase documentare, din cronicarii noștri și din autori străini.

Cîteva idei se cuvin remarcate din încercarea lui Ion Ghica de prezentare a istoriei naționale (unul din primele proiecte de astfel de sinteze din secolul trecut). Mai întîi, conștiința originii comune a românilor și continuitatea lor în patria străbună, avînd „aceeași limbă, aceeași religie, același port național, aceeași obiceiuri și aceeași aspirații politice”.

Iar, în altă parte, evidențiază — ca un element al continuității — identitatea portului dacilor „ce vedem pe coloana Traiană [cu] acela ce vedem astăzi încă la românii de la munte”.

Studiind faptele trecutului nostru național, Ion Ghica a

relevat, ca o constantă a istoriei românești, lupta pentru unitate națională, căreia îi va închina aceste vibrante rînduri în 1865 în partea întîi din lucrarea sa *Convorbiri economice*: „Istoria românilor ne arată că unirea a fost totdeauna țelul cel mai dorit al lor; de la descălicătoare și pînă astăzi, ea a germinat nu numai în spiritul bărbatilor aceluia care au îndrăznit a cugeta glorie și mîrire pentru poporul român, dar chiar în spiritele aceluia care nu s-au suit cu gîndul decît pînă la conservarea gînteii. Ori de cîte ori viitorul a suris României, fiii ei nu au lipsit de a aspira către Unire... Unirea este efectul luptei seculare în contra cîmpitorilor, luptă prin care ne-am putut conserva naționalitatea; ea este simbolul dorinței de a fi, garanția cea mai puternică și mai în contra tendințelor și ambițiilor din afară”.

Din proiectul său de istorie, I. Ghica a tipărit — în limba română — partea consacrată începuturilor istoriei noastre, în numărul din august 1861 al Revistei române, publicația scoasă de el din aprilie 1861 pînă în noiembrie 1863.

Din acest studiu — care reprezintă, după cum am precizat, una din primele sinteze ale istoriei noastre străvechi alcătuite în secolul trecut — reproducem și noi cîteva fragmente, semnificative pentru modul în care autorul lor cercetase și înțelesese epoca îndepărtată, a începuturilor poporului român. Am păstrat particularitățile stilistice ale originalului, textul fiind transcris conform normelor ortografice actuale. Intervențiile explicative în paranteze drepte și notele de subsol ne aparțin. Am corectat, fără a le mai semna, unele date eronate. Întreruperile de text le-am marcat prin trei puncte.

I. LĂCUSTĂ

Tucidid în *Epis[tola]* II, după ce descrie pe geți ca buni arcași, călăreți aruncînd săgeți otrăvite, ne spune că Sitale [Sitalces], pe care îl numește Sitolc fiul lui Tirea [Teres], craiul tracilor, carele stăpînea spre muntele Rodop, a luat la anul 430 [i.e.n.] oști geți cu plată ca să meargă în ajutorul atenienilor împotriva lui Perdiccas...

Vitejia geților era recunoscută de toate neamurile: cu toate încercările celor mai mari cîmpitori, ei au rămas neînvinși... Arcași, călăreți vestiți, precum îi arată Xenophon, pretutindeni și în toți timpii au fost viteji; astfel vedem pe mesageții, conștii de regina lor Tamaris, biruind pe Cyrus. Dariu[s] fiul lui Hystaspas [Histaspe] a încercat a-i supune cu 514 ani [i.e.n.] dar a fost silit a trece Dunărea înapoi... La 335 [i.e.n.] Alexandru cel Mare s-a încercat și el împotriva geților, dar a fost silit a-i lăsa în pace³. Ei ziceau că nu le era teamă decît de un

despre obiceiurile, instituțiile și credința religioasă a geților, ei se vede a fi fost un popor mult mai înaintat decît ne putem închipui. Ei credeau în nemurirea sufletului...

tichității. În mss. 2825 de la Biblioteca Academiei Române, se păstrează textul inedit al traducerii cărții a VI-a din *Istoriile* lui Herodot, datorată lui I. Ghica. Această pasiune a fost transmisă și fiului său, Dimitrie I. Ghica (1848-1914), care a tradus întreaga scriere a lui Herodot (4 volume, Berlin-București, 1894-1915), primind, în 1880, premiul Academiei pentru versiunea românească a cărții IV din *Istoriile*. Pe primul volum al traducerii, Dimitrie Ghica a înscris următoarea dedicație: „Această operă este dedicată părintelui meu Ion Ghica, sub a cărui domnie la Samos am vizitat în copilărie locul de naștere al lui Herodot și ruinele coloniilor eline din Asia Mică. În semn de respect, afecțiune și recunoștință”.

Formările geologice ale albiei Dunării, gîrile (apele) care o străbat de-a curmezisul de la Carpați la Dunăre, apararea firească ce găseau oamenii în munți, clima și fertilitatea pămîntului au făcut ca această țară să fie în tot timpul rivănită, convoată [străbătută] de popoarele cele mari și puternice, precum a fost și un adăpost pentru acelea care, fugind din alte țări de apăsare și de conchistă [cucerire], căutau libertatea și independența.

Scenele și luptele petrecute într-acest pămînt privilegiat de natură sînt tot ce poate cineva găsi mai interesant în studiul istoriei popoarelor...

Dacă și geții erau un singur și același popor, numele de daci nu se vede decît mai tîrziu, după ce se întînseră geții la vestul Dunării, spre munte...

După cele ce ne spune Herodot²

¹ Magazin istoric, nr. 8/1978.

² Menționăm și interesul lui Ion Ghica pentru acest mare istoric al an-

³ Magazin istoric, nr. 4/1978.

singur lucru: să nu cada cerul pe dinșii. Astfel de răspuns au trimis lui Alexandru. În urma acestuia la 292 [i.e.n.], Lysimach a încercat și el a supune pe geți, a trecut Dacia, dar Dromihet, craiul lor, trăgându-se neconținut spre munte, a lăsat pe Lysimach fără mijloace de a-și procura trebuințele hranei și, pe urmă, năvălind asupra-îi de la munte, l-a bîruiț și l-a ținut prizonier în orașul Eli... Lysimach liberat a dat pe sora sa de soție lui Dromihet. La 170 [i.e.n.], Rholu [Roles] și mai pe urmă la 150 [i.e.n.] Ozol [Oroles] crai ai dacilor, au ajutat pe Perseu al Macedoniei împotriva romanilor...

La anul 82 [i.e.n.], Berekista [Burebista], unul din șefii dacilor, după ce a supus pe toți ceilalți șefi, a stabilit un stat puternic care ajunse la neodihni foarte mult pe romani... Moartea lui Berekista a adus împărțirea Daciei între trei șefi. După cum ne spune Dion Cassius, acești șefi erau Rholu [Roles], Dapyx și Zyraz [Zyraxes].

Decebal, cel mai capabil dintre șefii daci. Martial [Dio Cassius] descrie pe Decebal ca pe un om de o mare concepție strategică, foarte capabil de a executa un plan, dibaci a se purta împotriva vrășmașului și de-a se apăra de cursele lui.

Decebal a atras mai întâi în partea lui pe Pacorus², prințul parților, pe sarmați și quazi și numai după aceea s-a aruncat împotriva lui Fuscus, șeful gardiei pretoriene pe care îl trimisese Domițian împotriva dacilor.

Julian [Tettius Iulianus], succesorul lui Fuscus, a avut oarecare izbînză împotriva lui Decebal și a înaintat foarte mult în înăuntrul Daciei; dar din pricina rebelului cu marcomanii, Domițian neputînd întrebuința destule puteri împotriva dacilor, s-a văzut silit a cere pacea de la Decebal, carele trimițînd la Roma pe frate-său Digi³, dobîndit, după cum ne spune Martial, ca romani să plătească dacilor un tribut de două obole⁴ de fiecare roman, ceea ce s-a urmat de la anul 88 pînă la anul 100 [e.n.]... ■

¹ Helis, cetatea de scaun al lui Dromichete, situată, probabil, pe cursul superior al Argeșului; încă neidentificată.

² Magazin istoric, nr. 2/1988.

³ Diegis, căpetenie dacă, probabil fratele lui Decebal, pe care l-a reprezentat la tratativele de pace cu Domițian (89 e.n.).

⁴ Obolul (din sistemul monetar grec), reprezenta a șasea parte dintr-o drahmă și cîntărea 0,73 grame argint.

scrisă pe trei lespezi de marmură, refoșosite în pardo-seala „unei foarte mari construcții romane, din care nu rămîn astăzi deasupra solului decît trei stîlpi de piatră decca. 10 m înălțime”. Inscripția a fost transmisă de Poujade inspectorului general al monumentelor istorice din Franța, scriitorul Prosper Mérimée, și acesta, la rîndul său, a comunicat-o arheologului Philippe Le Bas, care pregătea publicarea unui volum cu inscripții grecești. O nouă „încercătură de inscripții” a fost trimisă epigrafistului francez, pe aceeași cale, la 4 mai 1858, Ion Ghica rugîndu-l pe Poujade să transmită domnilor Le Bas și Mérimée mulțumiri pentru cuvintele lor de laudă privind cercetările sale din Samos. „Dacă acești domni continuă în felul asta, ar putea să mă facă să cred că voi putea aspira la un fotoliu de nemuritor [academician]. Dar fii liniștit, eu iau plăcutile lor cuvinte drept încurajare și indulgență”.

Ion Ghica și-a alcătuit o colecție de antichități, fie din piese descoperite în timpul săpăturilor, fie prin cumpărare. La 29 aprilie 1857, el îi scria soției sale, că, vizitînd șantierul de la Tigani, a cumpărat cu o mie de piaștri două basoreliefuluri, un cap de marmură colosal și alte piese mai mici. La 4 mai 1858, i-a trimis lui Poujade „prima planșă a micului meu muzeu”, respectiv fotografia a două statui: o Diana, înaltă de 0,96 m, găsită în săpăturile „pe care le continui la Tigani”, și o alta mai mică, „dintr-o epocă foarte frumoasă”. Respectînd prevederile legii din 29 aprilie 1855, amintită mai sus și care stabilea că „nimeni nu poate exporta în afara Samosului, fără aprobarea guvernului și sub nici un preț, antichitățile descoperite în insulă”, Ion Ghica și-a adus în țară colecția sa. Cu totul remarcabil pentru un colecționar pasionat este faptul că o parte din „micul său muzeu” a fost lăsată samioților la despărțire, alte două piese fiind trimise

din România în Samos în 1893. Faptul este consemnat de fiul său Dimitrie, care scria în jurnal: la 16 mai 1902, în timpul unei vizite la Samos: „La 11 am vizitat muzeul din Samos, unde am revăzut cele două statui de epocă romană, descoperite la Tigani de tata: una, o Diană, și cealaltă, un Bachus, cu vestimente lungi, semănînd încă cu o bacantă. Capetele acestor statui de dimensiune 1/3 naturală erau la Ghergani, aduse de tatăl meu de la Samos, iar la 1893 a găsit bine să le restituie corpurilor originale pe care le-a dăruit samioților cînd a plecat. Mi s-a părut curios să le văd acolo, după ce mă deprinsesem să le văd la Ghergani, în vitrină, sus lîngă scară”.

Din colecția de antichități a lui Ion Ghica se mai păstrează astăzi, la Muzeul de istorie al României, cîteva piese, sculptate, dintre care două de excepțională valoare: mina unei statui din sec. VI i.e.n. reprezentînd-o pe Hera și piciorul unei divinități masculine, databil în sec. V i.e.n.

În vederea participării la alegerile pentru Adunarea Electivă din București, Ion Ghica a plecat spre țară, unde a sosit în noiembrie 1858.

Locutorii insulei Samos i-au păstrat lui Ion Ghica o amintire vie. I-au așezat în 1902 un bust în sala de festivități a primăriei din Vathy iar fiului său Dimitrie i-au făcut o primire călduroasă. La plecarea din Samos, Dimitrie Ghica a primit din partea orașenilor din Vathy, pentru mormîntul tatălui său de la Ghergani, o coroană de flori legată cu două panglici — una cu culorile insulei, a doua cu culorile României —, însoțită de un pumn din pămîntul insulei. Coroana purta inscripția în limba greacă: „Samosul recunoscător, lui Ion Ghica”. ■

PACEA ESTE REDOBÎNDITĂ

(Urmare din p. 32)

apă din fântini și de la gurile de incendiu".

Invitat la 8 mai în zori să participe la semnarea de la Berlin, de Lattre îl ia cu el pe șeful său de stat major, colonelul Demetz, și pe șeful său de cabinet, căpitanul Bondoux. Ajunși în sfârșit la Karlshorst, francezii mor de foame, pe care o tot explică printr-o mulțime de gesturi soldaților sovietici, care le aduc... un fonograf. Ceremonia întârzie. Mai bine tratați, americanii și britanicii onorează vinul de Rin și sandvișurile cu caviar, al căror unt se lipește de cerul gurii.

E noapte. Orele sint înaintate

Între timp apar tot felul de dificultăți. Jukov nu dorește să înceapă convorbirea cu mareșalul Arthur B. Tedder, înainte de sosirea lui Andrei Vișinski. Participarea francezilor ridică alte probleme. Drapelul francez lipsește din sala de capitulare. De Lattre insistă să fie adus unul. „De ce nu și un drapel chinez?” întreabă ironic un britanic. De altfel, drapelul francez este de negăsit. Sovieticii consimt în sfârșit să confecționeze unul. Cu o bucată roșie din steagul hitlerist și cu postav albastru dintr-o salopetă de mecanic, tineretele croitorese rusoaise trec la treabă și confecționează... un drapel olandez; totuși, un drapel francez corect este adus la ceremonia finală.

O altă problemă, cea a semnatarilor. De Gaulle îi ceruse lui de Lattre să semneze din partea Franței, în calitate de martor, în cazul în care Eisenhower ar fi fost prezent. În alt caz, de Lattre trebuia să semneze în aceeași calitate ca și reprezentantul britanic. Or, conform instrucțiunilor lui Tedder, de Lattre și Spaatz trebuiau să semneze amândoi în calitate de martori. Cît despre Vișinski, el acceptă semnătura

lui de Lattre — care concretizează reînvierea Franței, dar se opune semnăturii lui Spaatz, căci Tedder reprezintă în același timp forțele britanice și americane. Problema se dezbată timp de mai multe ore. De Lattre este intransigent: „Poziția mea este una, și în privința acesteia sint de neclintit: am primit din partea guvernului meu ordin să semnez și trebuie să semnez”. El îi explică lui Tedder: „Dacă mă întorc în Franța fără să-mi fi îndeplinit misiunea, adică permițind ca țara mea să fie exclusă de la semnarea capitulării Reichului, merit să fiu spinzurat”.

E noapte. Orele sint înaintate. Tedder întreabă: „Nu bem niste vodcă, nu mîncăm nimic?” Vișinski părăsește sala și revine cu o sugestie practică: capitularea să fie semnată, din partea Aliaților, de către Jukov și Tedder; Spaatz și de Lattre să semneze în calitate de martori, numele lor urmînd să fie plasate ușor sub celelalte.

Este aproape miezul nopții. În imensa sală unde trebuie să aibă loc semnarea capitulării celui de-al treilea Reich, Jukov, în ținută de gală, cu pieptul plin de decorații, prezidează ceremonia, avîndu-i pe Tedder și Vișinski la dreapta sa, iar pe Spaatz și de Lattre la stînga. O sută de fotografi și cinești se agită. Un „super-Hollywood”, gîndește Butcher. „Sîntem literalmente orbiți de lumina blitzurilor... căldura este înăbușitoare”, notează de Lattre. Jukov rostește cîteva cuvinte de bun venit, înainte ca delegația germană să fie introdusă. Aceasta intră, condusă de Keitel, „cu o înfățișare teribil de prusacă”. Salută cu bastonul său de maresal, apoi zărește drapelul tricolor: „Ah! Sint și francezi! Asta ne mai lipsea!”, mormăie el. Actul capitulării de la Berlin este identic cu cel de la Reims, cu excepția cîtorva detalii. În loc de „Înaltul comandament sovietic”, documentul de la Berlin menționează „Înaltul Comandament suprem al armatei roșii”. În articolul 2 se precizează că forțele armate nu trebuie numai să-și înceteze operațiunile, ci și să predea toate armele și in-

tregul material forțelor aliate. Articolul precizează că actul este redactat în engleză, rusă și germană, dar că numai textele în engleză și rusă sint considerate autentice. Are loc semnarea. Înconjurat de o cohortă de fotografi, Keitel salută cu bastonul său. Învinșii ies.

După Tedder, ceremonia a avut loc între orele 23.15 și 23.45. După de Lattre, de la 0.06 la 0.45, o oră mai tîrziu, deci pe 9 mai. După Jukov, ceremonia a început fix la orele 24.00 și s-a încheiat la orele 0.43. Poate că neconcordanța vine exclusiv de la diferența între ora engleză și cea a Europei centrale.

Noaptea, după felicitări și fotografii, un banchet oferă sovieticilor ocazia de a scoate arma lor secretă, vodca. Invelitorile verzi lasă locul fețelor de masă imaculate, acoperite cu cristaluri, argintărie, sticle cu vin de Caucaz, cu vodcă și gustări. Jukov rostește un discurs în cinstea lui Stalin, Roosevelt și Churchill și nu spune nici un cuvînt despre Franța. De Lattre protestează și i se dă satisfacție. Tîn toast după toast Jukov, Tedder, Spaatz și de Lattre. „Îmi amintesc — povestește Jukov — că s-a vorbit mult și cu toată sinceritatea despre dorința ce ne anima de a menține indestructibile legăturile de prietenie dintre țările coaliției antifasciste”. Banchetul se încheie în zori, cu cîntece și dansuri. Din avionul „Dakota”, care îl reduce la punctul său de comandă, de Lattre „încearcă să zărească mica școală de subofițeri unde, noaptea, am asistat la prăbușirea orgoliului germanic”.

Pentru moment, Europa sărbătorește Victoria. Nu este numai entuziasmul eliberării, ci o redobîndire a păcii, impregnată de amărăciune. Așa cum scrie generalul de Gaulle, „cortejiile organizate, dangătul clopoteilor, salvele de artilerie, discursurile oficiale nu împiedică faptul ca bucuria poporului, ca și a mea, să rămîna gravă și stăpînită...”, căci lupta a fost întinată de crime ce dezonoarează speța umană. ■

Maurice VAISSÉ

Cetatea lui Dumnezeu

CARTI SOSITE LA REDACTIE

• **Alexandru Gonța — LEGĂTURILE ECONOMICE DINTRE MOLDOVA ȘI TRANSILVANIA ÎN SECOLELE XIII-XVII** (ediție, prefață, bibliografie și indice I. Caproșu).

Editura științifică și enciclopedică, București, 1989, 252 pp., 33 lei: sinteză a schimbărilor economice dintre cele două țări române, în conexiune directă cu evoluția evenimentelor din sud-estul Europei.

• **Preot Gheorghe Cunesco — GALA GALACTION** (carte tipărită cu binecuvântarea înalt Prea Sfințitului dr. Antim Nica, Arhiepiscopul Tomisului și Dunării de Jos).

Editura Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, Galați, 1989, 487 pp.: amplă bibliografie a părintelui profesor Grigore Pisculescu — cunoscut ca scriitor sub numele Gala Galaction — tipărită la aniversarea a 110 ani de la nașterea sa.

• **Z. Ornea — VIAȚA LUI C. STERE, VOL. I.**

Editura Cartea Românească, București, 1989, 590 pp., 32 lei: primul tom al amplei monografii prezintă viața și activitatea lui Constantin Stere (1865-1936) până în preajma primului război mondial (vezi Magazin istoric, nr. 7-11/1989).

• **General Vasile Rudeanu — MEMORII DIN TIMP DE PACE ȘI RĂZBOI** (ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Dumitru Preda și dr. Vasile Alexandrescu).

Editura Militară, București, 1989, 399 pp., 18,50 lei: amintiri din perioada cuprinsă între 1894 și Marea Unire din 1918 (vezi și Magazin istoric, nr. 8-9/1983).

• **Fernand Braudel — TIMPUL LUMII, 2 VOL.** (traducere și postfață Adrian Riza).

Editura Meridiane, București, 1989, vol. I — 572 pp.; vol. II — 454 pp., 57 lei: ultima parte a amplei lucrări Civilizație materială, economie și capitalism, secolele XV-XVIII prezintă o panoramă a istoriei economice a lumii în intervalul celor patru secole.

• **BUFTEA — PAGINI DE ISTORIE.**

București, 1989, 124 pp.: studii și comunicări privind trecutul istoric al unei vechi așezări, atestată documentar încă din secolul XVI.

...de-auna, oamenii și-au pus problema organizării societății. Au alcătuit proiecte ideale și au sfârșit prin a recunoaște că nu există o societate care să le corespundă întrutotul. O astfel de lucrare a fost Cetatea lui Dumnezeu, scrisă de Sfântul Augustin. Cine a fost acesta? Prezentăm în continuare câteva pagini din cartea profesorului englez Henry Chadwick, Church (Biserica timpurie).

În anul 354, în s-a născut la 13 August, în orașul numit Thagaste, în Africa de Nord (azi în Algeria). S-a convertit la creștinism în vara anului 386. Bătrînul episcop grec din așezarea Hippo l-a consacrat, în anul 395, episcop, alături de el. În Africa, nimeni nu auzise încă de canonul al optulea de la Niceea, care cerea să nu existe mai mult de un episcop într-un oraș. Peste doi ani, Augustin termina Confesiunile, o capodoperă a autobiografiei introspectiv.

Așezarea Hippo era divizată, de 85 ani, între cele două comunități rivale din Africa de Nord: donatiști și catolici. Ambele afirmau aceeași credință și citeau aceeași Biblie latină. Bisericele donatiștilor se deosebeau de cele ale catolicilor doar prin obiceiul de a spoi cu var pereții. De asemenea, donatiștii acordau o mai mare atenție cultului martirilor. La început, Augustin s-a opus utilizării forței contra donatiștilor, dar cu timpul argumentele practice ale celorlalți episcopi nord-africani l-au convins să accepte o politică de „coercițiune paternală”. Augustin considera că rațiunile care aduc pe oameni la adevăr sînt adesea complexe și pot include elemente de teamă sau interese proprii, care trebuie privite ca un stadiu temporar spre un consumțămînt deplin, bucuros și din toată inima.

După anul 411, Augustin a început să scrie o apologie a creștinismului, *Cetatea lui Dumnezeu*, în care vedea Biserica existînd pentru regalul

lui Dumnezeu, adevărata „cetate eternă”, dîncolo de ridicarea și prăbușirea tuturor imperiilor și civilizațiilor. Lucrarea trecea de la o critică a religiei și filosofiei păgîne la o evaluare a conducerii și societății. Nici un stat pămîntean nu poate asigura siguranța față de atacurile externe sau tulburările interne. Istoria este un repertoriu de războaie aproape neîntreprinse. Dar — considera el — organizarea societății, separat de Dumnezeu, nu este în întregime rea. Deși conduce la o politică, asemenea proprietății private și sclaviei (comparația se făcea între Cetatea lui Dumnezeu și Imperiul roman, aflat pe atunci în plin proces de dezagregare), există doar ca o urmare a naturii păcătoase a omului, totuși ea înfrînează necinstea și comportamentul antisocial. Unui conducător, fie creștin sau păgîn, trebuie să i se arate supunere, cu excepția situației cînd vrea să facă lucruri rele. Creștinii plătesc în mod drept taxe și acceptă partea lor de răspundere în conducere, în magistratură și în apărare în cazul unor războaie „drepte”. De altfel, așa cum statul nu este pur și simplu „cetatea pămîntescă” a dragostei de sine, tot așa și Biserica, aici pe Pămînt, nu este identificabilă cu Cetatea lui Dumnezeu. Există lupi înăuntru și oi pe dinafară.

Cetatea lui Dumnezeu a devenit astfel și un tratat despre natura umană și destinul ei.

Concursul MAGAZIN ISTORIC,

ediția 1989

CÎȘTIGĂTORII

(Urmare din numărul trecut)

PREMIILE 66-115 — 50 abonamente pe un an de zile la MAGAZIN ISTORIC

1. CLAUDIU BAHRIM, Huși
2. HEGYESI ELENA, Timișoara
3. CERCUL DE ISTORIE DE LA LICEUL INDUSTRIAL „1 MAI”, Ploiești
4. SOLTÊSZ ADRIANA, Oradea
5. TRAIAN CORNEANU, Cluj-Napoca
6. ILEANA ADRIANA MOTIU, Timișoara
7. MIHAI SAVA, București
8. DAUD HALIT, București
9. SANDU BOGLUȚ, com. Ucuriș, jud. Bihor
10. GHEORGHE D. DUMITRIU, Berești
11. SILVIU BUTNARIU, Vatra Dornei
12. MARIUS MIHAIL PĂUNESCU, Caracal
13. SABIN IONESCU, Satu Mare
14. MIHAI DAN MODREA, București
15. MIHAELA CRISTIAN, Baia Mare
16. CERCUL DE ISTORIE DE LA LICEUL INDUSTRIAL NR.1, Turda
17. MUȘATA DACIA BOCOȘ, com. Unirea I, jud. Alba
18. CALIN POP, Zalău
19. ANTON DUMITRU, București
20. MIHAIL TEODORESCU, Brăila
21. CORNELIA PURCEL, Slatina
22. ROXANA MARIA MIU, Pitești
23. NICOLAE TOCĂ, Bistrița
24. VASILE MANTU, Brașov
25. AXINIA V. RUXANDA, Roman
26. IOAN CUCU, Baia Mare
27. CORNELIA MONICA BULBUC, București
28. SMARANDACHE TOMESCU, Rimnicu Sărat
29. TITUS VIDULESCU, Timișoara
30. DELIA BARNĂ, Reșița
31. SABIN BUCUR, Cluj-Napoca
32. DUMITRU CIGLEANEAN, Brașov
33. MIHAI LUCĂCEL, com. Someș Odorhei
34. ECATERINA CAPBUN, Brăila
35. NICUȘOR MARIS, Alud
36. CAMELIA RAMONA TAMĂȘILĂ, Reșița
37. MIRCEA SCRIPA, Călnădie
38. IOAN M. BOIT, Oradea
39. NICOLAE BĂRBOI, Tirgu Jiu
40. COSTICĂ V. APREOTESEI, Berești
41. DUMITRU HERMAN, Oradea
42. ARITIA CONSTANȚA APOSTOL, com. Pătrilaș, jud. Buzău
43. CLAUDIA CĂLINESCU, Giurgiu
44. VASILE POP, Negrești-Oaș
45. DIMITRIE INDRIEȘ, Oradea
46. IONEL MOSCALENCU, Tulcea

47. IONITĂ POPOIU, Birlad
48. CERCUL DE ISTORIE DE LA ȘCOALA NR. 11, Roman
49. CERCUL DE ISTORIE AL VETERANILOR DIN RĂZBOIUL ANTI-HITLERIST, Baia Mare
50. DACIA SERVICE, Timișoara

PREMIILE 116-200 — 85 abonamente pe 6 luni de zile la MAGAZIN ISTORIC

1. IOAN SLAVU, Deva
2. EUGENIU HĂNESCU, com. Șopleriu, jud. Bistrița-Năsăud
3. GHEORGHE LUNESCU, com. Cetățeni, jud. Argeș
4. IOAN COTLEȘ, Bacău
5. ION ZAMFIRESCU, Hunedoara
6. STANCA M. LĂZĂRESCU, com. Scurtu, jud. Teleorman
7. CONSTANTIN SIMINICĂ, Iași
8. GHEORGHE DUȚĂ, com. Gornel, jud. Prahova
9. GHEORGHINA DANCUI, Oravița
10. NICOLAE LAURENTIU BĂCHERU, Cîmpeni, jud. Alba
11. LUMINITA MARINOV, Ploiești
12. ROMEO MĂNESCU, Baia Mare
13. ALEXANDRU BOLOG, Beclean
14. GHEORGHE RADU BELLU, Brașov
15. ARMIN SCHEIN, București
16. NICOLAE M. IONESCU, com. Tăulești, jud. Olt
17. VERA VESELINOVICI, Timișoara
18. GAVRIL TULBURE, Fălticeni
19. GHIORGHI N. ANDRIESEI, Roman
20. CERCUL DE ISTORIE DE LA ȘCOALA CU CLASELE I-VIII, com. Nușfalău, jud. Sălaj
21. TAMARA FERARU, București
22. CONSTANTIN C. BOSINCEANU, Sibiu
23. ELEONORA PĂUNESCU, Drobeta-Turnu Severin
24. ALINA MILOȘ, Lugoj
25. MIHAI FOMOV, București
26. DANA VALENTINA BICE, Negrești-Oaș
27. CONSTANTIN RĂDESCU, Sighișoara
28. VASILE ZAMFIR, Medgidia
29. RALUCA ALEXANDRA ȘTEFAN, București
30. GRIGORE GR. ILINCIOIU, Miercurea Ciuc
31. RODICA PĂUNESCU, Caracal
32. EUGEN M. CĂRABA, Satu Mare
33. COSTICĂ BALINT, Galați
34. IOAN PETRICĂ, București
35. IOAN DIMCEA, Reșița
36. OLIMPIU BOLDUȚ, Șimleu Silvaniei
37. MIRELA GH. ILIE, com. Ocnița, jud. Dimbovița
38. LUCIAN BALĂ, Ploiești
39. CONSTANTIN ISVORANU, com. Vladimir, jud. Gorj
40. ION N.A. SIMIONESCU, sat Urse, com. Valea Vișineștilor, jud. Dimbovița
41. MIHAI POPA, București
42. DUMITRU T. DIAM, Corabia
43. CAMELIA SIRBU, Iași
44. ȘTERIAN ȘTEGARU, Galați
45. MATEI TUNDREA, Tirgu Jiu
46. EMIL FILIPESCU, Suceava
47. COSTEA MARIUS, Oradea
48. ROMULUS FLORIN CARUNTU, Moreni
49. TEOFIL CĂLINESCU, Giurgiu
50. ȘTEFAN NICOLAE, Tirgoviste
51. CONSTANTIN DIACONU, Rădăuți
52. ALEXANDRU JUCU, com. Păuliș, jud. Arad
53. MIRCEA TEODORESCU, București
54. IOANA STOICA, Buzău
55. CIPRIAN JUSTIN PETRESCU, Cîmpina
56. MARIA TEODORA ȘAPTEFRĂȚI, București
57. ILEANA MOTIU, Arad
58. SPITALUL CLINIC „V. BABEȘ”, Timișoara
59. IMRE SZÉKELY, Oradea
60. DIANA BUTNARIU, Vatra Dornei
61. CERCUL DE ISTORIE DE LA ȘCOALA GENERALĂ, com. Bistra, jud. Maramureș
62. PETRE DUMITRU, Brașov
63. COOPERATIVA „TIMIȘ”, Timișoara
64. GHEORGHE C. MOTOI, Timișoara
65. MARINELA LET, Bălan
66. ANCUTA PUȘCĂȘ, Tirgu Mureș
67. AUREL MILCU, Drobeta-Turnu Severin
68. VALENTIN BRATIE, Timișoara
69. SILVIA VALERIA PRODAN, Băcău
70. GABRIEL CHIFU, com. Siliștea, jud. Dolj
71. LICEUL MATEMATICĂ-FIZICĂ „C.D. LOGA”, Timișoara
72. GHEORGHE N. ȘEREU, sat Viforita, com. Doicești, jud. Dimbovița
73. ÎNȚEPRINDEREA „OPTICĂ”, Timișoara
74. SILVIU ORDEAN, Sibiu
75. IOAN DOSAN, Cluj-Napoca
76. DUMITRU I. MAZILU, com. Cărbunest, jud. Gorj
77. CONSTANTIN STOICA, București
78. ÎNȚEPRINDEREA „INDUSTRIA LINII”, Timișoara
79. RADU VIOREL DODOC, Constanța
80. AUREL HOȘU, com. Surdac, jud. Sălaj
81. I.C.S.M.A. Timișoara
82. GEORGE GHEORGHIOU, București
83. RADU OARGA, com. Bistra, jud. Alba
84. ILEANA MAILAT, Tirgu Mureș
85. GHEORGHE FUSU, Filași

DIALOG CU CITITORII

GIORGIO DEL VECCHIO PENTRU D. GUSTI

Printre manuscrisele și cărțile de o inestimabilă valoare din colecțiile Bibliotecii Centrale Universitare din București incendiate de teroriști în timpul Revoluției din decembrie 1989, s-a aflat — ne scrie DUMITRU D. IFRIM, din București — și un exemplar din lucrarea fundamentală a juristului italian Giorgio Del Vecchio, *Justiția*, apărută la Editura Cartea Românească din București în 1936, în traducerea lui Vladimir Boanță, doctor în drept și laureat al Universității din Roma, cu o introducere de Mircea Djuvara, profesor de filosofie dreptului la Facultatea de drept din Capitală. Acest exemplar purta o dedicație a autorului — pe atunci decanul Facultății de drept din Roma — către profesorul D. Gusti (1880-1955), cunoscut filosof, sociolog și estetician român.

Del Vecchio, după cum notează M. Djuvara, „a fost întotdeauna și a rămas statornic și devotat prieten al românilor, pe care l-a deosebit cu atențiunile sale mișcătoare printre studenții și colegii săi străini”. El a fost membru al Academiei Române, în 1936 prezentând în București un ciclu de prelegeri intitulat *La crisi della scienza del diritto* și *La crisi dello stato*. A fost considerat drept una dintre cele mai importante personalități ale gândirii juridice interbelice.

Idelle sale fundamentale asupra justiției rămân actuale, așa cum au fost formulate în memorabila sa lucrare de filosofie a dreptului. „Acela care violează cu ușurință legile — scrie Del Vecchio — lovește înseși bazele vieții civile și desființează condițiunile prime de care depinde respectabilitatea propriei sale persoane. Dar cultul justiției nu consistă numai în cultul legalității și nu se poate confunda cu el... Justiția impune o participare activă și hotărâtă la acea dramă eternă care are drept teatru istoria și drept temă contrastul între bine și rău... Cine zice justiție zice subordonare la o ierarhie sigură, pe deasupra tumultului felurit al pasiunilor; și puritatea splendorii sale este așa de mare, încât, cum spune Aristotel, nu e mai minunată nici steaua serii, Hesperus, și nici aceea a dimineții, Lucifer. Fără justiție, viața nu ar fi posibilă și chiar dacă ar fi nu ar merita să fie trăită”.

INVITAȚIE LA TIMIȘOARA

Dr. DUMITRU DABA, conferențiar la Institutul Politehnic din Timișoara, își exprimă satisfacția pentru apariția articolului O carte despre Brâncuși interzisat, în nr. 1/1990 al noli scrii a revistei noastre. Auzisem mai de mult — scrie d-sa — despre opera remarcabilă consacrată lui Brâncuși de Radu Varia și despre care amintii și

dv. în nr. 1/1990. Dacă dispuneți cumva de adresa autorului, va rog mult să mi-o comunicați, pentru a-i adresa câteva rânduri. Am fi foarte fericiti, studenți și dascăli, dacă l-am putea primi pe dl. Radu Varia și la Timișoara, cu o expunere Brâncuși. Sa înțeleg că distinsa Mariana Niculescu este soția sa? Atunci am putea organiza o minunată seară la Timișoara Eroică, cu ambele prezențe (avem o aulă de 600 locuri), ce va fi, va asigur, memorabilă. Ce spuneți, ne ajutați?

O vom face cu dragă inimă.

TAPISERIE

Domnul PAUL CONSTANTIN, din București, ne trimite următoarea scrisoare din partea fiicei d-sale:

Stimați redactori ai revistei *Magazin istoric*, subsemnata Mihaela Constantin, artist plastic, membru a U.A.P. din 1981, cetățean român rezident în străinătate, domiciliată la Paris, cu multă bucurie am văzut reproducerea pe coperta a doua a primului număr al revistei, *Serie nouă*, din ianuarie 1990, tapiseria mea, lucrare de diplomă (seria 1977, clasa d-nei prof. Emilia Niculescu, Institutul de arte plastice Nicolae Grigorescu, București) închinată anului revoluționar 1848 din țările române.

Dar cum la explicațiile copertelor nu e consemnat și autorul lucrării, vaș rămâne îndatorată dacă ați rectifica această omisiune.

Mulțumindu-vă dinainte și felicitându-vă pentru acest prim număr al *Seriei noi* ce o începeți în condițiile libertății, vă urez succes în munca dvs. de care depinde în mare măsură înlăturarea minciunii ce s-a întins atâtea decenii peste adevărata istorie a României.

DE PE FRONT

Adeseori articolele publicate în paginile revistei noastre, îndoești cele referitoare la cel de-al doilea război mondial și la participarea poporului nostru la înfrângerea hitlerismului — evenimente de la înfăptuirea căruia se implinesc în acest an patru decenii și jumătate — prilejuiesc cititorilor noștri rememorarea unor întâmplări pagini de eroism la care au fost participanți direcți. Astfel, AUREL DRĂGAN, din Brașov, membru al cercului de istorie „Columna”, ne scrie că, citind și recitind unele pagini ale revistei, am întâlnit multe evenimente cu care am luat contact sau la care am fost participant direct: tragedia poporului polonez din anul 1939, dictatul fascist de la Viena din 30 august 1940, luptele din războiul antifascist, la care am luat parte ca ofițer.

Veteranul de război SIMION GĂRLEA, din com. Vitănești, jud. Teleor-

man, ne scrie la rândul său: Am participat la războiul antifascist, de la 23 august 1944 și până la 7 septembrie 1945, când am fost desconcentrat.

Cu Divizia 9 infanterie am plecat din Constanța, apoi am trecut prin București, valea Prahovei, Oarba de Mures, Cimpia Turzii, Valea Arieșului, Cluj, Zalău, Șimleu Silvaniei, iar pe 25 octombrie 1944 eram în orașul Carei, după aceea, prin Ungaria și Cehoslovacia, mereu înainte.

În Ungaria „grea ne-a fost strădania”, după cum se spunea într-un cîntec compus de locotenentul în rezervă Emanuel Ionescu.

Apoi, pe data de 23 august 1945, am defilat în București, trecînd pe sub Arcul de triumf.

Nu mai cine a participat la aceste evenimente poate retrăi cu adevărat zilele și nopțile cînd s-a văzut țaria de caracter și acel simțămînt patriotic care era în fiecare om ce lua parte la luptă și la tot greul războiului.

Cu prilejul eliberării complete a teritoriului de sub jugul fascist, comandantul Armatei 4 române, din care făcea parte și Divizia 9 infanterie, a dat ordinul de zi nr. 392 în care la sfîrșit se spunea: „Prin ploii, prin norii și drumuri desfundate, zi și noapte, ați luptat cu un dușman dirz și hotărît și l-ați învins.”

Pe cei ce au căzut la datorie îi vor pomeni urmașii și numele lor va fi scris în cartea de aur a poporului român.

Luînd pîldă de la cei ce au pus patria mai presus decît viața, continuăm lupta”.

Am vîrsta de 71 ani, dar și acum mai sînt în memorie perioada zilelor din acest război.

TATĂL ȘI FIICA

Domnul VASILE STOICA, din Adjud, adresîndu-ne cîteva propuneri de subiecte pe care ar dori să le înțînăscă în paginile revistei, ne împărtășește pasiunea sa pentru istorie, pasiune transmisă și fiicei d-sale.

Acum, în plină Renaștere, am trăit Marea Revoluție din decembrie. Sînt un pasionat de istorie abonat din 1967 la revista dvs., fiica mea pregătește admiterea la istorie.

Personal cred că bastionul, fanionul exprimării subiectelor istorice de primă notorietate și autenticitate, rămîne revista dvs. larg accesibilă masei largi și deosebit de interesantă.

Revoluția cea Mare a eliminat teoroarea și minciuna, cultul și divinizarea unor oameni ce nu merita încrederea poporului.

Sînt colecționar pasionat de ani de zile de mai multe publicații, dar dacă pînă acum am strîns maculatură, de acum încolo vreau subiecte pasionale, nu înmuri de slavă, slugarnicie.

Evident, nu este vorba de revista dvs. și de multe publicații care erau cenzurate și propovăduiau incultii ceaușescu.

CONTENTS (Romanian History) D. Onicul History and National Unity • The December 1989 Revolution: F. Medeleț, M. Ziman Timișoara (II); P. Michelson (USA) The awakening of Romania • King Charles I about the Independence War (1877-1878) • May 15-17, 1848. The Points of the Transylvanian Romanian Nation voted by the Blaj National Assembly • Interview with Professor Dinu C. Giurescu (Texas A & M University) • Military Contribution to the Victory, during WWII • In Bucharest, 50 Years Ago • A. Șiperco June 1941-August 1944. René de Weck — the Swiss Minister cables from Bucharest (II)... • R. Greceanu I. Ghica (1816-1897) — Historian and Archaeologist

SOMMAIRE (Histoire roumaine) D. Onicul L'histoire et l'unité nationale • La Révolution de décembre 1989: F. Medeleț, M. Ziman Timișoara (II); P. Michelson (U.S.A.) Le Réveil de la Roumanie • Le Roi Charles I-er sur la Guerre d'indépendance (1877-1878) • Le 15-17 mai 1848. La Proclamation de l'Assemblée révolutionnaire de Blaj • L'interview avec le Professeur Dinu C. Giurescu (Texas A & M University) • L'apport de l'armée à la victoire contre le fascisme • A Bucarest il y a 50 ans • A. Șiperco Juin 1941-Août 1944. Les rapports confidentiels de René de Weck, le ministre de Suisse à Bucarest (II) • R. Greceanu Ion Ghica (1816-1897) — historien et archéologue

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Д. Ончул История и национальное единство • Революция декабря 1989 г.: Ф. Меделеț, М. Зиман Тимишоара (II); П. Майкелсон (США) Пробуждение Румынии • Король Карол I о войне за независимость (1877-1878 гг.) • 15-17 май 1848 г. Прокламация революционной ассамблеи в Бляне • Интервью с профессором Дину К. Джуреску (Тенсас А. & М. Университи) • Вклад армии в победу против фашизма • В Бухаресте 50 лет тому назад • А. Шиперко Июнь 1941-август 1944 г. Доконения Рене де Века, министра Швейцарии в Бухаресте (II) • Р. Гречану Ион Гика (1816-1897) Историк и археолог

INHALT (Rumänische Geschichte) D. Onicul Geschichtswissenschaft und nationale Einheit • Die Revolution von Dezember 1989: F. Medeleț, M. Ziman Timișoara (II); P. Michelson (Vereinigten Staaten) Die Erwachung Rumäniens • König Carol I über den Unabhängigkeitskrieg (1877-1878) • Der 15-17 Mai 1848. Die Proklamierung der Revolutionären Versammlung von Blaj • Gespräch mit Prof. Dinu C. Giurescu (Texas A & M University) • Die Armee und der Sieg über den Faschismus • In Bukarest, vor 50 Jahre • A. Șiperco Juni 1941-August 1944. Der schweizerische Gesandte René de Weck berichtet... (II) • R. Greceanu Ion Ghica (1816-1897) — Geschichtswissenschaftler und Archäologe

SUMARIO (Historia rumana) D. Onicul Historia y unidad nacional • La Revolución de diciembre de 1989: F. Medeleț, M. Ziman Timișoara (II); P. Michelson (E.E.U.U.) Rumania se despierta • El rey Carlos I^o acerca de la Guerra de Independencia (1877-1878) • 15-17 de mayo de 1848. Proclamación de la Asamblea revolucionaria de Blaj • Entrevista con el profesor Dinu C. Giurescu (Texas A & M University) • Contribución del ejército en la victoria contra el fascismo • En Bucarest, hace 50 años • A. Șiperco Junio de 1941-agosto de 1944. Las informes del ministro de Suiza en Bucarest, René de Weck (II) • R. Greceanu Ion Ghica (1816-1897) — historiador y arqueólogo

**ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București,
Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201 ; telex : 10376 prsfr.**

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică, anul XXIV, nr. 5 (278), mai 1990. București, Intrarea Ministerului nr. 2 parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406; 917.

Acest număr al noii serii a revistei *Magazin istoric* a fost pregătit pentru tipar de: Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Cristian Popișteanu (redactor șef), Marian Ștefan, Ioana Ursu (secretar general de redacție); secretariat tehnic: Anton Tănase, Georgeta Apreotesei, Constanța Avram, Floarea Dragne, Tudora Petre; macheta artistică: Radu Ion Popescu; tipărit prin Editura Presa Liberă la Combinatul Poligrafic București cu sprijinul colectivelor secțiilor fotoculegere, offset și legătorie.

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la orașe și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic — București

42 627

